

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΙΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

11 Σεπτεμβρίου 2010

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ FORUM

Με την συνεργασία των:

Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, Υπουργείο
Πολιτισμού και Τουρισμού (Ε.Ε.Α.)

ΙΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών
Αρχαιοτήτων, Υπουργείο Πολιτισμού και
Τουρισμού (ΙΓ' Ε.Π.Κ.Α.)

Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών
(Ι.Ε.Ν.Α.Ε.)

Εκτύπωση: ΑΤΛΑΝΤΙΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ Α.Ε.
Σελιδοποίηση, Επιμέλεια: ΦΩΤΕΙΝΗ ΒΛΑΧΑΚΗ
ISBN: 978-618-84697-0-9
© ΑΤΛΑΝΤΙΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ Α.Ε.

Η Ημερίδα πραγματοποιήθηκε στο Συνεδριακό Κέντρο FORUM στο Βόλο
το Σάββατο, 11 Σεπτεμβρίου 2010

Σύνθεση εξώφυλλου: ©Ε.Ε.Α. Ναυάγιο Νήσου Σκάντζουρας, Ανακοίνωση της Κ. Πρέκα - Αλεξανδρή
Σύνθεση οπισθόφυλλου: ομοίως όπως το εξώφυλλο
Φωτογραφίες από την εκδήλωση: Α. Μαγκλής

Περιεχόμενα

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΚΔΟΤΗ	5
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ	6
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ	8
Χαιρετισμός Νομάρχη Μαγνησίας κ. Απόστολου Παπατόλια.....	8
Χαιρετισμός Αργυρούλας Ιντζεσίλογλου, Προϊσταμένης ΙΓ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων	11
Χαιρετισμός Σταυρούλας Σαμαρτζίδου, Προϊσταμένης Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού	13
Χαιρετισμός Παναγιώτη Βλαίκου, Δήμαρχου Αλοννήσου.....	15
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	17
Το έργο της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων κατά το 2007-08 στις Βόρειες Σποράδες, το ναυάγιο στα Σκάντζουρα: Έρευνα και Προοπτικές	17
Καλλιόπη Πρέκα – Αλεξανδρή, Δρ. Αρχαιολογίας & Ιστορίας της τέχνης, Επίτιμη Διευθύντρια της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων	
Ο Νεολιθικός Οικισμός του Αγ. Πέτρου στην Κυρά-Παναγιά Αλοννήσου. Η δυναμική μιας Υποβρύχιας Αρχαιολογικής Έρευνας	28
Νίκος Ευστρατίου, Καθηγητής Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΑΠΘ	
Υποβρύχια Αρχαιολογική Έρευνα του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στο Νότιο Παγασητικό - Σύνοψη αποτελεσμάτων δεκαετίας (2000 – 2009)	33
Ηλίας Σπονδύλης, Αρχαιολόγος Ε.Ε.Α., Αντιπρόεδρος Ι.ΕΝ.Α.Ε	
Ναυάγιο 5ου π.Χ. Αι. στη Νήσο Περιστερά Αλοννήσου	44
Ελπίδα Χατζηδάκη Δρ. Αρχαιολόγος, Πρώην Προϊσταμένη της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων	
Εργασίες & Αποτελέσματα Τεκμηρίωσης κατά τις υποβρύχιας αρχαιολογικές έρευνες του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον Παγασητικό Κόλπο	51
Φωτεινή Βλαχάκη, Αρχιτέκτων - Μ.Δ.Ε. Προστ. & Αποκ. Μνημείων Ε.Μ.Π., Μέλος Ι.ΕΝ.Α.Ε. Κυριάκος Παπαγεωργίου, Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π., Μέλος Ι.ΕΝ.Α.Ε.	
Σταθμός Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο – Μουσείο στην Αλόννησο	62
Φωτεινή Βλαχάκη - Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π., Ιούνιος 1998	
Ενάλια αρχαιολογία και τουριστική αξιοποίηση	71
Άγγελος Μαγκλής, Ατλαντίς Συμβουλευτική Α.Ε.	
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ	73

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΚΔΟΤΗ

Το 2010 η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας σε συνεργασία με την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, την ΙΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και το Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών, διοργάνωσε στο Βόλο την ημερίδα με τίτλο «Ανάδειξη του Ενάλιου Αρχαιολογικού Πλούτου του Νομού Μαγνησίας». Η ημερίδα υποστηρίχθηκε από την Ατλαντίς Συμβουλευτική, Συντονιστή Εταίρο του Έργου Σημαία του ΕΣΠΑ και Βραβευμένου Προτύπου Καινοτόμου Σχεδίου Ανάπτυξης «Άνω Μαγνήτων Νήσοι».

Άγγελος Μαγκλής,
Ιδρυτής & Αντιπρόεδρος της
Ατλαντίς Συμβουλευτική Α.Ε.

Η ημερίδα εντασσόταν στην προσπάθεια που είχε ήδη ξεκινήσει η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων και το Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών με σκοπό την έρευνα και καταγραφή ενάλιων αρχαιολογικών ευρημάτων στην θαλάσσια περιοχή της Μαγνησίας. Απώτερος σκοπός της ημερίδας ήταν η προβολή του ενάλιου αρχαιολογικού πλούτου της περιοχής και κατ' επέκταση η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού για την προστασία της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όχι μόνο στην Μαγνησία αλλά και στην ευρύτερη ελληνική θαλάσσια επικράτεια.

Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία ενίσχυε τη συντονισμένη προσπάθεια των τοπικών φορέων και των αρμόδιων κρατικών Υπηρεσιών για το σκοπό αυτό, η οποία είχε σημαντική ώθηση το 2007 με την υποβολή πρότασης για το Πρότυπο Καινοτόμο Σχέδιο Ανάπτυξης «Άνω Μαγνήτων Νήσοι». Ήδη στην πρώιμη αυτή περίοδο ωρίμανσης της ιδέας για την ανάδειξη και υπεύθυνη προσβασιμότητα της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς κατά τις προτάσεις της Συνόδου της UNESCO το 2001, η πρόταση αυτή πρόβαλε τις δυνατότητες για ουσιαστική αξιοποίηση του ενάλιου πολιτιστικού πλούτου των Β. Σποράδων στο πλαίσιο της ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας.

Σχεδόν μια δεκαετία αργότερα, το μήνυμα της ημερίδας για την ανάγκη προστασίας και ανάδειξης του ενάλιου πολιτισμικού πλούτου της περιοχής της Μαγνησίας παραμένει επίκαιρο, ταυτόχρονα είναι πλέον πιο ώριμο. Η προσπάθεια αυτή βρήκε ουσιαστική συνέχεια στο πλαίσιο υλοποίησης του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Θεσσαλίας 2007-2013 «*Επιχειρησιακό Σχέδιο για την Κατασκευή Υποβρυχίων Μουσείων & Καταδυτικών Πάρκων στις Νήσους Σποράδες & στον Δυτικό Παγασητικό*», καθώς και ευρωπαϊκών έργων, όπως το *Dive in History* (UCRCA) στο πλαίσιο του EASME, και το BLUEMED στο πλαίσιο του Interreg MED 2014-2020¹. Πρόσφατα, νέα ναυάγια κηρύχθηκαν επισκέψιμα στην ευρύτερη περιοχή, ενώ στην Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 έχουν ενταχθεί 4 έργα με συνολικό προϋπολογισμό 4 εκατομμυρίων ευρώ για τη δημιουργία επισκέψιμων ενάλιων αρχαιολογικών χώρων στην Αλόνησο και τον Δυτικό Παγασητικό, υποδεικνύοντας τις σημαντικές προοπτικές γαλάζιας ανάπτυξης στην περιοχή.

Με κοινό γνώμονα όλων των αρμόδιων φορέων την προστασία και ανάδειξη της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς προς όφελος της τοπικής κοινωνίας, οι συνθήκες είναι πλέον ιδανικές, ώστε προσπάθειες όπως η ημερίδα του 2010 να έχουν μια γόνιμη συνέχεια προς όφελος των επόμενων γενεών.

Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2019

¹ www.meddiveinthepast.eu

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

9:00 – 9:30 Εγγραφές

Χαιρετισμοί 9:30 – 10:00

- **Χαιρετισμός Νομάρχη Μαγνησίας κ. Απόστολου Παπατόλια**
- **Χαιρετισμός Προϊσταμένης ΙΓ' Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, κ. Αργυρούλας Δουλγέρη - Ιντζεσίλογλου**
- **Χαιρετισμός εκπροσώπου της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων, κ. Ηλία Σπονδύλη**

Εισηγήσεις 10:00 – 14:00

10:00 – 10:30

- **Η Ενάλια Έρευνα, το Έργο της ΕΕΑ κατά το 2007-2008, το Ναυάγιο στα Σκάντζουρα και οι προϋποθέσεις για Ανάδειξη των Ε.Α. στο νομό Μαγνησίας**

Καλλιόπη Πρέκα – Αλεξανδρή,

Δρ. Αρχαιολογίας & Ιστορίας της τέχνης, Επίτιμη Διευθύντρια της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων

10:30 – 11:00

- **Ο Νεολιθικός Οικισμός του Αγ. Πέτρου στην Κυρά-Παναγιά Αλοννήσου. Η δυναμική μιας Υποβρύχιας Αρχαιολογικής Έρευνας**

Νίκος Ευστρατίου,

Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ.

(Την ομιλία παρουσίασε ο φοιτητής του Άγγελος Μαγκλής λόγω απουσίας του κ. Ευστρατίου)

11:00 – 11:30

- **Υποβρύχια Αρχαιολογική Έρευνα του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στο Νότιο Παγασητικό Κόλπο**

Ηλίας Σπονδύλης,

Αρχαιολόγος Ε.Ε.Α., Διευθυντής της έρευνας του Ι.ΕΝ.Α.Ε., Μέλος Δ.Σ. του Ι.ΕΝ.Α.Ε

11:30 – 12:00 Διάλειμμα - Καφές

12:00 – 12:30

- **Ναυάγιο 5ου π.Χ. αι. στη Νήσο Περιστέρα Αλοννήσου**

Ελπίδα Χατζηδάκη,

Δρ Αρχαιολόγος, Διευθύντρια της Ανασκαφής, Πρώην Προϊσταμένη της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων

12:30 – 13:00

- **Εργασίες & Αποτελέσματα Τεκμηρίωσης κατά τις υποβρύχιες αρχαιολογικές έρευνες του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον Παγασητικό Κόλπο**

Φωτεινή Βλαχάκη,

Αρχιτέκτων Μηχανικός - Αναστηλωτής Ε.Μ.Π., Μέλος του Δ.Σ. του Ι.ΕΝ.Α.Ε.

Κυριάκος Παπαγεωργίου

Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π., Μέλος Ι.ΕΝ.Α.Ε.

13:00 – 13:30

- **Σταθμός Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο-Μουσείο στην Αλόνησσο (Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π., Ιούνιος 1998)**

Φωτεινή Βλαχάκη,

Αρχιτέκτων Μηχανικός - Αναστηλωτής Ε.Μ.Π., Μέλος του Δ.Σ. του Ι.ΕΝ.Α.Ε.

13:30 – 14:00

- **Ενάλια αρχαιολογία και Τουριστική Αξιοποίηση**

Άγγελος Μαγκλής, MSc,

Συντονιστής Εταίρος του «Άνω Μαγνήτων Νήσους», Πρόεδρος & Διευθύνων Σύμβουλος ΑΤΛΑΝΤΙΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ Α.Ε.

14:00 – 14:30

Ερωτήσεις – Συζήτηση - Συμπεράσματα

14:30 Λήξη Ημερίδας

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

▪ Χαιρετισμός Νομάρχη Μαγνησίας κ. Απόστολου Παπατόλια

Αγαπητοί συνάδελφοι στην Αυτοδιοίκηση, αγαπητοί εκπρόσωποι της αρχαιολογικής κοινότητας, είναι μεγάλη η χαρά μας που διοργανώνουμε αυτήν την ημερίδα, η οποία υπήρξε καρπός μιας συνεργασίας που έχει ξεκινήσει εδώ και μεγάλο χρονικό διάστημα, πάνω σε ένα ιδιαίτερα κρίσιμο αντικείμενο. Αυτό της παρουσίασης και της ανάδειξης, με έναν ιδιαίτερα απλό και εύληπτο τρόπο, των ενάλιων αρχαιολογικών θησαυρών του νομού μας, σε συνεργασία τόσο με την επιστημονική κοινότητα, όσο και με τους ανθρώπους της αυτοδιοίκησης και τους λοιπούς τοπικούς φορείς που έχουν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους την ανάδειξη των πλούσιων αρχαιολογικών ευρημάτων της περιοχής μας, για να στηρίξουν την προοπτική της τουριστικής και της τοπικής μας ανάπτυξης σε όλες της τις παραμέτρους. Είναι πάρα πολύ σημαντικό να αρχίσουμε από τώρα να διερευνούμε δυνατότητες προβολής και ανάδειξης των αρχαιοτήτων, όχι μόνο, όπως ανέφερα προς όφελος της επιστήμης, που είναι αναμφίβολα αδιαμφισβήτητο το επιστημονικό ενδιαφέρον αυτής της προσπάθειας, όσο κυρίως για να μπορέσουμε να αξιοποιήσουμε ένα πρόσθετο πόρο που, κακά τα ψέματα, δεν το έχουμε πράξει μέχρι σήμερα για να στηρίξουμε την προοπτική της τοπικής μας ανάπτυξης.

Είναι αλήθεια ότι ο ενάλιος αρχαιολογικός πλούτος της περιοχής μας είναι ιδιαιτέρως γνωστός στην επιστημονική και στην αρχαιολογική κοινότητα. Η έρευνα και η αρχαιολογική μελέτη που έχει προηγηθεί έχει συμβάλλει ουσιαστικά σ' αυτό. Υπάρχουν πλέον πολλά σημαντικά νέα στοιχεία για την ιστορία και την αρχαιολογία της περιοχής μας, εκείνο όμως που παραμένει ένα γκρίζο σημείο, αρνητικό, είναι ότι ο πλούτος αυτός είναι ελάχιστα γνωστός στους κατοίκους της περιοχής. Δεν έχουν, είναι αλήθεια, ακόμη εξοικειωθεί οι τοπικές κοινωνίες, ούτε έχουν ιδιοποιηθεί αυτόν τον μεγάλο πλούτο για να τον θεωρούν, όλο ακόμη, όχι μόνο για την προβολή της περιοχής τους, αλλά για τον προσπορισμό εισοδήματος. Δεν έχουμε ακόμη συνηθίσει στην ιδέα να συμβιώνουμε με τις αρχαιότητες και να μπορέσουμε έτσι να γεφυρώσουμε τις γενιές και τις ιστορίες των ανθρώπων. Ένας ιδιαίτερα σημαντικός λόγος, επομένως, για τον οποίο από την πρώτη στιγμή αγκαλιάσαμε την ιδέα αυτής της ημερίδας, ήταν και αυτός: να μπορέσουμε να αρχίσουμε σιγά-σιγά, να δημιουργούμε αυτήν την τοπική συνείδηση προστασίας και ανάδειξης των αρχαιοτήτων, σε συνάρτηση με την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών. Είναι αλήθεια ότι ο Νομός Μαγνησίας, που έχει μια ιδιαίτερα σημαντική και εκτεταμένη ακτογραμμή, έχει την τύχη να φιλοξενεί μερικά από τα σημαντικότερα, γνωστότερα και το κυριότερο απ' όλα, μελετημένα αρχαία ναυάγια και ενάλιες τοποθεσίες με ιδιαίτερο αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Αυτά βρίσκονται κυρίως στον Παγασητικό Κόλπο, στο σύμπλεγμα των Σποράδων και στα Ερημονήσια του θαλασσίου συμπλέγματος του εκεί Θαλασσίου Πάρκου.

Είναι αλήθεια επίσης, ότι ο καταδυτικός τουρισμός γνωρίζει μια τεράστια ανάπτυξη σε ολόκληρο τον κόσμο. Το προϊόν αυτό, των υποβρυχίων μουσείων είναι ένα νέο τουριστικό προϊόν το οποίο μπορεί να συγκινήσει πάρα πολλούς επισκέπτες από ολόκληρο τον κόσμο. Και μάλιστα επισκέπτες, οι οποίοι στο πλαίσιο των μεγάλων εισοδηματικών δυνατοτήτων τους - τουλάχιστον αυτό αποδεικνύουν οι έρευνες - να επανέρχονται για επίσκεψη της περιοχής στην οποία τα στοιχεία ενδιαφέροντος δεν είναι πρόσκαιρα, δεν είναι αποσπασματικά, δεν είναι στιγμιαία, αλλά διαρκή. Επομένως μπορούν να έρχονται και να ξαναέρχονται στην ίδια περιοχή και να λειτουργούν οι ίδιοι πολλαπλασιαστικά για τους υπόλοιπους, καταργώντας συγχρόνως, όπως ακριβώς λέει η κα. Αδαμάκη, την εποχικότητα του τουριστικού προϊόντος, με την επίσκεψη των περιοχών όπου υπάρχουν αυτοί οι αρχαιολογικοί θησαυροί, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Επομένως, πιστεύουμε ότι είναι τώρα η ευκαιρία να αξιοποιήσουμε το συγκεκριμένο τουριστικό προϊόν της περιοχής και στο πλαίσιο της νέας αρχιτεκτονικής που δημιουργείται με τον Καλλικράτη και τις αιρετές περιφέρειες - όπου πλέον ο πυρήνας της άσκησης της τουριστικής αλλά και της πολιτιστικής πολιτικής βρίσκεται στις αιρετές περιφέρειες. Αν είναι δύο τομείς στους οποίους οι αιρετές περιφέρειες παίρνουν πολύ περισσότερες αρμοδιότητες από αυτές που διέθεταν μέχρι σήμερα οι Νομαρχίες, είναι ο τουρισμός και ο πολιτισμός. Χρέος δικό μας είναι επομένως, να καταφέρουμε να διασυνδέσουμε τις πολιτικές στους δύο αυτούς κρίσιμους τομείς για την τοπική ανάπτυξη, να κεφαλαιοποιήσουμε το πολιτιστικό και τουριστικό μας απόθεμα προς όφελος της τοπικής ανάπτυξης. Είναι πολύ σημαντικό, ότι αυτές οι δράσεις που αφορούν στην ανάδειξη του καταδυτικού τουρισμού έχουν ήδη κωδικοποιηθεί με κάποιο τρόπο στο Πρότυπο Καινοτομικό Σχέδιο, δεν είναι δηλαδή μια ιδέα που ξεκινάει απλώς μ' ένα επιστημονικό ενδιαφέρον σε μια ημερίδα. Έχουν ήδη κωδικοποιηθεί προτάσεις που έχουν υποβληθεί - από τον κ. Μαγκλή πριν από τρία χρόνια περίπου - στις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Οικονομίας και επομένως υπάρχει μελετητική επάρκεια και ωριμότητα, όπως λέμε, για να προχωρήσουμε στα επόμενα βήματα της χρηματοδότησης. Αν είναι κάτι για το οποίο, επομένως, δεσμεύομαι εγώ σήμερα, είναι ότι αυτή τη συνεργασία που ξεκινήσαμε εμείς σήμερα με την αρχαιολογική κοινότητα και τους τοπικούς φορείς, για την ανάδειξη των αρχαιολογικών μας θησαυρών, όχι απλώς θα την συνεχίσουμε, στο πλαίσιο της αιρετής περιφέρειας, αλλά θα την κάνουμε αιχμή του δόρατος της διασύνδεσης της τουριστικής και πολιτιστικής πολιτικής μας. Θέλω λοιπόν να ευχαριστήσω τους φορείς που συνεργάστηκαν μαζί μας, την ΙΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, την Εφορεία των Ενάλιων Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, το Ινστιτούτο Ενάλιων Αρχαιολογικών Ερευνών, τους πρώην εφόρους των Ενάλιων Αρχαιοτήτων που είναι σήμερα κοντά μας, καθώς επίσης και τον κ. Άγγελο Μαγκλή, τον συντονιστή και εταίρο αυτής της προσπάθειας που ξεκίνησε με το Πρότυπο Καινοτομικό Σχέδιο Ανάπτυξης Άνω Μαγνήτων Νήσοι, ο οποίος συνεισέφερε πραγματικά. Χωρίς τη δική του πρωτοβουλία δε θα είχαμε αυτή την ημερίδα σήμερα. Και εδώ πρέπει να πούμε ότι αν για κάποιο λόγο μέχρι σήμερα έχουν προχωρήσει

αυτές οι προσπάθειες χωρίς να υπάρχει κεντρική στήριξη του Υπουργείου και χωρίς να υπάρχει η αντίστοιχη ευαισθητοποίηση στα κλιμάκια της κεντρικής διοίκησης, είναι γιατί υπάρχει το μεράκι ανθρώπων της επιστημονικής και της αρχαιολογικής κοινότητας που αγκάλιασαν αυτές τις ιδέες, που σκέφτηκαν ότι είναι πρότυπες και καινοτόμες, για να μας φέρουν στο επίκεντρο των νέων εξελίξεων τις οποίες κάποτε θα πρέπει να παρακολουθήσει και η χώρα μας. Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας και συγνώμη αν σας κούρασα.

Σας ευχαριστώ.

Απόστολος Παπατόλιας

▪ **Χαιρετισμός Αργυρούλας Ιντζεσίλογλου, Προϊσταμένης ΙΓ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων**

Κύριε Νομάρχη, κύριε Αντινομάρχη, κύριοι νομαρχιακοί σύμβουλοι, αγαπητοί συνάδελφοι, φίλες και φίλοι.

Η θάλασσα από την αρχαιότητα, όπως είναι γνωστό, ενώνει τους τόπους όπου κατοικούν οι άνθρωποι και προσφέρεται για τη χάραξη θαλάσσιων δρόμων που φέρνουν σε επαφή πολιτισμούς, συντελούν στη διακίνηση ιδεών και διευκολύνουν την ανταλλαγή προϊόντων. Ο θαλάσσιος εμπορικός δρόμος που χάραξε πριν από 3.500 περίπου χιλιάδες χρόνια η Αργώ με τον Ιάσονα και τους Αργοναύτες από την Ιωλκό προς την Κολχίδα, για να μεταφέρει από εκεί το χρυσόμαλλο δέρας και όποιο άλλο αγαθό θα μπορούσε να προσφέρει ο μακρινός Πόντος, έχει πάψει να αποτελεί πλέον μυθική διαδρομή, αλλά ανιχνεύεται επιστημονικά και τεκμηριώνεται σιγά-σιγά ως ιστορική πραγματικότητα. Ο θαλάσσιος αυτός δρόμος περνούσε και από τα νησιά της Μαγνησίας και εξακολούθησε σ' όλη την αρχαιότητα, ακόμη και μέχρι τις μέρες μας, να κρατά ζωντανή την επαφή ανάμεσα στις δύο περιοχές.

Πριν από 20 είκοσι περίπου χρόνια η πληροφορία του Δημοσθένη ότι «εις τὸν Πόντον οἶνος εἰσάγεται ἐκ τῶν τόπων τῶν περὶ ἡμᾶς, ἐκ Πεπαρήθου καὶ Κῶ καὶ Θάσιος καὶ Μενδαΐος», δηλαδή ότι γύρω στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. εισαγόταν στον Εύξεινο Πόντο κρασί από τη νήσο Πεπάρηθο, τη σημερινή Σκόπελο, φαινόταν να ανήκει η πληροφορία αυτή στη σφαίρα του μύθου. Χάρη σε πρόσφατες συστηματικές έρευνες επιβεβαιώνεται πλέον το θαλάσσιο εμπόριο του κρασιού με την ανεύρεση αμφορέων της Πεπαρήθου, της σημερινής Σκοπέλου, αλλά και σφραγισμάτων σε λαβές αμφορέων της Ίκου, της σημερινής Αλοννήσου με την επιγραφή «ΙΚΙΩΝ» σε πολλές περιοχές του Ευξείνου Πόντου. Ο θαλάσσιος εμπορικός δρόμος ανάμεσα στη πόλη των Φερών μέσω του λιμανιού τους, των Παγασών και στον Πόντο θεωρείται βέβαιο, χάρη στην παρουσία νομισμάτων, ότι περνούσε από την Πεπάρηθο, από την Ίκο, από την Λήμνο από την Άβυδο. Άλλοι θαλάσσιοι δρόμοι του κρασιού προς και από την Θάσο, την Κνίδο, τη Ρόδο τεκμηριώνονται από την παρουσία στην πόλη των Φερών σφραγισμάτων σε λαβές αμφορέων προερχόμενων από αυτές τις δημοφιλείς στην αρχαιότητα παραγωγικές περιοχές.

Τα ναυάγια των εμπορικών πλοίων που εντοπίζονται στη θαλάσσια περιοχή του Νομού Μαγνησίας αποτελούν την αδιάψευστη απόδειξη για τη λειτουργία των θαλάσσιων δρόμων. Ακόμη, ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι δημιουργούνται ως γνωστόν σε παράκτιες περιοχές λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας, ένα φαινόμενο επίκαιρο όσο ποτέ στις μέρες μας. Επιτακτική αναγκαιότητα αποτελεί πρώτα από όλα η αποτελεσματική προστασία των ενάλιων αρχαιοτήτων της περιοχής μας και κατά δεύτερο λόγο η προβολή και η ανάδειξή τους με τον κατάλληλο τρόπο, ώστε να είναι μεν προσιτές, χωρίς όμως να εκτίθενται

σε κίνδυνο. Το ίδιο επιτακτική είναι και η αναγκαιότητα της συστηματικής έρευνας και μελέτης τους από την οποία εκτός από την εξαγωγή επιστημονικών συμπερασμάτων που αφορά την επιστημονική κοινότητα, απορρέει και η τεκμηριωμένη γνώση της τοπικής κι όχι μόνο ιστορίας, που αφορά όλους τους πολίτες.

Για όλα αυτά τα σημαντικά και ενδιαφέροντα θα μας μιλήσουν σε λίγο οι εκλεκτοί συνάδελφοι, τους οποίους ευχαριστούμε πολύ για την παρουσία τους εδώ και θα ήθελα να ευχαριστήσω και να συγχαρώ τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας, τον κύριο Νομάρχη προσωπικά και τον κύριο Καπανιάρη, που ήταν η ψυχή της όλης διοργάνωσης, για την πρωτοβουλία της διοργάνωσης αυτής της ημερίδας, στην οποία με πολλή χαρά και με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον γι' αυτό το αντικείμενο, προσφέραμε κι εμείς ότι μπορούσαμε, τη συνεργασία μας τόσο η ΙΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων όσο και η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, αλλά και το Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών. Αυτή η ημερίδα δίνει την ευκαιρία της παρουσίασης και της συζήτησης των θεμάτων, που αφορούν τον ενάλιο αρχαιολογικό πλούτο του Νομού Μαγνησίας, ένα θησαυρό που οφείλουμε πάση θυσία να διαφυλάξουμε πρώτα από όλα και να αναδείξουμε αποτελεσματικά μέσα από τα κατάλληλα θεσμικά και νομοθετικά πλαίσια.

Ευχαριστώ πολύ.

Αργυρούλα Ιντζεσίλογλου

▪ **Χαιρετισμός Σταυρούλας Σαμαρτζίδου, Προϊσταμένης Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού**

Λόγω απουσίας της κας Σταυρούλας Σαμαρτζίδου, ο χαιρετισμός εκφωνήθηκε από τον Εκπρόσωπο της Ε.Ε.Α., Ηλία Σπονδύλη.

Εκ μέρους της Προϊσταμένης της Εφορείας των Εναλίων κας Σταυρούλας Σαμαρτζίδου, η οποία κωλύεται να είναι παρούσα αυτή τη στιγμή, διαβάζω το εξής:

Κύριε Νομάρχα, εκπρόσωποι των λοιπών Αρχών, κυρίες και κύριοι,

Η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων χαιρετίζει την ημερίδα σας, την οποία θεωρούμε εξαιρετική πρωτοβουλία της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Μαγνησίας, που θα συμβάλλει να γίνουν γνωστά και στο ευρύτερο κοινό σημαντικά ενάλια μνημεία του νομού.

Καθώς ίσως γνωρίζετε η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων είναι Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού με αρμοδιότητα όλη την επικράτεια. Ως εκ τούτου διαθέτει σφαιρική εικόνα των ανά την επικράτεια ενάλιων μνημείων, με τα οποία η χώρα μας είναι προικισμένη. Πρόκειται για μία σημαντικότερη πολιτιστική κληρονομιά εφάμιλλη της οποίας ίσως και να μην υπάρχει παγκοσμίως. Ελάχιστες χώρες, ίσως κάποιοι Μεσογειακοί γείτονες μόνον, μπορούν να συγκριθούν με το πλήθος των πολιτιστικών καταλοίπων, κατεσπαρμένων στα 17000 χλμ. των ακτογραμμών μας, στις λίμνες και τα ποτάμια μας. Είτε πρόκειται για αρχαία, κατά την έννοια του νόμου, ναυάγια, είτε για πλέον σύγχρονα ναυάγια, προστατευόμενα επίσης από τις σχετικές διατάξεις, είτε τέλος πρόκειται για πρώην χερσαίες θέσεις και εγκαταστάσεις που έχουν κατακλυσθεί για ποικίλες γεωλογικές ή και ανθρωπογενείς αιτίες, η μακραίωνη ιστορία του ελλαδικού χώρου κληροδότησε στην χώρα μας έναν απaráμιλλο πλούτο που εκτείνεται από το ακριτικό Καστελόριζο έως τον Νομό Ροδόπης και από την ίσως ξεχασμένη Γαυδοπούλα, νότια της Κρήτης, έως τον Νομό Κερκύρας.

Στην διαμόρφωση της γενικής αυτής εικόνας της χώρας, σημαντικό μέρος κατέχει ο νομός Μαγνησίας. Ευνοημένος τόσο από την γεωγραφική του θέση, στο κέντρο περίπου του ελλαδικού χώρου, όσο και από την γεωμορφολογία του που περιλαμβάνει πλήρη ποικιλία τοπίων από βουνά και εύφορους κάμπους έως νησιωτικά συμπλέγματα, κλειστές θάλασσες αλλά και σημεία εύκολης πρόσβασης στο ανοικτό πέλαγος, αποτελεί τμήμα της ιστορικής Θεσσαλίας που προσείλκυσε, από την αυγή της προϊστορίας, τον άνθρωπο. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι μαρτυρίες διαφόρων πολιτιστικών φάσεων απαντώνται όχι μόνον στην στεριά αλλά και στην θάλασσα. Ξεκινώντας από την εσχατιά των Σποράδων με τον εν μέρει καταποντισμένο προϊστορικό οικισμό στον Άγιο Πέτρο έως τον επίσης εν μέρει καταποντισμένο ναό βυζαντινών χρόνων στα Λεχώνια, στον μυθό του Παγασητικού καταλήγουμε εδώ στην περιοχή του Βόλου,

στην Ιωλκό, διαγράφοντας μια διαδρομή παράκτιων, μερικώς καταποντισμένων, αρχαιολογικών θέσεων που ακούν στο όνομα Άγιος Δημήτριος Αλοννήσου, όρμος Σκοπέλου, Γλώσσα Σκοπέλου, Βασιλιάς Σκιάθου, Μετόχι Σούρπης, Νέα Αγκιάλος, Δημητριάδα για να αναφερθούμε μόνον στις γνωστότερες. Οι θέσεις αυτές καλύπτουν σχεδόν όλες τις χρονολογικές περιόδους και μαρτυρούν την άμεση σχέση των κατοίκων με την θάλασσα διαχρονικώς.

Από εδώ όμως, από την αρχαία Ιωλκό ξεκινά και η Αργοναυτική εκστρατεία που απηχεί για τον Έλληνα την απαρχή της μεγάλης περιπέτειας των υπερπόντιων ταξιδιών. Τα ταξίδια αυτά είχαν κινδύνους, το πέλαγος ήταν πάντα απρόβλεπτο και η μαρτυρία, τόσο των θαλάσσιων δρόμων όσο και των κινδύνων τους, σηματοδοτείται με μια σειρά δεκάδων αρχαίων ναυαγίων κλασικής, ελληνιστικής, ρωμαϊκής και βυζαντινής εποχής, που ξεκινά από μέσα στον Παγασητικό και διατρέχει τις ηπειρωτικές και νησιωτικές ακτογραμμές έως την Κυρά Παναγιά όπως για παράδειγμα το κλασσικό ναυάγιο στη νησίδα Φαγκρού και το βυζαντινό «ναυάγιο με τα πιάτα» στη νησίδα Άγιο Πέτρο.

Αρκετά από αυτά τα πολιτιστικά κατάλοιπα έχουν μελετηθεί επιστημονικά και θα παρουσιαστούν στην συνέχεια από τους εκλεκτούς ομιλητές της ημερίδας. Άλλα είναι γνωστά στην επιστήμη αλλά δεν θα παρουσιαστούν σήμερα για ποικίλους λόγους. Σημασία έχει το γεγονός ότι ο νομός φιλοξενεί ένα μεγάλο ενάλιο αρχαιολογικό πλούτο ο οποίος αυξάνει συν τω χρόνω, όσο προχωρά η επιστημονική έρευνα και κάθε νέα ανακάλυψη προσθέτει μία ψηφίδα στην εικόνα του χώρου και της εποχής. Η Εφορεία Εναλίων είναι επί πλέον επιφορτισμένη και με την διοικητική μέριμνα των μνημείων αυτών, η επιστημονική αξία των οποίων είναι αδιαμφισβήτητη.

Με τα δεδομένα αυτά σας συγχαίρουμε για την πρωτοβουλία, σας ευχαριστούμε για την πρόσκληση και ευχόμαστε επιτυχία της ημερίδας με γόνιμο διάλογο και εποικοδομητικά συμπεράσματα.

Σας ευχαριστώ.

Σταυρούλα Σαμαρτζίδου

▪ Χαιρετισμός Παναγιώτη Βλάικου, Δημάρχου Αλοννήσου

Όπως είπα, είμαι απροετοίμαστος γιατί απουσίαζα από το νησί για προσωπικούς λόγους υγείας. Πληροφορήθηκα γι' αυτή την ημερίδα και έσπευσα να έρθω έστω σήμερα το πρωί, την τελευταία στιγμή, γιατί πιστεύω ότι όλα αυτά που υπάρχουν στην περιοχή μας είναι ενδιαφέροντα. Ιδιαίτερα στην Αλόνησο, όπου υπάρχουν όλα αυτά τα ευρήματα τεράστιας αρχαιολογικής αξίας και θα πρέπει κάποια στιγμή να αναδειχθούν, για να μπορέσουμε μέσα από αυτό τον πλούτο να έχουμε και οφέλη στην περιοχή μας, γιατί είναι ένας τομέας τον οποίο πρέπει να αξιοποιήσουμε προκειμένου να έχουμε τουριστική επισκεψιμότητα και σ' αυτό τον τομέα.

Γι' αυτό τον λόγο τώρα, παρεμπιπτόντως, θα πω και ορισμένα πράγματα, που κάναμε σαν δήμος Αλοννήσου από το 2007 και ίσως αναφερθούν κάποιοι σ' αυτό το θέμα. Ήρθαμε σε επαφή με το Υπουργείο Πολιτισμού και επειδή έχει κηρυχθεί όλο το Θαλάσσιο Πάρκο, αρχαιολογικός χώρος, με αποτέλεσμα να υπάρχουν πάρα πολλές απαγορευτικές δεσμεύσεις, οι οποίες είναι αρνητικές για την τουριστική ανάπτυξη του νησιού, προβήκαμε σε μια μελέτη - την οποία εμείς επιφορτιστήκαμε οικονομικά, μια που το πρώην Υπουργείο Πολιτισμού δεν είχε τη δυνατότητα, όπως μας είχαν πει, να την κάνει - προκειμένου να εντοπιστούν όλα αυτά τα αρχαία ναυάγια και να ξέρουμε που ακριβώς είναι. Γιατί κήρυξαν όλη την περιοχή αρχαιολογικό χώρο ενώ θα έπρεπε, κατά τη γνώμη μας, να κηρυχθούν και να απαγορευθούν οι περιοχές εκείνες όπου υπάρχουν εκείνα τα αρχαία ναυάγια που είναι εφτά, οχτώ, δέκα όσα και να είναι. Εκεί να οριστούν όσες δεσμεύσεις χρειάζονται, αλλά όχι σε όλο αυτό τον ευρύ χώρο. Κάναμε εμείς την μελέτη, την καταθέσαμε στο Υπουργείο Πολιτισμού και περιμέναμε από εκεί και πέρα να τροποποιηθεί η ΚΥΑ, η Κοινή Υπουργική Απόφαση, προκειμένου να αρθούν όλες αυτές οι δεσμεύσεις, να γίνει νέα χωροθέτηση των ναυαγίων για να μπορέσουν να φύγουν όλες αυτές οι απαγορεύσεις. Δυστυχώς μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει τίποτα και είμαστε στη φάση που προσπαθούμε να κλείσουμε ραντεβού με τον νέο Υπουργό, για να δούμε πως θα προχωρήσει αυτή η κατάσταση, γιατί ήδη έχουν περάσει τρία χρόνια, δεν έχει γίνει τίποτα, οι απαγορεύσεις συνεχίζουν να υπάρχουν και αντιμετωπίζουμε τεράστια προβλήματα, τους καλοκαιρινούς ιδιαίτερα μήνες. Ήδη εκεί, τα καταδυτικά κέντρα της Αλοννήσου που έχουν επισκεψιμότητα και εκδηλώνεται ενδιαφέρον από αυτούς που θέλουν να κάνουν καταδύσεις, δεν μπορούν να λειτουργήσουν. Πέρσι λειτουργήσανε προσωρινά, με μία αρχαιολόγο του Υπουργείου Πολιτισμού, η οποία ήταν επιβλέπουσα όλων αυτών των καταδύσεων, ενώ φέτος τα προβλήματα ήταν μεγαλύτερα. Πρέπει αυτό το θέμα να λήξει, κάνουμε αυτή την προσπάθεια και θα παρακαλούσαμε τον κύριο Νομάρχη και από την νέα θέση που πιστεύουμε ότι θα έχει ως Περιφερειάρχης με την νέα περίοδο, να βοηθήσουμε όλοι μαζί προκειμένου να αρθούν αυτές οι απαγορεύσεις από το σύνολο της περιοχής. Να απαγορευθούν οι

δραστηριότητες εκεί που είναι τα μεγάλα αρχαία ναυάγια - δεν λέει κανείς όχι - αλλά να ελευθερωθεί ο άλλος ο χώρος για να μπορούμε να αναδείξουμε την Αλόννησο μέσα από αυτόν το χώρο ο οποίος πιστεύουμε ότι θα δώσει μία νέα ώθηση στην τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Αυτά ήθελα να πω, τίποτα άλλο, εύχομαι όλη η ιδέα να πάει καλά και για το καλό της περιοχής ευρύτερα.

Ευχαριστώ πολύ.

Παναγιώτης Βλάικος

Παρέμβαση του Απόστολου Παπατόλια, Νομάρχη Μαγνησίας:

Συγγνώμη, επιτρέψτε μου πω κάτι λίγο, ορμώμενος από την παρατήρηση του κ. Δημάρχου, ότι αν για κάποιο λόγο χρειαζόμαστε την συνεργασία με την αρχαιολογική κοινότητα είναι για να έχουμε μία πλήρως τεκμηριωμένη πρόταση για τις περιοχές οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν τουριστικά στο πλαίσιο αυτών όλων των πρωτοβουλιών του καταδυτικού τουρισμού, χωρίς να προσκρούουν αυτές οι ενέργειές μας σε πράξεις, σε πρακτικές που θα βλάψουν τον αρχαιολογικό πλούτο. Εκεί είναι που χρειάζεται να έχουμε μία απόλυτη συνεργασία, έτσι ώστε να μην αναπτύσσουμε εμείς πρωτοβουλίες ή μία δυναμική αυθαίρετη, ξεκομμένη από την τεκμηρίωση που μπορεί να μας προσφέρει η αρχαιολογική κοινότητα. Και πιστεύω ότι έτσι θα δώσουμε και το στίγμα, τον τρόπο με τον οποίο θέλουμε να πορευθούμε στο μέλλον μαζί με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων της περιοχής μας σε όλα τα ζητήματα. Επειδή όμως το ανέφερε ο Δήμαρχος είναι κομβικό, έχουμε μία συνεργασία πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια αυτοδιοίκηση αλλά πάντα προσκρούμε στην επιφυλακτικότητα, αν θέλετε όμως να το πω και με μια ωμότητα, στην ελλιπή προετοιμασία του Υπουργείου πάνω σε αυτά τα ζητήματα. Επομένως αν οι τοπικές Εφορείες, η αρχαιολογική κοινότητα εδώ της περιοχής μας, μας προσφέρει εκείνη την επιστημονική υποστήριξη, μπορούμε να ασκήσουμε και με μεγαλύτερη ευκολία πειθώ προς το Υπουργείο, έτσι ώστε να κινηθούν ταχύτερα οι διοικητικές διαδικασίες όπως είναι αυτή της έκδοσης της ΚΥΑ, διότι χάνουμε πολύτιμο χρόνο για την αξιοποίηση αυτού του αρχαιολογικού πλούτου της περιοχής μας. Συγγνώμη, αισθάνθηκα την ανάγκη να την κάνω αυτήν την παρέμβαση, γιατί έχουμε κάνει προσπάθειες με το Υπουργείο την τελευταία διετία και δεν έχουμε βρει ευήκοα ώτα.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

- **Το έργο της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων κατά το 2007-08 στις Βόρειες Σποράδες, το ναυάγιο στα Σκάντζουρα: Έρευνα και Προοπτικές**

Καλλιόπη Πρέκα – Αλεξανδρή, Δρ. Αρχαιολογίας & Ιστορίας της τέχνης, Επίτιμη Διευθύντρια της Εφορίας Εναλίων Αρχαιοτήτων

Κυρίες και Κύριοι,

Τα παράλια της Μαγνησίας και οι Β. Σποράδες απετέλεσαν κατά την αρχαιότητα χώρους στους οποίους κυοφορήθηκαν σχέδια που γέννησαν αργότερα κοσμοϊστορικά γεγονότα, όπως η ναυπήγηση της Αργούς και η Αργοναυτική εκστρατεία σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση². Επίσης αναπτύχθηκαν πολυσύχναστοι θαλάσσιοι δρόμοι όχι μόνο για την ασφάλεια που εξασφάλιζε στους θαλάσσιους πλόες η διέλευση ανάμεσα από στεριές, αλλά και για τις ευημερούσες κοινωνίες που υπήρχαν στην περιοχή, οι οποίες συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του εμπορίου, όπως αυτό προκύπτει από τις πηγές και την αρχαιολογική έρευνα.

Οι επιστήμονες οι ασχολούμενοι με την έρευνα θεμάτων της περιοχής αυτής, που σχετίζονται με την πρόοδο της ενάλιας έρευνας, διαπιστώνουν τι έχει επιτευχθεί σε σχέση με εκείνη του 1970. Από το έγγραφο (25823/11-11-1970, 1.112/30-11-70) της Γεν. Δ/σης Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως που ανήκε τότε στο Υπ. Προεδρίας, στο οποίο επισυνάπτεται και χάρτης της Ελλάδος με σημειωμένους όλους τους μέχρι τότε γνωστούς ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους³ και τα αρχαία ναυάγια με ορισμένα σημαντικά κινητά αρχαία που είχαν γίνει γνωστά από τις πηγές, τις πληροφορίες, τις αυτοψίες και τα τυχαία ευρήματα, προκύπτει γενικά ο πλούτος των μνημείων της περιοχής. Για τον Παγασητικό κόλπο υπήρχαν αναφορές για αρχαιότητες στη νησίδα Παλαιοτρίκερι, στους όρμους Βαλτούδι, Μηλίνα, Νιές, Αμαλιάπολη και εκείνες στο βόρειο και νότιο λιμένα της Δημητριάδος. Σήμερα από το Ι.ΕΝΑ.Ε με επικεφαλής τον κ. Σπονδύλη, σε

² Βλ. Λεξικό της Ελληνικής Αρχαιολογίας του Αλεξάνδρου Ραγκαβή, Τόμος Α, έκδοση Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996, στο λήμμα Αργοναυταί, σελ. 108-110 με βιβλιογραφία στις πηγές.

³ Ενάλιες αρχαιότητες γενικά είναι: α) βυθισμένα ή ημιβυθισμένα λιμενικά έργα β) ναυάγια διαφόρων εποχών, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που έχουν βυθιστεί προ της εκάστοτε 50ετίας γ) απορρίψεις τυχαίες ή σκόπιμες δ) κτηριακά κατάλοιπα που βρίσκονται στην ακτή ή στο βυθό της θάλασσας, των λιμνών ή των ποταμών, τα οποία αποτελούν συχνά την συνέχεια αντίστοιχων χερσαίων εγκαταστάσεων. Από αυτά τα ασύλητα ναυάγια, αποτελούν «κλειστά σύνολα», αδιατάραχτες δηλαδή μαρτυρίες μιας χρονικής στιγμής, της στιγμής κατά την οποία ναυάγησαν, που βοηθούν στην χρονολόγηση και ερμηνεία.

συνεργασία με την Εφορεία, έχουν ερευνηθεί στην περιοχή της Αμαλιάπολης⁴, 12 ναυάγια διαφόρων εποχών.

Για τις Β. Σποράδες ήταν γνωστοί τρεις χώροι περί το Πελαγονήσι (ο όρμος του Αγ. Πέτρου, ο όρμος Πλανήτη και η παραλία της Μονής της Παναγιάς). Ένας χώρος στην Ψαθούρα και ένας στα Γιούρα. Έξι θέσεις ήταν γνωστές στην Αλόνησο (στενό Αλονήσου, Αγ. Δημήτριος, όρμος Κοκκινόκαστρου, Τζώρτζη Γυαλός, Νησίς Μανωλάς, όρμος Τσουκάλια). Οκτώ χώροι στη νήσο Σκόπελο (όρμοι Σκουτζή Λάγια – Σκοπέλου-Σταφυλού, Πάνορμος Αγνώντας, Λουτράκι, Παραλία Αγίου Κων/νου) και τέλος πέντε χώροι στη Σκιάθο (Κάστρο, Βόρεια Ακτή, Ύφαλος, Λευτέρης, όρμος Σκιάθου). Οι περισσότεροι από τους χώρους των Βορείων Σποράδων προστατεύτηκαν⁵ ήδη από το 1969 με ιδιαίτερες κηρύξεις, ενώ το 1997 κηρύσσεται ως ενάλιος αρχαιολογικός χώρος ολόκληρο το πάρκο.

Εικόνα 1: Ναυάγιο στο Πελαγονήσι 1970, ©αρχείο Ε.Ε.Α.

Εικόνα 2: Ναυάγιο στο Πελαγονήσι 1970, ©αρχείο Ε.Ε.Α.

Παράλληλα με την κατάρτιση του χάρτη, το 1970 αποφασίστηκε από τη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και η **πρώτη θαλάσσια έρευνα** ναυαγίου στην Ελλάδα, που συνέπεσε να είναι χώρος των Β. Σποράδων και συγκεκριμένα το Πελαγονήσι⁶. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε όμως εξαιτίας της προκλητικής σύλησης σε μεγάλη έκταση του φορτίου του, το οποίο αποτελούσαν πολυάριθμα πινάκια και άλλα αγγεία του 12 αι. μ.Χ. με πλούσια διακόσμηση, γι' αυτό και περιζήτητα στο εμπόριο αρχαιοτήτων. Επικεφαλής της έρευνας ήταν οι έλληνες αρχαιολόγοι Χαράλαμπος Κριτζάς και Καίτη Ρωμιπούλου, ενώ την τεχνολογική υποστήριξη είχε ο Peter Throckmorton. Το ναυάγιο κείται σε βάθος 33 μέτρων. Ο χώρος αυτός εξαιτίας της ανέλκυσης του μεγαλύτερου μέρους των κινητών ευρημάτων (στη θέση διακρίνονται σήμερα κυρίως οι

⁴ Σε σημείωση του καταλόγου που προαναφέρθηκε, γίνεται γνωστό ότι οι αμφορείς που είχαν εντοπιστεί στην Αμαλιάπολη κάλυπταν μία τεράστια επιφάνεια. Προφανώς γιατί αποτελούσαν φορτίο πολλών ναυαγίων.

⁵ Ν. 10/22.05.1834, που κήρυττε ότι τα αρχαία είναι ιδιοκτησία του κράτους, εθνικό κτήμα όλων των Ελλήνων και προέβλεπε την οργάνωση αρμόδιας Εφορείας, Κ.Ν 5351/1932 «Περί Αρχαιοτήτων, στο άρθρο 1 «Πάντα τα εν Ελλάδι και οιοσδήποτε Εθνικοί κτήμασιν, εν ποταμοίς, λίμναις και εν τω πυθμένι της θαλάσσης ... ευρισκόμενα αρχαία, κινητά τε και ακίνητα, από των αρχαιοτάτων χρόνων και εφεξής, είναι ιδιοκτησία του Κράτους».

⁶ ΑΑΑ ΙV 2 (1971) σελ. 176-182

μυλόλιθοι που μετέφερε το πλοίο) και του γεγονότος ότι βρίσκεται σε απομακρυσμένη θέση από κατοικημένη περιοχή, δεν έχει τις προϋποθέσεις για να αναδειχθεί. Έχουν όμως αξιοποιηθεί πολλά από τα ευρήματα, τα οποία μετά τον επαναπατρισμό τους έχουν εκτεθεί στο μουσείο της Αγκιάλου και έχουν παρουσιασθεί στην επιστημονική κοινότητα με νέα δημοσίευση⁷.

Λίγο αργότερα με την ίδρυση του Ινστιτούτου Εναλίων Αρχαιοτήτων (1973) στα μέλη του οποίου συμπεριλήφθηκαν ορισμένοι από τους σπουδαιότερους ενάλιους ερευνητές που διέθετε η χώρα και αργότερα με την ίδρυση της ΕΕΑ⁸ (1976) εντάθηκε η έρευνα και η προστασία των ενάλιων αρχαιοτήτων. Ορισμένοι ερευνητές, που αποτελούσαν και αποτελούν μέλη και των δύο φορέων, βοήθησαν τουλάχιστον αρχικά στην αλληλοσυμπλήρωση και το συντονισμό της έρευνας.

Το νεοϊδρυθέν Υπουργείο Πολιτισμού, στο οποίο υπήχθησαν εντωμεταξύ οι αρχαιότητες, άρχισε να εκπαιδεύει μαζικά στην ενάλια έρευνα τους νεοπροσληφθέντες επιμελητές αρχαιοτήτων. Οι αρχαιολόγοι αυτοί τοποθετήθηκαν στις χερσαίες εφορείες, αφού δεν είχε ιδρυθεί ακόμη η ΕΕΑ και ασκούσαν παράλληλα με τα άλλα τους καθήκοντα και το ενάλιο έργο. Αργότερα η μαζική αυτή εκπαίδευση δυστυχώς σταμάτησε και η δεξαμενή για την άντληση στελεχών άρχισε να στερεύει.

Την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα και συγκεκριμένα το 1991, μια **δεύτερη έρευνα** ενός κλασσικού ναυαγίου με αμφορείς Μένδης και Πεπαρήθου διενεργείται από την ΕΕΑ στη νησίδα Περιστερά⁹, με επικεφαλής την Ελπίδα Χατζηδάκη. Το ναυάγιο, που κείται σε βάθος 33 μέτρων, φωτογραφίζεται και η ακριβής θέση του προσδιορίζεται με συντεταγμένες στο χώρο. Η πλήρης καταγραφή και δημοσίευσή του, συνετέλεσε και στην επιστημονική του ανάδειξη. Στην έρευνα αυτή θα αναφερθεί η κ. Χατζηδάκη. Το 2008 εκπονήθηκε φωτομωσαϊκό του ναυαγίου στο πλαίσιο της τεκμηρίωσης ναυαγίων για τον αποτελεσματικότερο έλεγχο του φορτίου τους.

Τρία χρόνια αργότερα, στη νησίδα Φαγκρού¹⁰ και σε βάθος 37 μέτρων, διενεργείται μία **τρίτη έρευνα** από την ΕΕΑ με επικεφαλής το Δημήτρη Καζιάνη και τον Δημήτρη Χανιώτη, ενός επίσης κλασσικού

⁷ Δημοσιεύθηκαν από την Ασπασία Ντίνα . Το Βυζαντινό ναυάγιο Πελαγονήσου Αλονήσου σελ.122-142 στο Βυζαντινά Εφυαλωμένα Κεραμικά Επιμέλεια Δήμητρα Παπανικόλα – Μπακιρτζή, Αθήνα 1999.

⁸ Άρθρο 1, του Ν, 405.1976 (ΦΕΚ 207/Α/10,08.1976) «περί ιδρύσεως Εφορειών Αρχαιοτήτων και ρυθμίσεως ετέρων θεμάτων αυτών». Επίσης το Άρθρο 48 του Π.Δ 191/ 03 (ΦΕΚ 146/Α/13,06.2003) του Οργανισμού Υπουργείου Πολιτισμού, με τον οποίο η Ε.Ε.Α>, λόγω του ιδρυτικού της Νόμου και της ιδιοτυπίας του αντικειμένου της, αποτελεί ειδική περιφερειακή Υπηρεσία, υπαγόμενη στην Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΓΔΑΠΚ) του ΥΠΠΟ.

⁹ ΑΔ 46 (1991): Χρονικά, σελ. 524-528. 47 (1992): Χρονικά, σελ. 693-706, Ε.Χατζηδάκη, «Η ανασκαφή του κλασσικού ναυαγίου της Αλοννήσου,» *ΕΝΑΛΙΑ IV*, τ.1/2 (1992): σελ. 16-25, Ε. Hatjidaki, *BCH 120* (1996), σελ. 561-563, Ε. Hatjidaki, «The Classical Shipwreck at Alonnesos, στο Swiny-Hohfelder-Swiny (επιμ.) *Res Maritimae. Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to the Late Antiquity*, Nicosia, Cyprus 1994 (American Schools of Oriental Research Archaeological Reports, no 4), σελ. 125-134

¹⁰ Για τη Φαγκρού βλέπε ΑΔ 49, (1994): Χρονικά, σελ. 854, 864. 51, (1996): Χρονικά, σελ. 724-725. Επίσης Δ. Καζιάνης-Φ.Κ. Χανιώτης, «Υποβρύχιες Αρχαιολογικές Έρευνες στα νησιά του Αρχιπελάγους των Βορείων Σποράδων τα έτη

ναυαγίου με φορτίο αμφορείς Μένδης. Η φωτογράφιση, η σχεδίαση και ο ακριβής προσδιορισμός του εξασφάλισαν την προστασία του, αλλά η ανασκαφή δεν ολοκληρώθηκε. Η θέση του σε ερημική περιοχή του αρχαιολογικού πάρκου είναι αποτρεπτική για άλλου είδους ανάδειξη, πέραν της επιστημονικής που αναμένεται. Η έρευνα βεβαίως των τριών προαναφερόμενων ναυαγίων διενεργήθηκε χάρις σε επαρκείς χρηματοδοτήσεις.

Εικόνα 3: Άποψη ανασκαφής ναυαγίου στη νήσο Φαγκρού © Αρχείο Ε.Ε.Α.

Εικόνα 4: Άποψη του ναυαγίου στη νήσο Φαγκρού © Αρχείο Ε.Ε.Α.

Παράλληλα με τις συστηματικές έρευνες η ΕΕΑ έχοντας πανελλήνια αρμοδιότητα σε θάλασσες, ποταμούς και λίμνες, σύμφωνα με τον ιδρυτικό της νόμο, αλλά και τους μεταγενέστερους σχετικούς νόμους¹¹, που διεύρυναν¹² τις αρμοδιότητές της και σε νεότερα μνημεία, διενήργησε πάμπολλες αυτοψίες για τη χορήγηση κάθε είδους αδειών για έργα της αρμοδιότητάς της. Τα έργα αυτά έδωσαν τη δυνατότητα στην εφορεία να εμπλουτίσει το αρχείο της¹³. Ενώ όμως οι υποχρεώσεις της εφορείας για τη διεκπεραίωση του

1994-1995» στο Α. Σαμψών (επιμ.), *Η Αρχαιολογική Έρευνα στις Βόρειες Σποράδες*, Συμπόσιο, Αλόνησος 12-13 Οκτωβρίου 1999, (2001), σελ. 71-77

¹¹ Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» άρθρο 1, Ν. 2971/2001 ΦΕΚ 285/Α/2001, «Περί αιγιαλού και Παραλίας». Άρθρο 18 και 24 του Συντάγματος το 1975, όπως αναθεωρήθηκε το 2001, σύμφωνα με τα οποία, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.

¹² ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/48604/4485/5.09.2003(ΦΕΚ 13/Β/19.11.2003 κηρύσσονται ως μνημεία τα ναυάγια πλοίων και αεροσκαφών άνω των 50 ετών από την ημερομηνία ναυαγήσεώς τους μαζί με τα κινητά στοιχεία που περικλείουν, λόγω του ιστορικού, τεχνολογικού, επιστημονικού, και πολιτιστικού τους ενδιαφέροντος.

¹³ Για το έργο γενικά της Ε.Ε.Α. βλ. στα Χρονικά του Αρχαιολογικού Δελτίου, Εκδόσεις ΤΑΠΑ, λίγο μετά την ίδρυση της Ε.Ε.Α μέχρι σήμερα.

ενάλιου έργου αυξανόταν σταδιακά, δεν παρατηρήθηκε επίσης αναλογικά και στελέχωσή της με προσωπικό ούτε αριθμητικά ούτε με νέες ειδικότητες, όπως απαιτούσαν οι ανάγκες. Το ίδιο συνέβη και με τον εξοπλισμό. Πέραν της θαλάσσιας έρευνας στα ρηχά νερά, η έρευνα σε ποτάμια και λίμνες είναι ακόμη σχεδόν αδύνατη.

Η ίδρυση του ΕΛΚΕΘΕ¹⁴ το 2001 με την ενσωμάτωση αρμοδιοτήτων προϋπαρχόντων Ινστιτούτων για τη θαλάσσια βιολογία, αλιεία και άλλους σχετικούς τομείς έδωσε τη δυνατότητα με την τεχνολογία που διαθέτει για συνεργασία¹⁵ με την ΕΕΑ στα μέσα και βαθειά ύδατα, δηλ. από τα 45 μέτρα και κάτω.

Το έργο της ΕΕΑ είναι γνωστό στους περισσότερους από σας από τα τοπικά μέσα ενημέρωσης, ενώ σε ορισμένους από τις δημοσιεύσεις κυρίως στα χρονικά του ΑΔ για το χρονικό διάστημα μέχρι και το 2000. Για το διάστημα του δεύτερου ημίσεως του 2007, αλλά και για το πρώτο ήμισυ του 2008 κατά το οποίο είχα την ευθύνη της ΕΕΑ, στις Βόρειες Σποράδες έγιναν τρεις μεγάλες αποστολές και άλλες μικρότερες για την αντιμετώπιση μεμονωμένων θεμάτων.

Με αυτοψίες στην Αλόνησο αντιμετωπίσαμε θέματα όπως:

- α) η δυνατότητα αποχαρακτηρισμού τμημάτων του κηρυγμένου αρχαιολογικού πάρκου, προκειμένου να ενεργοποιηθούν στην περιοχή δύο καταδυτικά κέντρα αλλά και άλλοι επαγγελματίες,
- β) η δυνατότητα εξεύρεσης θέσεως προκειμένου να γίνει στην Αλόνησο ένα δεύτερο λιμάνι, ενώ στη Μαγνησία και στο Δήμο Πτελεού, όπου κάτοικοι της περιοχής, για να εμποδίσουν την κατασκευή έργου, ανέφεραν την ύπαρξη ενάλιων αρχαίων με στόχο να διαπιστωθεί η ακρίβεια των καταγγελλομένων.

Με εποπτεία παρακολουθήσαμε:

I. την κινηματογράφηση που πραγματοποιήθηκε στο Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου από το Φορέα Διαχείρισης σε συνεργασία με το ΕΛΚΕΘΕ κατά την οποία εντοπίστηκαν σε τέσσερις θέσεις αμφορείς διαφόρων τύπων, ενώ στα Γιούρα σε βάθος 90 μέτρων αμφορέας Μένδης ανάμεσα σε έρμα πλοίου.

II. τις καταδύσεις της Εταιρείας Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής Φώκιας (*Monachus monachus*) στην ίδια περιοχή και,

III. τη λήψη υποβρυχίου ντοκιμαντέρ της Ιταλικής κρατικής τηλεόρασης RAI 1 στις νήσους Περιστερά, και Μικρό Αδέλφι.

Διερευνήσαμε καταγγελίες για αρχαιοκαπηλία σε διάφορα ναυάγια.

Πραγματοποιήσαμε εκπαιδευτικά προγράμματα σε συνεργασία με τα καταδυτικά κέντρα της περιοχής.

¹⁴ Βλ. http://www.hcmr.gr/listview2_el.php?id=838, Σεπτέμβριος 2010.

¹⁵ Η συνεργασία της Ε.Ε.Α με το ΕΛΚΕΘΕ, που υπάγεται στο Υπουργείο Ανάπτυξης, του βαθυσκάφους ΘΕΤΙΣ με το οποίο εξοπλίστηκε το ερευνητικό Ω/Κ σκάφος «Αιγαίο» του Ινστιτούτου.

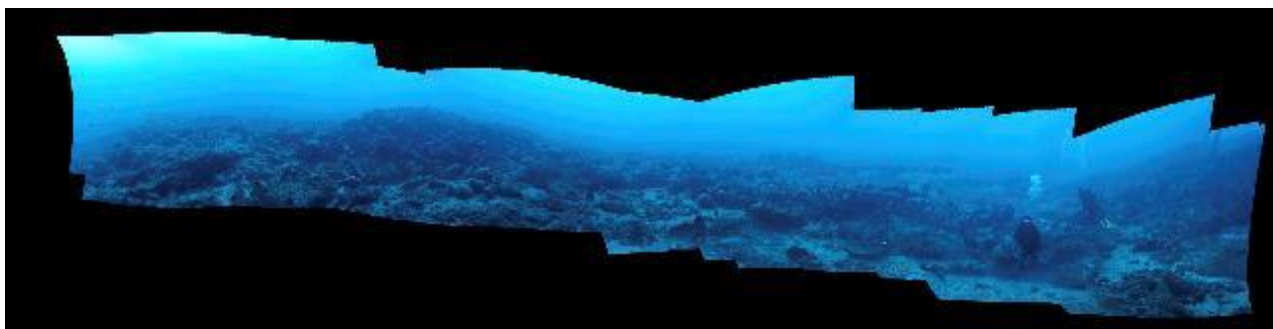
Εκπονήσαμε με την επιχορήγηση του Δήμου Αλοννήσου φωτομωσαϊκά, σύνθεση δηλαδή φωτογραφιών που απεικονίζουν το σύνολο ενός ευρήματος, σε γνωστά και άγνωστα ναυάγια που εντοπίσαμε. Η φωτογραφική αποτύπωση με τη μέθοδο του φωτομωσαϊκού συμβάλλει αποφασιστικά στον έλεγχο και την προστασία των ναυαγίων της χώρας περισσότερο απ' ό,τι οι συμβατικές φωτογραφίες. Οι αποτυπώσεις με φωτομωσαϊκό έγιναν από τους Βασίλη Μεντόγιαννη, Μάρκο Γάρρα και Bruce Hartzler. Μεταξύ αυτών στις Βόρειες Σποράδες αποτυπώθηκαν: τα τρία βυζαντινά ναυάγια που βρίσκονται στην περιοχή της Περιστεράς. Το λεγόμενο «οκτάρι» που βρίσκεται σε βάθος 57μ. και απαρτίζεται από δύο σωρούς μαγαρικών αμφορέων της 4^{ης} ομάδας που χρονολογούνται στα τέλη του 10^{ου} αρχές 11^{ου} αι. μ.Χ.. Από τη διάταξη των αμφορέων εικάζεται ότι το πλοίο που τους μετέφερε κόπηκε στη μέση. Το ίδιο φορτίο αλλά μικρότερο είχε και το δεύτερο πλοίο που βρίσκεται σε βάθος 57μ. στην ίδια περιοχή καθώς και ένα τρίτο. Τα ναυάγια αυτά έχουν τους ίδιους τύπους αμφορέων με το λεγόμενο «οκτάρι». Το μεγάλο βάθος που βρίσκονται τα φορτία τους και το γεγονός ότι δεν έχουν ερευνηθεί είναι αποτρεπτικό για κάθε ανάδειξή τους. Στη Φαγκρού, στο Πελαγονήσι και στην Περιστερά έγιναν επίσης φωτομωσαϊκά, τα οποία έχουμε ήδη παρουσιάσει. Επίσης αποτυπώθηκε το ναυάγιο στη θέση Τζέλιος στην Περιστερά, το οποίο γνώριζε η Υπηρεσία από το 1991. Το φορτίο αποτελούσαν Χιακοί αμφορείς του τέλους της κλασικής εποχής και βρίσκεται σε βάθος 32 έως 36 μ. Το ναυάγιο είχε συληθεί από σφουγγαρά τις δεκαετίες του 60 και του 70 και οι αμφορείς πωλήθηκαν στη Σκιάθο. Σήμερα βρίσκονται στο βυθό 25 μόνο αμφορείς. Τα λείψανα του ναυαγίου δεν έχουν ερευνηθεί, αλλά η εικόνα που παρουσιάζει σήμερα δεν προδιαθέτει για την ανάδειξή του. Ένα άλλο, επίσης, φωτομωσαϊκό έγινε στο άγνωστο μέχρι τότε ναυάγιο της νησίδας Σκάντζουρα, για την έρευνα του οποίου θα ακούσετε στη συνέχεια. Επίσης, φωτογραφήθηκαν στον κόλπο του Αγ. Πέτρου και σε βάθος 35μ. διάφορες άγκυρες τύπου Υ και Τ, ενώ στη παραλία του Αγ. Δημητρίου σύγχρονο ναυάγιο με φορτίο σιδηρομεταλλεύματος.

Παράλληλα με το προαναφερόμενο έργο¹⁶ πραγματοποιήθηκε και μία **τέταρτη συστηματική έρευνα** από την ομιλούσα κατά τα έτη 2008-2009 στον κόλπο της νησίδας Σκάντζουρα ή Σκάνδιρα¹⁷. Το φορτίο του πλοίου ήταν γνωστό στους κατοίκους της νήσου Αλοννήσου, οι οποίοι αν και μιλούσαν για την ύπαρξη και ανέλκυση μικρών αγγείων από την περιοχή, απέφευγαν να υποδείξουν τη θέση τους. Τη θέση περίπου του ναυαγίου αυτού αλλά κι άλλων υπέδειξε στην ομιλούσα ο κ. Άγγελος Σταματίου, ενώ στη συνέχεια κλιμάκιο της Ε.Ε.Α, αποτελούμενο από τους δύτες Πέτρο Τσαμπουράκη, Μανώλη Τζεφρόνη,

¹⁶ Το πρόγραμμα αυτό παρουσιάστηκε στο TROPIS X, στο πλαίσιο της παρουσίασης του έργου της ΕΕΑ με τίτλο « The work of the Ephorate of Marine and Submarine Antiquities from may 2007 until today», υπό δημοσίευση.

¹⁷ Πλίνιος, Σκάνδιρα, Φυσική Ιστορία, IV, XII, 72.

Λουδοβίκο Μερσενιέ, την καταδυόμενη αρχιτέκτονα κ. Καίτη Ταγωνίδου και τον καταδυόμενο φωτογράφο Βασίλη Μεντόγιαννη, αφού εντόπισε την ακριβή θέση του ναυαγίου¹⁸, το τεκμηρίωσε φωτογραφικά.

Εικόνα 5: Φωτομωσαϊκό στον κατά μήκος άξονα του ναυαγίου στα Σκάντζουρα. © Αρχείο Ε.Ε.Α., Φωτογράφιση: Β. Μεντόγιαννης

Το φορτίο¹⁹ του πλοίου είχε διασπαρεί σε βάθος 32-38μ. Στο ανατολικό ρηχότερο τμήμα του ναυαγίου, κυρίαρχο στοιχείο είναι μία μεγάλη συστάδα πακτωμένων αμφορέων μεταξύ των οποίων επικρατούν αμφορείς Θάσου, Μένδης, αλλά και αμφορείς με μανιταρόσχημο χείλος του τύπου Σολόχα Ι. Η συστάδα χαρακτηρίζεται από μεγάλη πυκνότητα αγγείων. Ο κύριος άξονας είναι από ανατολάς προς δυσμάς, ενώ ο κατά πλάτος από βορρά προς νότον. Στο κέντρο περίπου του προς ανατολάς σωρού, έχει δημιουργηθεί μία οπή από τους αρχαιοκάπηλους στο εσωτερικό της οποίας διακρίνεται είδος στρωματογραφικής διάταξης δύο τουλάχιστον καθ' ύψος στρώσεων αμφορέων. Σε αυτές θα πρέπει να υπολογιστεί και

Εικόνα 6: Οπές από την σύληση του ναυαγίου στα Σκάντζουρα. © Αρχείο Ε.Ε.Α., Φωτογράφιση: Β. Μεντόγιαννης

η διαταραγμένη επιφανειακή στρώση των αμφορέων, ενώ άλλες μικρότερες οπές δείχνουν τη μεγάλη σύληση που υπέστη το ναυάγιο. Διάσπαρτα ανάμεσα στους αμφορείς σε όλη την έκταση του ναυαγίου βρίσκονται αττικά αγγεία, αποθηκευτικά και επιτραπέζια κυρίως, όπως σκύφοι τύπου Α', ενώ αριθμητικά λιγότερα είναι αγγεία, όπως ασκοί τύπου Guttous, φιαλίδια, πινάκια, λήκυθοι, λύχνοι, καθαροκύλικες και

¹⁸ Στο ίδιο πιθανώς ναυάγιο αναφέρεται η πληροφορία του G. Kapitän στον Parker 1992, 411, Sporades A

¹⁹ Καλλιόπη Πρέκα-Αλεξανδρή, «Προκαταρκτική Ενάλια Αρχαιολογική Έρευνα στην Σκάνδιρα (Σκάντζουρα Β. Σποράδων)», στο 3^ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, 2006-2009, από τους Προϊστορικούς στους Νεώτερους Χρόνους, Βόλος 2012, σ. 709-719. Επίσης για το ίδιο θέμα βλέπε στην ίδια, «Το έργο της Εφορίας Εναλίων Αρχαιοτήτων για το 2008», στα Χρονικά του Αρχαιολογικού Δελτίου, Αθήνα 2014, σ. 1396-1397.

άλλα. Αγγεία δηλαδή με μεγάλη ζήτηση στο εμπόριο αρχαιοτήτων, ιδιαίτερα όταν προέρχονται από ναυάγια. Ορισμένα από τα αγγεία χρονολογούνται στο α΄ ήμισυ του 4^{ου} αι. π.Χ., ενώ άλλα προς το τέλος του 4^{ου} αι. π.Χ. όπου πρέπει να χρονολογηθεί το ναυάγιο. Ο μεγάλος αριθμός των αττικών αγγείων που μετέφερε το πλοίο επιβεβαιώνει τις πληροφορίες των συγγραφέων για το εμπόριο της Αθήνας με τις Β. Σποράδες και τον Πόντο.

Το ναυάγιο αποτυπώθηκε υποδειγματικά από την κυρία Φ.Βλαχάκη και είναι έτοιμο για έρευνα, όταν εξασφαλιστούν επαρκείς πιστώσεις, οι οποίες υπολογίζονται στο ποσό των 100.000 ευρώ για τις εργασίες ενός μηνός.

Εικόνα 7 : Ενδεικτικοί τύποι αμφορέων από το ναυάγιο στα Σκάντζουρα © Αρχείο Ε.Ε.Α.

Προγράμματα

Εκτός από τις αυτοψίες και την έρευνα, στο πλαίσιο της προστασίας της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς, καταθέσαμε πρόταση για χρηματοδότηση προγράμματος σε συνεργασία με το ΕΛΚΕΘΕ που έχει σκοπό την αναγνωριστική έρευνα σε θαλάσσιες περιοχές του Αιγαίου και του Ιονίου.

Σε συνεργασία με το Τμήμα Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου σχεδιάσαμε ένα πρόγραμμα που θα λειτουργούσε πιλοτικά, μεταξύ των άλλων και στις Βόρειες Σποράδες το οποίο είχε σκοπό να ανιχνεύει με ασύρματους αισθητήρες την πρόσβαση σε ενάλιες αρχαιότητες. Δυστυχώς τα δύο αυτά προγράμματα δεν χρηματοδοτήθηκαν. Η ψηφιοποίηση όμως όλων των αρχείων της Εφορείας σε μια πλήρη βάση δεδομένων ήταν ένα έργο που προχώρησε αρκετά.

Συμπεράσματα

Από την περιληπτική έκθεση του πολύπτυχου θέματος γίνεται φανερό ότι από τους 7 χώρους στον Παγασητικό και τους 23 στις Βόρειες Σποράδες που γνωρίζαμε το 1970, ερευνήθηκαν μερικώς 4 χώροι στις

Βόρειες Σποράδες, ενώ στον Παγασητικό²⁰ 12 από το ΙΕΝΑΕ, σε συνεργασία με την Εφορεία. Αποτυπώθηκαν, με φωτογραμμετρία 2 χώροι και με φωτομωσαϊκό 10, συμπεριλαμβανομένων κι αυτών που ερευνήθηκαν. Βεβαίως αποκαλύφθηκαν και νέοι χώροι, μεταξύ των οποίων είναι και τρεις για τους οποίους εκπονήθηκαν φωτομωσαϊκά. Για τους περισσότερους όμως νέους που αποκαλύφθηκαν, τα στοιχεία που υπάρχουν στο αρχείο μας είναι ελλιπή.

Προοπτικές για Ανάδειξη

Ευνόητο είναι ότι με τα δεδομένα αυτά δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ανάδειξη. Η ανάδειξη²¹ ενάλιων αρχαιοτήτων, η οποία τώρα έχει την ίδια αντιμετώπιση με εκείνη των της ξηράς, είναι ένα από τα αντικείμενα²² στο οποίο πρέπει να δραστηριοποιείται η ΕΕΑ βάσει της κείμενης νομοθεσίας. Η ανάδειξη των κινητών ευρημάτων, εκτός από τη δημοσίευση, γίνεται στα Μουσεία της Υπηρεσίας, ενώ των ακινήτων σε καλά φυλασσόμενους και οργανωμένους αρχαιολογικούς χώρους. Ο χαρακτηρισμός ως οργανωμένου ενός αρχαιολογικού χώρου και οι όροι επίσκεψης και οι άλλες συμβατές εκδηλώσεις γίνεται με απόφαση του αρμόδιου Υπουργού μετά από γνωμοδότηση Συμβουλίου. Η Ελλάδα, ενώ έχει αρκετά ναυτικά Μουσεία τα οποία ανήκουν σε διάφορους φορείς δεν διαθέτει ενάλιο Μουσείο παρά τις προτάσεις που έχουν κατατεθεί. Αποσπασματικά είναι εκτεθειμένα σε διάφορα Μουσεία με χερσαίες αρχαιότητες σημαντικότερα ενάλια αρχαία, όπως για παράδειγμα εκείνα του ναυαγίου των Αντικυθήρων ή εκείνα της Καλύμνου. Η φιλοσοφία όμως που εκτίθενται αυτά, ως έργα δηλαδή τέχνης, ελάχιστα συμβάλλει στη πληροφόρηση του ρόλου που έπαιξαν στο αρχαίο εμπόριο, την οικονομία των πόλεων που τα κατασκεύασαν και εκείνων που τα παρήγγειλαν, του τρόπου μεταφοράς τους και άλλων παραμέτρων.

Το Νιόκαστρο της Πύλου που σχεδιάστηκε, βεβαίως πριν από την ίδρυση της Εφορείας, να λειτουργήσει ως Κέντρο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και αργότερα ως Ενάλιο Μουσείο κατά το πρότυπο της Αλικαρνασσού, άλλαξε σταδιακά ρόλο και από το 2008, γίνεται μια προσπάθεια για συστηματικότερη, προσωρινή όμως, έκθεση ενάλιων αρχαιοτήτων σε τμήμα του.

Επισκέψιμοι Ενάλιοι Χώροι έχουν δημιουργηθεί εκεί, όπου λόγω της αλλαγής της στάθμης της θάλασσας, οι ενάλιοι έγιναν χερσαίοι. Πραγματικοί ενάλιοι χώροι θα δημιουργηθούν όταν λυθούν τα προβλήματα προστασίας τους, η οποία απειλείται τόσο από τον ανθρώπινο παράγοντα όσο και από φυσικά

²⁰ Βλ. ομιλία κ. Σπονδύλη στην ίδια ημερίδα.

²¹ Πέρα όμως από την αστυνόμευση ή τις απαγορεύσεις, η έννοια της ολοκληρωμένης προστασίας, που αποτελεί πλέον τον στόχο για την πολιτιστική κληρονομιά, με βάση όλες τις διεθνείς συμβάσεις, είναι ευρύτερη έννοια. Περιλαμβάνει κατ' αρχήν την καταγραφή, αποτύπωση, μελέτη και διατήρηση των ευρημάτων, που ειδικά για τα ενάλια ευρήματα, θεωρείται προσφορότερα να γίνεται *κατά χώρα*. Περιλαμβάνει επιπλέον την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων, και την απόδοσή τους στο κοινό, τον πραγματικό αποδέκτη της πολιτιστικής κληρονομιάς

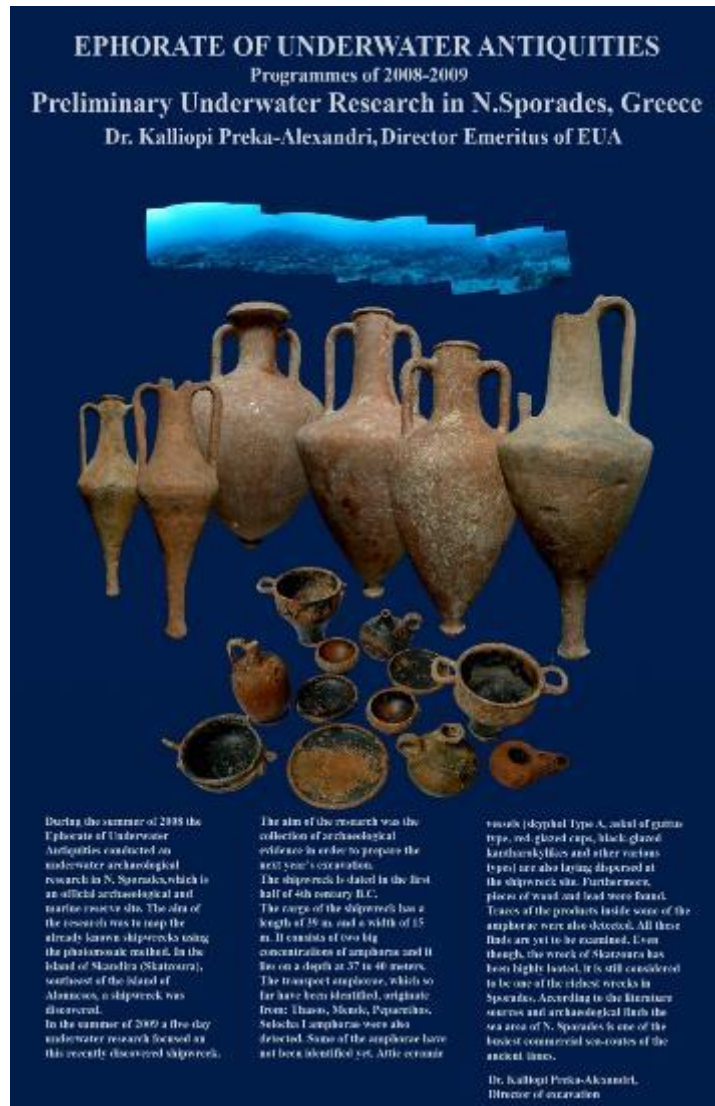
αίτια, ενώ παράλληλα θα πρέπει να διασφαλιστεί και η προστασία των καταδυομένων. Τα προβλήματα που ανέκυψαν στην προσπάθεια υλοποίησης Ενάλιου Χώρου στη Σαπιέτζα δεν έχουν ακόμη επιλυθεί και το Υπουργείο δεν έχει προχωρήσει στο χαρακτηρισμό του ως επισκέψιμου.

Ο όρος ανάδειξη φαίνεται να έχει λάβει σήμερα διαφορετικό περιεχόμενο από εκείνο που είχε στο νου του ο νομοθέτης. Ανάδειξη σήμερα ευρύτατα θεωρείται η τουριστική εκμετάλλευση του πολιτιστικού προϊόντος. Η διαχείριση του προϊόντος θα μπορούσε να γίνει από τους αρμόδιους φορείς με την επιστημονική έρευνα, την επιστημονική ή εκλαϊκευτική δημοσίευση, την εικονική αναπαράσταση κάποιου ενάλιου χώρου, την παρουσίαση της έρευνας με σύγχρονα μέσα, τη δημιουργία δικτυακού τόπου που θα εμπλουτίζεται συνεχώς, με Συνέδρια και ημερίδες, όπως η σημερινή, και άλλους τρόπους.

Εντούτοις πρέπει να αρχίσει η προετοιμασία για την πραγματική ανάδειξη.

Η Ελλάδα, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει, είναι από τα κράτη της Μεσογείου που δεν έχει αρχίσει ακόμη συστηματικά την καταγραφή και επαρκή τεκμηρίωση όλων των ναυαγίων και των ενάλιων αρχαιοτήτων της χώρας. Το Ισραήλ, με πολύ βεβαίως μικρότερη ακτογραμμή απ' ότι η Ελλάδα, έχει καταγράψει ήδη όλες τις γνωστές ενάλιες αρχαιότητες. Η Τουρκία, η Αίγυπτος, η Κύπρος και η Ιταλία έχουν εντάξει την καταγραφή των ενάλιων αρχαίων τους σε διάφορα προγράμματα.

Η αποσπασματική καταγραφή και η επιλεκτική ή η αναγκαστική διερεύνηση των ενάλιων αρχαίων για να αντιμετωπιστούν διάφορα προβλήματα, δε μπορεί να αποτελέσει σωστή βάση για

Εικόνα 8 : Ανάδειξη ναυαγίου Σκάντζουρας μέσω δημοσίευσης αποτελεσμάτων της έρευνας σε πόστερ στην Κωνσταντινούπολη. © Αρχείο Ε.Ε.Α.

προγραμματισμένη ανάδειξη, αφού η άποψή μας για το τι πρέπει, τι αξίζει να αναδειχθεί και πως μπορεί να προστατευθεί, δεν είναι ολοκληρωμένη.

Για την ανάδειξη ενάλιων αρχαιολογικών χώρων νομίζουμε ότι απαιτείται η ένταξη της τεκμηρίωσης αρχαίων και νέων ναυαγίων, λιμενικών εγκαταστάσεων και άλλων ενάλιων χώρων σε ένα πρόγραμμα το οποίο μετά την τεκμηρίωση θα αναδείξει τη σημασία των μνημείων και στη συνέχεια θα αποφασιστεί ποιο από αυτά, για ποιους λόγους και για ποιο σκοπό πρέπει να αναδειχθεί. Το κόστος επίσης, για την ανάδειξη ενός ενάλιου αρχαιολογικού χώρου είναι πολλαπλάσιο αυτού που απαιτείται για έναν χερσαίο. Η πλημμελής ανάδειξή του, αφού τα μέσα της προστασίας του δεν είναι τόσο αποτελεσματικά όσο εκείνα που εφαρμόζονται στους χερσαίους χώρους, μπορεί να οδηγήσει στην καταστροφή του.

Η αξιοποίηση αρχαιοτήτων χωρίς προηγούμενη έρευνα, με βάση χρηματοδοτήσεις από διάφορα προγράμματα, τα οποία ενδεχομένως θα εκτελεστούν ταχύτατα για την έγκαιρη λογιστική απόδοση, δε μας βρίσκουν σύμφωνους. Ο τρόπος αυτός είναι δυνατό να συντελέσει στην απώλεια πολύτιμων πληροφοριών, τις οποίες έχουμε ανάγκη για τη συμπλήρωση των ψηφίδων που λείπουν για την ολοκλήρωση της εικόνας των πραγματικών δρώμενων της κάθε ιστορικής περιόδου.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας

Δρ. Καλλιόπη Πρέκα- Αλεξανδρή

▪ **Ο Νεολιθικός Οικισμός του Αγ. Πέτρου στην Κυρά-Παναγιά Αλοννήσου. Η δυναμική μιας Υποβρύχιας Αρχαιολογικής Έρευνας**

Νίκος Ευστρατίου, Καθηγητής Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΑΠΘ

Λόγω απουσίας του κυρίου Ευστρατίου η εισήγηση παρουσιάστηκε από τον φοιτητή του Άγγελο Μαγκλή.

Κυρίες και Κύριοι καλημέρα σας,

Οι πρώιμες εγκαταστάσεις στο νησιωτικό Αιγαίο μετά το 10.000 π.Χ., στη διάρκεια δηλαδή της Μεσολιθικής και Νεολιθικής εποχής, ίσως ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ερευνητικά ζητήματα της ελληνικής προϊστορίας, αφού συνδέεται με τις πρώτες απόπειρες ανθρώπινων ομάδων να ταξιδέψουν στη θάλασσα και να κατοικήσουν σε απομονωμένα και ιδιόμορφα νησιωτικά περιβάλλοντα. Δυστυχώς, όμως, οι αρχαιολογικές πληροφορίες για την περίοδο αυτή του τέλους του κυνηγετικού σταδίου και της εμφάνισης των πρώτων γεωργοκτηνοτροφικών εγκαταστάσεων στα νησιά του Αιγαίου είναι εξαιρετικά περιορισμένες αφού επηρεάζονται και καθορίζονται από παλαιοπεριβαλλοντικούς, ευστατικούς και τεκτονικούς παράγοντες.

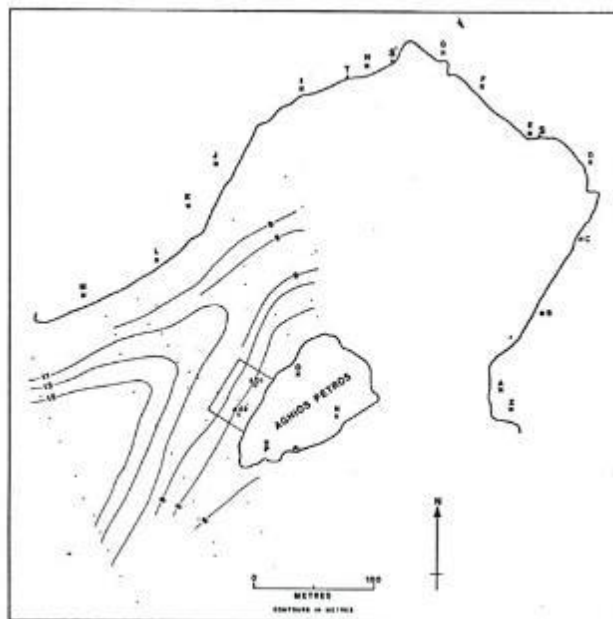
Το ενδιαφέρον μας θα επικεντρωθεί αποκλειστικά στο χώρο των Β. Σποράδων όπου με αφορμή την ανασκαφή ενός από τους πρωιμότερους για το Αιγαίο, νεολιθικού οικισμού στον όρμο του Αγ. Πέτρου της Κυρά-Παναγιάς αλλά και άλλων εγκαταστάσεων στα ερημονήσια του ίδιου συμπλέγματος (Περιστέρα, Σκάντζουρα κλπ.) καθιστούν την περιοχή έναν ιδιαίτερο χώρο παρακολούθησης των νησιωτικών διεργασιών τα τελευταία 10.000 χρόνια.

Σήμερα ο οικισμός βρίσκεται στη δυτική πλευρά του μικρού νησιού του Αγ. Πέτρου, στον ομώνυμο όρμο της νότιας πλευράς της Κυρά-Παναγιάς (Εικόνα 1), ενός ακατοίκητου νησιού στα βόρεια της Αλοννήσου. Επιτόπιες υποβρύχιες έρευνες έδειξαν με πειστικότητα ότι η Κυρά-Παναγιά στη διάρκεια της Νεολιθικής εποχής αλλά και αρκετά παλαιότερα - τουλάχιστον μέχρι το 20.000 π.Χ. - ήταν νησί, αφού τα βάθη ανάμεσα σε αυτήν και την Αλόννησο ξεπερνούν σε πολλά σημεία τα 140μ.

Εικόνα 1: Το νησάκι του Άγιου Πέτρου στον ομώνυμο όρμο της νότιας πλευράς της νήσου Κυρά-Παναγιάς.

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις ο Αγ. Πέτρος ήταν ένα νεολιθικό χωριό κτισμένο αμφιθεατρικά (Εικόνα 2) στη μία πλευρά ενός ακρωτηρίου που εισχωρούσε στη θάλασσα. Πρόκειται για το ίδιο ακρωτήριο που τις επόμενες χιλιετίες μετατράπηκε σε νησί λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας με ένα ρυθμό που υπολογίζεται σε ένα περίπου μέτρο κάθε χίλια χρόνια. Η διαδικασία αυτή, όπως ήταν φυσικό, είχε σαν αποτέλεσμα τη βύθιση του μεγαλύτερου μέρους του κατοικημένου χώρου, αφήνοντας μόνο κάποια σπίτια στην περιφέρεια του οικισμού, τα οποία και αποκαλύφθηκαν στη διάρκεια της ανασκαφής. Το εντυπωσιακό είναι ότι τα περισσότερα από τα ευρήματα του οικισμού, αρχιτεκτονικά ή κινητά, κατόρθωσαν να διατηρηθούν σε πολύ καλή κατάσταση χωρίς να επηρεαστούν από το θαλασσινό περιβάλλον αν και το βάθος της επίχωσης της θέσης δεν ξεπερνούσε το 1.5 μ.

Εικόνα 2 : Όρμος Αγ. Πέτρου όπου η σημερινή ομώνυμη νησίδα βρίσκεται πλέον στη θέση του ακρωτηρίου της Κυρά-Παναγιάς. Διακρίνεται η έκταση του βυθισμένου νεολιθικού οικισμού (τετράγωνο) και οι ισοβαθείς των 5 μέχρι 15μ που αντιστοιχούν σε παλαιότερες ακτογραμμές (Efstratiou, N 1985. *Agios Petros. A Neolithic site in Northern Sporades., BAR Oxford*)

Στις ανασκαφικές τομές που ανοίχτηκαν στις περιόδους 1969-71 και 1982 βρέθηκαν :

- α. αρκετά αρχιτεκτονικά στοιχεία όπως λίθινα ορθογώνια και αψιδωτά κτίσματα,
- β. ποσότητες κεραμικής σε πολλά σχήματα και διακοσμητικά μοτίβα (μονόχρωμα, εγχάρακτα, γραπτά) (Εικόνα 3) που δείχνουν σχέσεις με γειτονικές περιοχές όπως η απέναντι Θεσσαλία αλλά και πιο μακρινές (Μ. Ασία) ενώ ταυτόχρονα περιγράφουν μια εντελώς ιδιαίτερη πολιτισμική παράδοση της περιόδου,

Εικόνα 3: Όστρακα μονόχρωμα και με διακοσμητικά μοτίβα (εγχάρακτα, γραπτά) (Efstratiou, N 1985)

Εικόνα 4 : Κάποια από τα πιο χαρακτηριστικά πήλινα και λίθινα ειδώλια του Αγ. Πέτρου (Efstratiou, N 1985)

γ. πήλινα και λίθινα ειδώλια μοναδικά ως προς την τεχνοτροπία τους σ' όλο τον ελλαδικό χώρο (Εικόνα 4). Πολλά από αυτά φανερώσουν πολιτισμικές επαφές με τη Θεσσαλία αλλά κυρίως - και αυτό είναι το πιο σημαντικό - με την απέναντι Μικρά Ασία (Ανατολία) και τα Βαλκάνια,

δ. δύο παιδικές ταφές που βρέθηκαν σε κοιλότητες του φυσικού βράχου,

ε. μικρά και μεγάλα εργαλεία κατασκευασμένα από πέτρα και πυριτόλιθο (μυλόλιθους, γουδοχέρια, αξίνες, λεπίδες κλπ.) αλλά και οψιανό που προέρχεται από τη Μήλο,

στ. πήλινα αντικείμενα όπως υφαντικά βάρη και πολλά άλλα αδιάγνωστα, ίσως σχετιζόμενα με αλιευτικές δραστηριότητες αλλά και εργαλεία φτιαγμένα από οστά ζώων (οπίεις, βελόνες, σπάτουλες κλπ.) και τέλος, υπολείμματα τροφής όπως κόκκαλα εξημερωμένων αιγοπροβάτων και γουρουνιών, ψάρια, πουλιά και στρείδια που μάζευαν από τη θάλασσα για να καλύψουν τις διατροφικές τους ανάγκες.

Η συνολική εκτίμηση των ευρημάτων και ερευνών στην Κυρά-Παναγιά, μέχρι τώρα, περιγράφουν τον προϊστορικό οικισμό του Αγ. Πέτρου :

1. ως μία μόνιμη νησιώτικη εγκατάσταση λίγων δεκάδων οικογενειών που ιδρύθηκε στη θέση αυτή στα μέσα της 6ης χιλιετίας π.χ. (γύρω στα 5.500 π.Χ.), στο τέλος της λεγόμενης Αρχαιότερης Νεολιθικής και είχε διάρκεια ζωής τουλάχιστον 1000 χρόνια. Οι κάτοικοι του οικισμού φαίνεται ότι δεν επιβίωσαν εκμεταλλευόμενοι απλά τις παραγωγικές δυνατότητες της θάλασσας και του εύφορου νησιού της Κυρά-Παναγιάς αλλά συμμετείχαν σε οικονομικές δραστηριότητες που τα χρόνια εκείνα φαίνεται ότι χαρακτήριζαν ολόκληρο το Αιγαίο: μεταφορά, ανταλλαγή ή "εμπορία" υλών όπως ο οψιανός ή άλλων φθαρτών αντικειμένων, πολλά από τα οποία δεν αφήνουν ίχνη στο αρχαιολογικό υλικό (γεωργικά προϊόντα, ξύλινα αντικείμενα, υφαντά κλπ) και

2. ως ένα νεολιθικό οικισμό που είχε επαφές και σχέσεις με τη γειτονική Θεσσαλία, την απέναντι Ανατολία και τα Βαλκάνια όπως αυτό διαπιστώνεται από ομοιότητες στην κεραμική τυπολογία, εργαστηριακές αναλύσεις και πειστικές ειδωλοπλαστικές συγκρίσεις.

Αλλά εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι πέρα από τις επιφανειακές αρχαιολογικές ενδείξεις που υπάρχουν στο νησάκι του Αγ. Πέτρου αλλά και στις απέναντι παραλίες της Κυρά-Παναγιάς όπως λ.χ. τα παλαιολιθικά λίθινα εργαλεία μουστέριας τεχνικής, οι σπηλιές που εντοπίστηκαν σε βάθος περίπου 40 μ. μέσα στη θάλασσα, ακριβώς μπροστά από τον οικισμό, δείχνουν ότι σ' ολόκληρη την περιοχή πιθανότατα δραστηριοποιούνταν ομάδες κυνηγών και τροφосуλλεκτών από τα χρόνια ακόμη της Μέσης Παλαιολιθικής περιόδου – τουλάχιστον 50.000 χρόνια πριν από σήμερα - όταν το νησί μαζί με τις υπόλοιπες Σποράδες αποτελούσαν ακόμη τμήμα της Θεσσαλικής ηπειρωτικής χώρας. Σε μια τέτοια περίπτωση η κατοίκηση στον

όρμος της Κυρά-Παναγιάς θα πρέπει να είχε ξεκινήσει από τα Παλαιολιθικά χρόνια και όσο η στάθμη της θάλασσας ανέβαινε - παράλληλα με τη μετατροπή του Αγ. Πέτρου σε νησί - η εγκατάσταση μεταφέρονταν σε ψηλότερες περιοχές για να καταλήξει γύρω στο 6.000 π. Χ. στη σημερινή θέση του νεολιθικού οικισμού.

Η ενάλια πλευρά της έρευνας στον Αγ. Πέτρο (Εικόνα 5) η οποία πραγματοποιήθηκε παράλληλα με την επίγεια το 1982, παραμένει μέχρι σήμερα μοναδική για τη νεολιθική περίοδο του Αιγαίου. Πρόκειται για την υποβρύχια έρευνα που έγινε από ομάδα αρχαιολόγων του Πανεπιστημίου του Cambridge - με επικεφαλής τον Ν. Fleming, γνωστό για τις ενάλιες έρευνές του στη Μεσόγειο μέχρι σήμερα -, με σκοπό τη καταγραφή της συνολικής οικιστικής διάταξης του βυθισμένου προϊστορικού οικισμού, την αναγνώριση της γεωμορφολογίας του όρμου του Αγ. Πέτρου και τη δυναμική του τοπίου σε σχέση με τις γεωλογικές ανακατατάξεις της περιοχής (σεισμικότητα, επίδραση κυμάτων, θαλάσσια στάθμη). Παράλληλα έγινε μια πρωτοποριακή για την εποχή της και συνολικά πετυχημένη προσπάθεια για τη διερεύνηση των υποθαλάσσιων αρχαιολογικών επιχώσεων του βυθισμένου οικισμού (Εικόνα 6) με την τοποθέτηση κάναβου στον πυθμένα της θάλασσας και τη συλλογή υλικού, με στόχο να εξακριβωθεί ο βαθμός διατήρησης των ευρημάτων, ο ρυθμός απόθεσης των ανθρωπογενών στρωμάτων και η διερεύνηση της δυνατότητας για μια μελλοντική υποβρύχια ανασκαφή στο χώρο.

Τα αποτελέσματα αυτής της υποβρύχιας έρευνας αποδείχτηκαν εντυπωσιακά αφού διαπιστώθηκε ότι :

1. ο οικισμός εκτείνεται μπροστά στο νησάκι του Αγ. Πέτρου (Εικόνα 2) σ' ένα βάθος μέχρι 10 μ. όπου διασώζονται αρκετά αρχιτεκτονικά στοιχεία και αδιατάρακτες αρχαιολογικές επιχώσεις με πολλά ευρήματα λόγω κυρίως του εξαιρετικά προφυλαγμένου από τα θαλάσσια ρεύματα, όρμου. Αυτό σημαίνει ότι μια μελλοντική ανασκαφή θα

Εικόνα 5: Η ενάλια αρχαιολογική έρευνα στο βυθισμένο οικισμό του Αγ. Πέτρου το 1982 (Ν. Ευστρατίου)

Εικόνα 6: Η δειγματοληψία υποθαλάσσιων αρχαιολογικών επιχώσεων του οικισμού (Ν. Ευστρατίου)

μπορούσε να αποκαλύψει σημαντικά τμήματα του οικισμού – και κυρίως - πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με ζητήματα πρώιμης ναυσιπλοΐας στο Αιγαίο (αγκυροβόλια, άγκυρες, κλπ.),

2. η εργαστηριακή μελέτη δειγμάτων της φυσικής επίχωσης από διαφορετικά βάθη (particle-size analysis) έδειξε την ταχύτητα ανόδου της στάθμης της θάλασσας σε διαφορετικές εποχές. Ο ρυθμός αυτός αποδείχτηκε ότι ήταν περίπου 1μ κάθε χίλια χρόνια, χωρίς βέβαια να μπορούν να αποκλειστούν και δραματικότερες, σύντομες, ανακατατάξεις λόγω τοπικών σεισμικών φαινομένων,

3. η μελέτη του φυσικού ανάγλυφου της περιοχής των νησιών των Β. Σποράδων και της διεύθυνσης των ανέμων έδειξε - και αυτό αποδείχτηκε πολύ σημαντικό για το χαρακτήρα του οικισμού - ότι η επιλογή της τοποθεσίας του Αγ. Πέτρου για τη δημιουργία του οικισμού από τους προϊστορικούς κατοίκους δεν μπορούσε να είναι τυχαία αλλά αντίθετα ήταν αποτέλεσμα της γνώσης των τοπικών συνθηκών ναυσιπλοΐας αφού και σήμερα ο μικρός όρμος είναι εξαιρετικά ασφαλής και προφυλαγμένος από όλους τους ανέμους εκτός από το νοτιοδυτικό που όμως φυσάει σπάνια.

Κλείνοντας, θα έλεγε κανείς ότι δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η περίπτωση του νησιωτικού οικισμού του Αγίου Πέτρου εξακολουθεί, παρά τα χρόνια που πέρασαν, να παραμένει μοναδική για τη 'νησιωτική αρχαιολογία' του Αιγαίου κυρίως εξαιτίας της έντασης της επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη θέση πριν 25 χρόνια και η οποία συμπεριέλαβε εκτός από την ανασκαφή του χώρου που διασώθηκε στη ξηρά από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας και τη μελέτη, όσο αυτό ήταν δυνατόν κάτω από τις συγκυρίες της εποχής, του τμήματός του οικισμού που βρίσκεται βυθισμένο 5 με 7 μέτρα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Μια μελλοντική έρευνα σ' αυτό το βυθισμένο τμήμα της θέσης – που θεωρείται ίσως το μεγαλύτερο και το κεντρικότερο του οικισμού - παραμένει ένας από τους πιο φιλόδοξους στόχους της ενάλιας αρχαιολογικής έρευνας όχι μόνο για την περιοχή των Σποράδων αλλά και ολόκληρου του Αιγαίου. Με βάση τις ήδη υπάρχουσες ιδιαίτερα ενθαρρυντικές επιτόπιες ενδείξεις – αδιατάρακτες υποβρύχιες αρχαιολογικές επιχώσεις με πλούσια ευρήματα κάθε είδους – είναι κοινή η πεποίθηση όλων ότι μια υποβρύχια ανασκαφή στο άμεσο μέλλον θα δώσει νέα πολύτιμα δεδομένα για την πρώιμη ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο και στοιχεία για τη μελέτη και κατανόηση του αιγαιακού νησιωτικού πολιτισμικού φαινομένου που η αφετηρία του πηγαίνει πολύ πίσω στο χρόνο.

▪ **Υποβρύχια Αρχαιολογική Έρευνα του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στο Νότιο Παγασητικό - Σύνοψη αποτελεσμάτων δεκαετίας (2000 – 2009)**

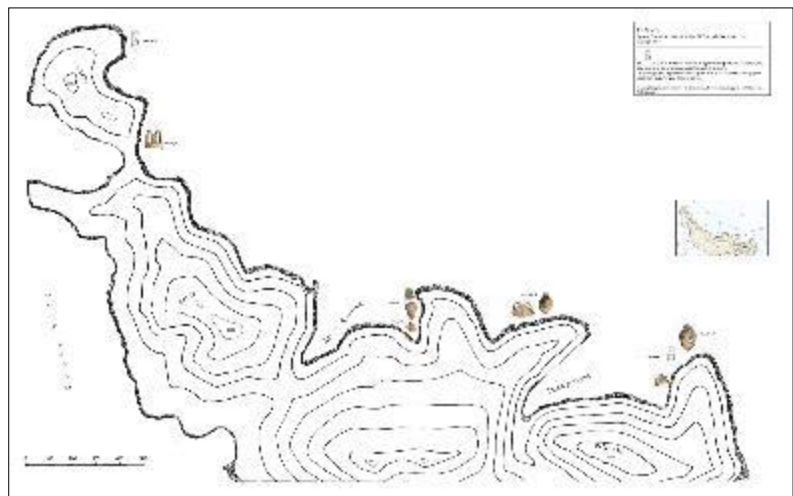
Ηλίας Σπονδύλης, Αρχαιολόγος Ε.Ε.Α., Αντιπρόεδρος Ι.ΕΝ.Α.Ε

Το Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών (Ι.ΕΝ.Α.Ε.) διεξήγαγε και συνεχίζει να διεξάγει, εκτεταμένη ενάλια αρχαιολογική έρευνα σε περιοχή του νοτίου Παγασητικού που ανταποκρίνεται εν πολλοίς στην ακτογραμμή του Δήμου Σούρπης.

Το ερέθισμα για τη δραστηριοποίηση του Ινστιτούτου σε αυτήν την περιοχή ήταν μία παλιά ανάμνηση, της δεκαετίας του 70, από κάποια εξόρμηση του αείμνηστου ιδρυτή και επί σειρά ετών προέδρου του ΙΕΝΑΕ, Νίκου Τσούχλου. Πολλές φορές μας είχε διηγηθεί ότι είχε δει τότε, αμφορείς ξαπλωμένους στη σειρά, σ' ένα αμμουδερό βυθό που εκτείνονταν ανάμεσα σε δύο μικρά ακρωτήρια, σε κάποια περιοχή του νοτίου Παγασητικού, που δεν την θυμόταν επακριβώς. Το Ινστιτούτο κατόρθωσε να πραγματοποιήσει την πρώτη επιφανειακή έρευνα μιας ευρείας περιοχής (Εικόνα 1) μόλις το 2000, με ένα μικρό κλιμάκιο υπό την διεύθυνση μου και με την άοκνη και πολύτιμη παρουσία του Νίκου Τσούχλου. Τότε, ερευνήσαμε ένα μήκος ακτών 4.5 χλμ. έως το βάθος των 30μ. περίπου, που θεωρήθηκαν γνώριμες από τον ίδιο, χωρίς όμως να μπορέσουμε να εντοπίσουμε το συγκεκριμένο ναυάγιο που ψάχναμε.

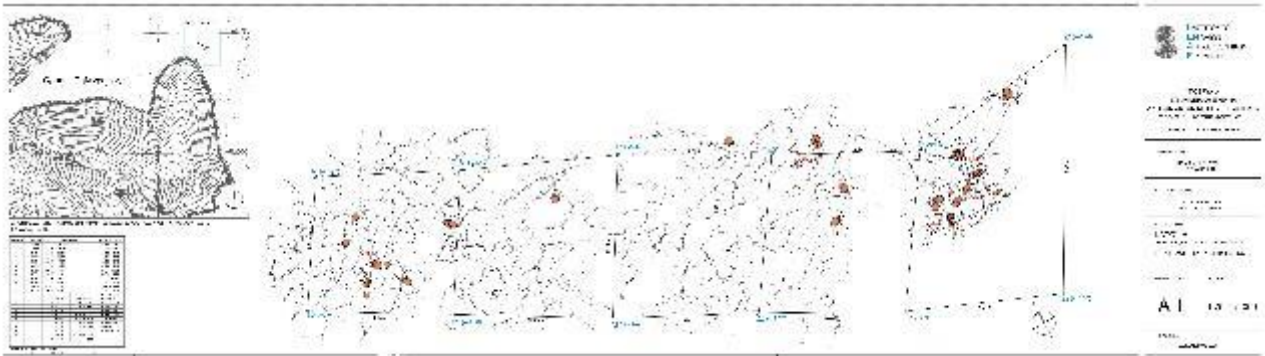
Εικόνα 1: Γεν. Χάρτης περιοχής έρευνας

Εικόνα 2: Χάρτης 1, περιοχή Γλάρου – Τηλέγραφου με σημειωμένα τα ναυάγια, ©Ι.ΕΝ.Α.Ε. (Πηγή: ΕΝΑΛΙΑ VI)

Εν τούτοις η έρευνα δεν υπήρξε άκαρπη, παρά τα πενιχρά μέσα και τον λίγο χρόνο (μόλις έξι ημέρες) που διαθέταμε. Εντοπίστηκαν επτά διαφορετικά αρχαία ναυάγια που χρονολογούνται από την ύστερη ρωμαϊκή περίοδο έως τους βυζαντινούς χρόνους. Άλλο ένα βυζαντινό ναυάγιο τεκμηριώθηκε, ύστερα από υπόδειξη.

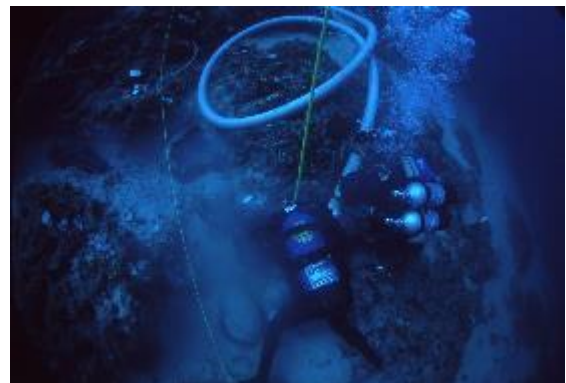
Ως πλέον σημαντικό αυτοτελές εύρημα της έρευνας εκείνης θεωρήθηκε το ναυάγιο 7, το οποίο εκ πρώτης όψεως φαινόταν ασύλητο και ανήκει σε μία χρονική περίοδο για την οποία δεν έχουν γίνει, στην χώρα μας τουλάχιστον, συστηματικές υποβρύχιες αρχαιολογικές έρευνες. Η επιφανειακή έρευνα επαναλήφθηκε, ως ολιγοήμερη, μόλις το 2003, για λόγους που δεν οφείλονται σε υπαιτιότητά του Ι.ΕΝ.Α.Ε., στην ουσία ως συμπληρωματική της προηγούμενης και επικεντρώθηκε στο ναυάγιο 7. Τότε έγινε η πρώτη σχεδιαστική αποτύπωση του (Εικόνα 3) και τεκμηριώθηκε μετά βεβαιότητας η χρονολόγησή του στον 4^ο μ.Χ. αιώνα.

Εικόνα 3 : Σχέδιο 2003, Α1,1/75, Δεκέμβριος 2003, γενική κάτοψη του ναυαγίου 7, ©Ι.ΕΝ.Α.Ε. (Πηγή: ΕΝΑΛΙΑ VII)

Το 2004 ξεκίνησε η ανασκαφική διερεύνηση του συγκεκριμένου ναυαγίου εκ παραλλήλου με την συνέχιση της επιφανειακής έρευνας της ευρύτερης περιοχής.

Πέραν της φωτογραφικής τεκμηρίωσης (Εικόνα 4) έγινε φυσικά και λεπτομερής σχεδιαστική, της προόδου της ανασκαφής. Για το κεφάλαιο όμως της εν γένει σχεδιαστικής τεκμηρίωσης των διαδοχικών στόχων της έρευνας υπάρχει στο πρόγραμμα της ημερίδας ειδική ομιλία των συνεργατών μου κ/ας Φωτεινής Βλαχάκη και κ/ου Κυριάκου Παπαγεωργίου, ως εκ τούτου δεν θα αναφερθώ στον τομέα αυτόν.

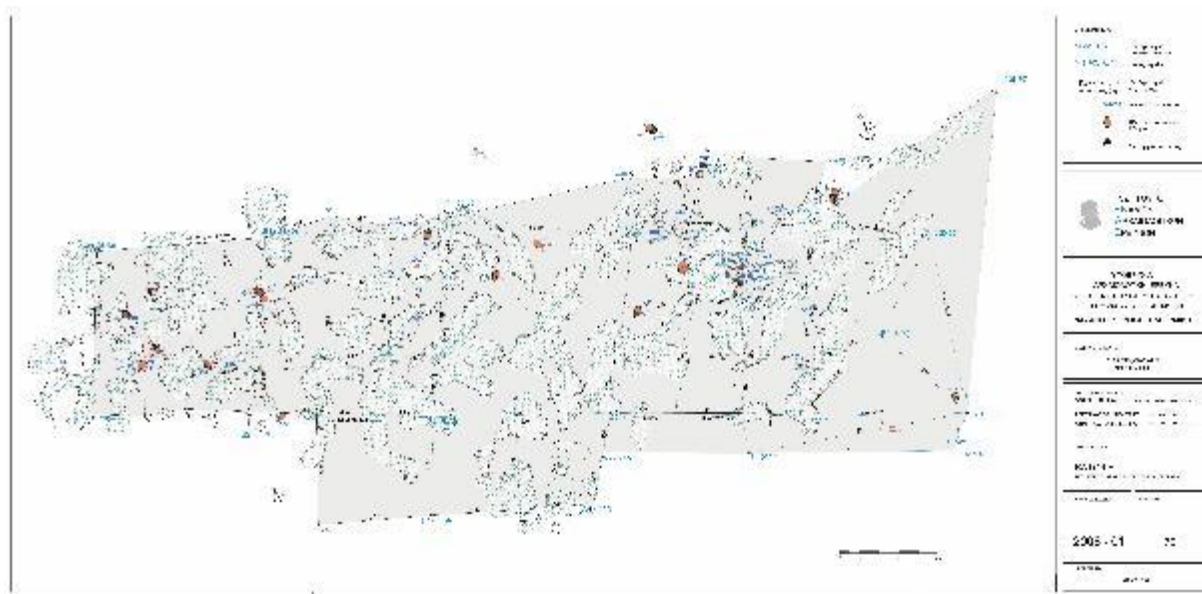

Εικόνα 4: Εργασίες ανασκαφής στην πρώτη τομή το 2004, (Φωτογράφιση Β. Μεντόγιαννης, ©Ι.ΕΝ.Α.Ε).

Το 2005 ήμασταν βεβαίως καλλίτερα προετομασμένοι χάρη στην προηγούμενη πείρα μας Διαθέταμε σκάφος στο οποίο διαμέναμε και τις περισσότερες φορές διανυκτερεύαμε επί τόπου, έτσι εξοικονομήσαμε πολύτιμο χρόνο από τις μετακινήσεις από και προς Αμαλιάπολη, που την χρησιμοποιούμε ως βάση.

Το 2006 ανασκάφτηκε χώρος του τετραγώνου Γ1-Δ1-Δ2-Γ2 ενώ το 2007 ο σχεδόν στείρος, όπως διακρίνεται και στο φωτομωσαϊκό, χώρος του τετραγώνου Β2-Β1-Γ1-Γ2. Τέλος το 2008 έγιναν δοκιμαστικές τομές σε επαφή με την νότια περίμετρο προκειμένου να εδραιωθούν απολύτως τα μέχρι τότε

συμπεράσματά μας. Βεβαίως καθ' όλη την διάρκεια των παρελθόντων ετών το γενικό σχέδιο του ναυαγίου εμπλουτίστηκε με λεπτομέρειες που είτε δεν ήταν ορατές αρχικώς είτε δεν ήταν δυνατόν να περιληφθούν στο σχέδιο του 2004. Κατ' αυτόν τον τρόπο προέκυψε το σχέδιο του 2008 (Εικόνα 5).

Εικόνα 5: Σχέδιο γενικής κάτοψης του ναυαγίου Νο 7 το 2008, (Αποτύπωση - Σχεδίαση Φ. Βλαχάκη, © Ι.ΕΝ.Α.Ε.)

Όπως διακρίνεται, στο χώρο υπάρχουν δύο κύριες συγκεντρώσεις αμφορέων, αντιστοίχως στο ανατολικό και δυτικό άκρο αυτού. Το ενδιάμεσο διάστημα, χωρίς να στερείται ευρημάτων, είναι αρκετά πτωχό. Εντοπίστηκαν επτά «τύποι» (συμβατικά χαρακτηριζόμενοι ως τέτοιοι λόγω μακροσκοπικών διαφορών και όχι με τυπολογικά κριτήρια, χάριν συνεννόησης κατά την διάρκεια της ανασκαφής) αμφορέων χρονολογούμενοι όλοι στον 4^ο μ.Χ., αλλά μόνον τρεις (Εικόνα 6) αντιπροσωπεύονται σε αριθμό μεγαλύτερο της μονάδος και επομένως θεωρούμε σίγουρα ότι αποτελούν φορτίο, για τους υπόλοιπους μόνον να εικάσουμε μπορούμε.

Εικόνα 6: Οι τρεις τύποι αμφορέων που αντιπροσωπεύονται σε αριθμό μεγαλύτερο της μονάδος και επομένως θεωρούμε ότι αποτελούν φορτίο του ναυαγίου. (Φωτογράφιση Π. Βεζυρτζής.)

Επιβεβαιώθηκε ότι, στην έκταση που δραστηριοποιηθήκαμε, δεν υπάρχει ούτε στα βαθιά ούτε στα ρηχά ένδειξη από το σκάφος, το έρμα αυτού ή την ναυτική σκευή την στερεώς συνδεδεμένη με αυτό. Δεν βρέθηκε επίσης λεπτή κεραμεική (π.χ. μαγειρικά σκεύη, λυχνάρια, επιτραπέζια αγγεία) ούτε εντοπίστηκαν άλλα αντικείμενα που θα ερμηνεύονταν ως εφόδια του πληρώματος. Η συγκέντρωση πάντως των αμφορέων του φορτίου σε δύο ακραία σημεία του χώρου αποκλείει την περίπτωση «αβαρίας» ή καθ' οιονδήποτε τρόπο εσκεμμένης ρίψης του φορτίου. Προς το παρόν η πιθανή αιτία του ναυαγίου αποδίδεται σε ανατροπή από αντιμάμαλο ενός σκάφους μετρίου μεγέθους, το οποίο, αφού απαλλάχτηκε από το φορτίο του, επέπλευσε για αρκετό διάστημα ώστε να παρασυρθεί και να βυθιστεί οπουδήποτε αλλού. Βεβαίως η περαιτέρω μελέτη των στοιχείων της ανασκαφής ίσως ανατρέψει την άποψη αυτή στο μέλλον.

Εν πάση όμως περιπτώσει, η εύρεση και διερεύνηση ενός φορτίου με αμφορείς LR-2 (Τύπος 2) και μάλιστα προδρομικού τύπου, μαζί με αμφορείς bag – shape (Τύποι 3,4 και 6), για τους οποίους γνωρίζουμε γενικώς ότι έχουν «αιγαιακή προέλευση» αλλά ξέρουμε ελάχιστα για τις θέσεις παραγωγής τους και όταν επί πλέον, αυτό το σύνολο διανθίζεται με ένα σπάνιο, εξ όσων γνωρίζω, τύπο αμφορέως (Τύπος 1), είναι σημαντικά στοιχεία και θεωρώ ότι η ανασκαφή του ναυαγίου 7 προσθέτει μια σημαντική ψηφίδα στην εικόνα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας την στιγμή ακριβώς που κάνει τα πρώτα της βήματα προς τον μετασχηματισμό της στο κράτος εκείνο πού, αιώνες μετά την κατάλυσή του, ονομάστηκε «Βυζαντινό».

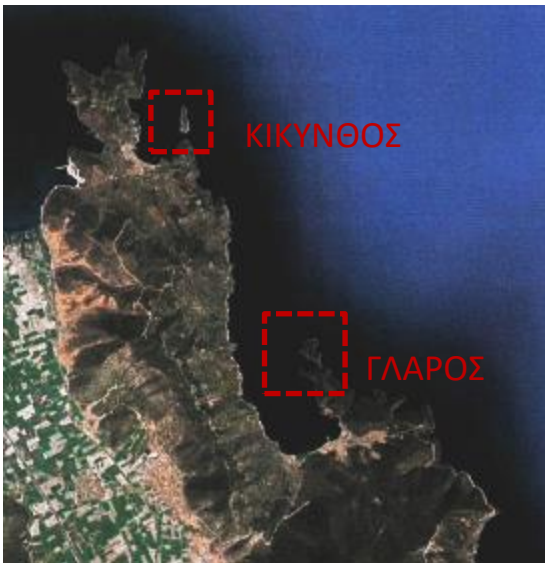
Το ίδιο χρονικό διάστημα 2005 – 2009 συνεχίστηκε η επιφανειακή έρευνα της περιοχής τόσο στις θέσεις που είχαμε εντοπίσει στο παρελθόν όσο και σε νέα ευρήματα που προέκυψαν εν τω μεταξύ από τον συστηματικότερο έλεγχο του χώρου. Συγκεκριμένα έγιναν τα ακόλουθα κατά χρονική σειρά:

Το **2005** ερευνήθηκε η έκταση του καταποντισμένου τμήματος του οικισμού της Μέσης Εποχής του Χαλκού στη θέση Μετόχι (Εικόνα 7) στον όρμο Νηές, που είχε εντοπιστεί στο παρελθόν. Διαπιστώθηκε ότι εκτός από τα κτιριακά κατάλοιπα υπάρχει ένας τουλάχιστον μικρός κιβωτιόσχημος τάφος. Το ίδιο έτος εντοπίστηκε στην νησίδα Κίκυνθο (Εικόνα 8) ναυάγιο βυζαντινών χρόνων, που αριθμήθηκε ως Ναυάγιο 9, με κύριο φορτίο πίθους, χρονολογούμενο από τα λίγα θραύσματα αμφορέων (Εικόνα 9). Εκτιμάται ως σημαντικό διότι βοηθά στην, αντικειμενικά δύσκολη, κατανόηση της τυπολογικής εξέλιξης του πίθου. Επίσης στην περιοχή ακρωτηρίου Γλάρος διερευνήθηκε επιφανειακά συγκέντρωση βυζαντινών αμφορέων και έρματος.

Εικόνα 7 : Γενικός χάρτης με επισήμανση της θέσης Μετόχι

Διατυπώθηκε το ενδεχόμενο να είναι ένα ακόμη ναυάγιο, (10^ο της περιοχής) πολύ κοντά στο ήδη γνωστό Ναυάγιο 4 ή να αποτελεί απλώς προέκταση αυτού.

Εικόνα 8: Γενικός χάρτης με επισήμανση της θέσης ναυαγίου 9 στην Κίκυνθο και του ακρωτηρίου Γλάρος.

Εικόνα 9 : αμφορέας 026 από Κίκυνθο, © Ι.ΕΝ.Α.Ε.

Το 2006 αποτυπώθηκε το Ναυάγιο 9 στην Κίκυνθο. Φωτογραφήθηκαν χαρακτηριστικά ευρήματα, έγινε αντιληπτό, μακροσκοπικά τουλάχιστον, ότι έχουμε πέντε τύπους πίθων, (Εικόνα 10) επελέγησαν και ανελκύστηκαν χαρακτηριστικά ευρήματα. Σημαντική παρατήρηση σχετικά με το ναυάγιο 9 είναι ο εντοπισμός τμήματος πίθου με μολύβδινο σύνδεσμο επισκευής.

Εκ παραλλήλου κατά τις ίδιες ημέρες συνεχίστηκε η επιφανειακή έρευνα στην θαλάσσια περιοχή ακρωτηρίου Γλάρος (Εικόνα 8) για την διευκρίνιση του πιθανού 10^{ου} ναυαγίου του παρελθόντος έτους, με τα εξής αποτελέσματα:

- Διαπιστώθηκε ότι το Ναυάγιο 4, παρ' όλη την σχετική εγγύτητά του, δεν σχετίζεται με την, εντοπισμένη από το προηγούμενο έτος, επιφανειακή συγκέντρωση βυζαντινών αμφορέων και έρματος.
- Διευκρινίστηκε ότι τα ευρήματα του παρελθόντος έτους στον Γλάρο στοιχειοθετούν τέσσερα τουλάχιστον νέα ναυάγια διατεταγμένα ανά ζεύγη ελληνιστικού – βυζαντινού αντιστοίχως.

Εικόνα 10: Σχεδίαση - μελέτη πίθων Κικύνθου, © Ι.ΕΝ.Α.Ε.

- Τα ελληνιστικά χαρακτηρίζονται από λίγα θραύσματα αμφορέων και ανά ένα μολύβδινο ή λίθινο στύπο.
- Τα βυζαντινά χαρακτηρίζονται επίσης από αντιστοιχών χρόνων αμφορείς και σιδερένιες άγκυρες, τύπου Υ κυρίως (Εικόνες 11,12).

Εικόνα 11: Βυζαντινός αμφορέας (Γ009) από το ακρωτήριο Γλάρος (© Ι.Ε.Ν.Α.Ε. 2006).

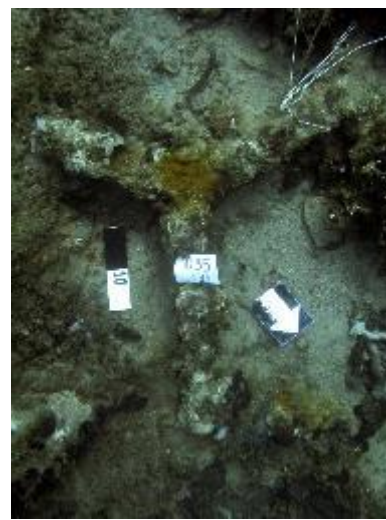

Εικόνα 12: Βυζαντινή άγκυρα τύπου Υ (Γ007) στο ακρωτήριο Γλάρος (© Ι.Ε.Ν.Α.Ε. 2006).

- Το νοτιοδυτικότερο από τα δύο νέα βυζαντινά διατηρεί κατά χώρα εντυπωσιακό αριθμό σιδερένιων αγκυρών, με ενδιαφέρουσες παραλλαγές του τύπου. Διατηρούνται υπό μορφή οξειδωμένου κελύφους, άλλες μεν ακέραιες άλλες δε τμηματικά σωζόμενες (Εικόνες 13,14).

Εικόνα 13: Παραλλαγή της άγκυρας τύπου Υ (Γ015) (© Ι.Ε.Ν.Α.Ε. 2006).

Εικόνα 14: Τμηματικά σωζόμενη άγκυρα Γ035) (© Ι.Ε.Ν.Α.Ε. 2006).

- Η κατάσταση διατήρησης των σιδερένιων αγκυρών αποτρέπει προς το παρόν οποιαδήποτε σκέψη ανέλκυσης δεν παύει όμως αυτές να προσφέρονται για την επί τόπου μελέτη, τόσο ως προς την χωροταξική τους διάταξη όσο και ως προς την ποικιλία τους.

- Τα ζεύγη των νέων ναυαγίων είναι σαφώς διακεκριμένα λόγω μορφολογίας του βυθού. Ως εκ τούτου είναι ελάχιστη η πιθανότητα να αποτελούν μόνον ένα ζεύγος.

Φυσικά ξεκίνησαν και οι λοιπές εργασίες τεκμηρίωσης του σημαντικού αυτού συνόλου. Στην τοπογραφική αποτύπωση, επελέγη να μην αριθμηθούν κατά αύξοντα αριθμό τα νέα συμπλέγματα των ναυαγίων αλλά να χαρακτηριστούν οι δύο περιοχές που φιλοξενούν τα δύο τουλάχιστον ζεύγη ως «Θέση 10» και 11, αντιστοίχως, μέχρις ότου η πρόοδος της έρευνας να παράσχει διευκρινιστικές πληροφορίες. Ξεκίνησε επίσης η προσπάθεια σχεδιαστικής αποτύπωσης με σχέδια λεπτομερειών αλλά και γενικότερης κατανομής αγκυρών και φορτίου στον χώρο. Στην περιοχή κύριας συγκέντρωσης των ευρημάτων ξεκίνησε η προσπάθεια δημιουργίας φωτομωσαϊκού, που θα μας επιτρέψει να έχουμε, πέραν της σχεδιαστικής και εικονιστική εποπτεία του χώρου.

Το **2007** σε μία προσπάθεια επανενοτοπισμού μιας λίθινης άγκυρας του ναυαγίου 7 (βλ. ΕΝΑΛΙΑ, Τομ. VI, σελ. 30, εικ.7), ελέγχθηκε η περιοχή από άκρα Πριόνια και προς Βορρά, προς τη κατεύθυνση του ναυαγίου 7. Στην μέση περίπου της απόστασης αυτής εντοπίστηκε ένα ακόμη ναυάγιο με κεραμικά εφυσωμένα, τα περισσότερα καφέ, λευκά ή κίτρινα (Εικόνα 15). Πρόκειται για χρηστικά αγγεία (λεκάνες, δοχεία νυκτός, πιάτα, κλπ) του 19^{ου} ή των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Ελέγχθηκε επίσης και για υπηρεσιακούς λόγους, η ανατολική ακτογραμμή του όρμου Νηές, από τον μυχό Κόκκινα έως την περιοχή του μικρού αγκυροβολίου, λίγο πριν το Μετόχι και κατέστη σαφές ότι τα ευρήματα του Γλάρου δεν εκτείνονται νοτιότερα από τα Κόκκινα.

Εικόνα 15 : Πιάτο από ναυάγιο στα Πριόνια (@ Ι.ΕΝ.Α.Ε. 2006).

Το **2008** στην Κίκυνθο τα σταθερά σημεία, που είχαμε από το παρελθόν για το Ναυάγιο 9, εξαρτήθηκαν από τριγωνομετρικά της Γ.Υ.Σ. ώστε να ενταχθεί το υπάρχον σχέδιο του ευρήματος στο εθνικό δίκτυο. Στην περιοχή άκρας Γλάρου συνεχίστηκε η τοπογραφική αποτύπωση της ακτογραμμής και των ήδη εντοπισμένων αγκυρών καθώς και του φορτίου που τις συνοδεύει. Καταρτίστηκε σχέδιο με την κατανομή των αγκυρών στον χώρο, στο οποίο εντάχθηκε και το μέχρι στιγμής υπάρχον φωτομωσαϊκό. Συνεχίστηκε επίσης η φωτογραφική αποτύπωση του χώρου.

Στην άκρα Καβούλια επιβεβαιώθηκε η ύπαρξη λειψάνων ναυαγίου βυζαντινών χρόνων, που επιφανειακά απαρτίζεται από περιορισμένο αριθμό θραυσμάτων αμφορέων συνοδευόμενα από μικρή σιδερένια άγκυρα τύπου T .

Τέλος στον όρμο Τηλέγραφο διαπιστώθηκε ότι, αμφορείς του βυζαντινού Ναυαγίου 8 (11^{ος} – 12^{ος} αι. μ. Χ), που είναι γειτονικό στο ανασκαφέν ναυάγιο 7, είναι διάσπαρτοι έως τον υπερκείμενο αναβαθμό της γραμμής Ε'2 – Δ2. Εκ παραλλήλου διαπιστώθηκε ότι το ίδιο το ναυάγιο 8 έχει αρκετή διασπορά και προς τον μυχό του όρμου, ενδέχεται δε να περιέχεται στο φορτίο του ένας δεύτερος τύπος βυζαντινού αμφορέως.

Το **2009** επικεντρωθήκαμε στην περιοχή Μετόχι, στον όρμο Νηές (Εικόνα 16), (βλέπε ΕΝΑΛΙΑ τόμος ΙΧ, σελ. 41) για την τοπογραφική, σχεδιαστική και φωτογραφική τεκμηρίωση των εκεί ευρημάτων, ώστε να καταστεί ευκρινέστερη η εικόνα της θέσεως.

Εικόνα 16: Πανοραμική φωτογραφία του όρμου Νηές από το νότο (© Ι.Ε.Ν.Α.Ε. 2009).

Το Μετόχι (Εικόνα 17) είναι ένα χθαμαλό ύβωμα στο βάθος του όρμου Νηές, σε μορφή μικρής χερσονήσου, που ενώνεται με την ακτή με μία χαμηλή και λεπτή γλώσσα στεριάς. Μεγάλο μέρος της επιφανείας του καταλαμβάνεται από μοναστηριακές εγκαταστάσεις που χρησίμευαν, έως και την δεκαετία του '60, στην συγκομιδή και επεξεργασία ελαιοκάρπου από τον εκτεταμένο ελαιώνα που αναπτύσσεται στην παράκτια πεδιάδα του μυχού του όρμου. Στην δυτική συμβολή της «γλώσσας» με την στεριά το έδαφος είναι ελώδες, όπως ακριβώς συμβαίνει και με την πλέον εκτεταμένη ελώδη περιοχή στα δυτικά της νότιας ακτής του όρμου Νηές.

Στο Μετόχι λοιπόν έχουν εντοπιστεί, όπως προανέφερα, αρχαιότητες προϊστορικής περιόδου στην θαλάσσια έκταση που το περιβάλλει, οι οποίες συνεχίζονται και στην στεριά, προφανώς κάτω από τις μοναστηριακές εγκαταστάσεις.

Εικόνα 17: Η μικρή χερσόνησος του Μετοχίου στον όρμο Νηές (© Ι.Ε.Ν.Α.Ε. 2009).

Σαν αποτέλεσμα της περσινής δράσης διαθέτουμε ήδη τοπογραφικό και βυθομετρικό διάγραμμα του καταποντισμένου οικισμού, αλλά και την αποτύπωση του εγγύς χερσαίου χώρου που αποτελεί ενιαίο σύνολο. Επιπλέον, πέραν του αρχικώς εντοπισμένου κιβωτιόσημου τάφου, εντοπίστηκαν περίπου δέκα ακόμη τάφοι ή σε κάποιες περιπτώσεις ίσως και ταφικοί περίβολοι. Μερικοί (Εικόνα 18) βρίσκονται τόσο ρηχά που είναι αδύνατη η υποβρύχια φωτογράφησή τους. Επίσης έγινε δυνατόν να διακρίνουμε, από τον λιθωφόρο που αποτελεί την επικρατούσα επιφάνεια του βυθού και προέρχεται από την διάλυση των τοίχων, κατάλοιπα σαφώς διαγραφόμενης τοιχοδομίας σε τρεις τουλάχιστον περιπτώσεις. Σε μία περίπτωση μάλιστα έχουμε δόμηση κατά το σύστημα της «ιχυακάνθης». Θεμέλια τοίχων διαγράφονται επίσης μεταξύ του λιθολογήματος της ακτογραμμής στο Μετόχι.

Εικόνα 18: Τάφος αρ.1 σε ρηχά νερά που δεν επιτρέπουν την υποβρύχια φωτογράφιση (© Ι.ΕΝ.Α.Ε. 2009).

Παράλληλα με τις εν λόγω εργασίες συνεχίστηκε ο έλεγχος της εγκεκριμένης θαλάσσιας έκτασης. Σαν αποτέλεσμα αυτής της δραστηριότητας έχουμε τον εντοπισμό ενός ακόμη παράκτιου οικισμού, το καταποντισμένο τμήμα του οποίου είναι αρκετά διαλυμένο και ως εκ τούτου δυσδιάκριτο. Ο λόγος της κακής διατήρησης τεκμαίρω ότι οφείλεται στην θέση που καταλαμβάνει επειδή είναι εκτεθειμένος σε μεγαλύτερο ανέπλυγμα πελάγους και διαβρώνεται έντονα. Από το κατώτερο τμήμα

Εικόνα 19: Λεπτομέρεια πιθοειδούς αγγείου, που βρίσκεται στην ακτή θαμμένο στο έδαφος (© Ι.ΕΝ.Α.Ε. 2009).

μικρού πιθοειδούς αγγείου (Εικόνα 19), που βρίσκεται στην ακτή και είναι θαμμένο στο έδαφος με και από ελάχιστα διαγνώσιμα όστρακα, μεταξύ των πολλών φθαρμένων και αδιαγνώστων, εκτιμάται ότι μπορεί να χρονολογηθεί στην πρωτοχαλκή εποχή.

Μία άλλη θέση, που αποτελεί μάλλον μεμονωμένη αγροικία, εντοπίστηκε στον μυχό του όρμου Νηές, στην συμβολή της νότιας με την δυτική ακτή και επί της δυτικής, υπερυψωμένης περί τα τρία μέτρα, κατακόρυφης χωμάτινης παρειάς. (Εικόνα 20) Στο κατακόρυφο μέτωπο διαγράφονται καθαρά τοίχοι που βαίνουν καθέτως προς το χέρσο, τμηματικά διακρινόμενο οριζόντιο πλακόστρωτο δάπεδο, στρώμα καταστροφής με πλήθος κεράμων και ίχνη πυράς καθώς και όστρακα λεπτής κεραμικής.

Εικόνα 20: Γενική άποψη ελληνιστικής θέσης (@ Ι.Ε.Ν.Α.Ε. 2009).

Το **2010** η έρευνα συνεχίζεται ήδη αυτές τις μέρες στο Μετόχι.

Τελειώνοντας θέλω να ευχαριστήσω πρωτίστως εσάς για την υπομονή σας, αλλά και όλα τα μέλη και φίλους του ΙΕΝΑΕ που συνέβαλαν τόσο στην επιτυχία έρευνας όσο και στην οργάνωση της παρουσίασης αυτής. (πίνακας 1) Όλα τα θετικά τους ανήκουν ενώ η ευθύνη για οτιδήποτε αρνητικό με βαρύνει αποκλειστικώς. Ευχαριστώ επίσης και την Ε.Ε.Α. καθώς και τους εκεί συναδέλφους για την σημαντική βοήθεια τους στην περεταίρω επεξεργασία του υλικού. Αναφέρομαι τελικώς στην αμέριστη συμπαράσταση που είχαμε διαχρονικά από τους κατοίκους της περιοχής, με κάποιους από τους οποίους πλέον είμαστε σχεδόν σαν συγγενείς, καθώς και στην στήριξη που είχαμε από τις Αρχές του τόπου (Δήμο, Νομαρχία, Λιμενικό Σώμα, Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού κλπ.). Είναι βέβαιο ότι χωρίς όλη αυτήν την βοήθεια των γηγενών, που σήμερα εκφράζεται με τον καλλίτερο τρόπο με την ημερίδα που διοργάνωσε η Νομαρχία και την δική σας παρουσία σε αυτήν, το όλο εγχείρημα δεν θα είχε τα ίδια αποτελέσματα.

Ευχαριστώ.

Αθήνα 10 Σεπτεμβρίου 2010

Ο Διευθυντής της έρευνας

Ηλίας Σπονδύλης

Κατάλογος των συνεργατών της έρευνας με αναφορά των ειδικοτήτων τους**Ενάλιοι Αρχαιολόγοι**

Ηλίας Σπονδύλης (διευθυντής της έρευνας), Χρήστος Αγουρίδης, Ξανθή Αργύρη, Μαρία Βολικού, Ντόρα Γαρταγάνη, Στέλλα Δεμέστιχα, Αχιλλέας Διονυσόπουλος, Θεοτόκης Θεοδούλου, Βασιλική Ίβρου, Νιόβη Καραπέτση, Αλεξάνδρα Μαρή, Μυρτώ Μιχάλη, Αργύρης Μπίρης, Mohamed Ranahi, Χρυσάνθη Παπαδοπούλου, Απόστολος Παπάς, Γιάννης Σαπουντζής, Ελένη Στεφάνου, Πετρούλα Τατσοπούλου, Αντωνία Τζωρτζάτου, Ελπίδα Χατζηδάκη, Ειρήνη Χρυσοχέρη, Emilien Afane, Lucy Blue, Claire Calcagno, Bruce Hartzler, John Leonard, Emmanuel Nantet, Thanos Webb

Αρχιτέκτονες – Μηχανικοί

Φωτεινή Βλαχάκη, Βασίλης Κονιόρδος

Αγρονόμοι Τοπογράφοι – Μηχανικοί

Αριάδνη Αναστασίου, Χρυσόστομος Αποστόλου, Αλέξανδρος Καρδισιάς, Γιώργος Μιχαηλίδης, Παναγιώτης Μπόλοσης, Κυριάκος Παπαγεωργίου, Κίμων Παπαδημητρίου,

Φωτογραμμετρία – Προγραμματισμός Η/Υ - SHARPS

Μάρκος Γάρρας, Bruce Hartzler

Υποβρύχια Φωτογραφία

Μάρκος Γάρρας, Ιούλιος Γλαμπεδάκης, Άγγελος Μαγκλής, Γιώργος Μακρής, Βασίλης Μεντόγιαννης, Κυριάκος Μπούκας

Video

Βασίλης Μεντόγιαννης, Μυρτώ Μιχάλη

Τεχνική Διεύθυνση

Μάρκος Γάρρας

Τεχνικοί Καταδύσεων

Φαίδων Αντωνόπουλος (υπεύθυνος καταδύσεων), Ηλίας Κούβελας, Θανάσης Κούβελας, Αλέξανδρος Σωτηρίου, Νίκος Τζανουδάκης, Πέτρος Τσαμπουράκης

Μέλη / Φίλοι του Ινστιτούτου ποικίλων ειδικοτήτων

Ιλεάνα Αντωνοπούλου, Πέτρος Βακόνδιος, Ζωή Γρηγοροπούλου, Γιάννης Κυριακάκης, Πέτρος Μπιτσικώκος, Γιώργος Νομικός,

Ed Moore, Λεωνίδα Παπαδημητρίου, Άγγελος Τσομπανίδης,

Πίνακας 1

▪ Ναυάγιο 5ου π.Χ. Αι. στη Νήσο Περιστέρα Αλοννήσου

Ελπίδα Χατζηδάκη Δρ. Αρχαιολόγος, Πρώην Προϊσταμένη της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων

Εικόνα 1: Τμήμα του φορτίου του πλοίου με αμφορείς (Φωτ. Ε. Χατζηδάκη, 2007)

Ένα ναυάγιο των Κλασικών χρόνων φαντάζει σήμερα επιβλητικά σε βάθος -30 μ. στο βυθό της νήσου Περιστέρας Αλοννήσου Βορείων Σποράδων. (Εικόνα 1)

Το ναυάγιο χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} π.Χ. αι., μία περίοδο που ο κλασικός πολιτισμός μεγαλουργεί, παρά τις πολεμικές επιχειρήσεις μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Ο Σωκράτης διδάσκει φιλοσοφία, ο Θουκυδίδης γράφει την Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, ο Αριστοφάνης την Λυσιστράτη, ο Ευρυπίδης τις Βάκχες, ενώ στην Ακρόπολη κατασκευάζεται ο κομψός ιωνικός Ναός του Ερεχθείου με τις Καρυάτιδες και ο Ναός της Νίκης με τα εντυπωσιακά γλυπτά στη ζωφόρο.

Η πνευματική και οικονομική ηγεμονία της Αθήνας έχει απλωθεί σε όλη τη Μεσογειακή λεκάνη και παρά την τελική ήττα της στη ναυμαχία στους Αιγός Ποταμούς το 405 π. Χ., εξακολουθεί να διαθέτει ναυτική δύναμη με στόλο εμπορικών πλοίων διακινώντας τα εμπορεύματα της σε όλα τα πελάγη μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα.

Ένας αξιόπιστος μάρτυρας της εμπορικής δραστηριότητας της βρίσκεται βυθισμένος στα νερά της νησίδας Περιστέρα Αλοννήσου για 2.500 χρόνια, ένας κολοσσός εμπορικού πλοίου πολύ μεγαλύτερου σε όγκο και διαστάσεις από εκείνο που η επιστημονική κοινότητα γνώριζε. Το επιφανειακό στρώμα του φορτίου του πλοίου αποτελείται από 1000 εμπορικούς αμφορείς οίνου κυρίως από τις οινοπαραγωγικές περιοχές του βορείου Αιγαίου, όπως η Μένδη της Χαλκιδικής και τα νησιά των Σποράδων, Σκόπελος, αρχαία Πεπάρρηθος (Εικόνες 2, 3) και Αλόννησος, αρχαία Ίκος (Doulgeri-Intzesiloglou, - Garlan, Y. 1990, Eisman 1971).

Εικόνα 2 Αμφορέας Μένδης
(Φωτ. Ε. Χατζηδάκη)

Εικόνα 3: Αμφορέας Πεπαρρήθου
(Φωτ. Ε. Χατζηδάκη)

Εικόνα 4: Αθηναϊκός Κύλικας
(Φωτ. Π. Βεζυρτζής)

Η ανασκαφή που ξεκίνησε το 1992 αποκάλυψε ότι κάτω από την επιφανειακή στρώση των αμφορέων υπήρχαν δύο αλληπάλληλες στρώσεις αγγείων, δηλαδή συνολικά υπολογιζόμενος αριθμός 3000-4000 αμφορείς (Hadjidaki 1996).

Στην τελευταία στρωματογραφική διάταξη και κάτω από τους αμφορείς ανασκάφτηκαν σειρές μελαμβαφών σκευών συμποσίου αρίστης τεχνικής με το στιλπνό μελανό χρώμα, σύμβολο της Αθηναϊκής τους ταυτότητας. Πρόκειται για κύλικες, κομψά αγγεία πόσεως οίνου με εμπίεστη και εγχάρακτη διακόσμηση που παρήγαγε και εξήγε η Αττική από το 425 π.Χ. μέχρι περίπου το 350 π.Χ. (Εικόνα 4) (Agora XII 2, 1970, pgs. 23,50. Fig.5, no.496, 513).

Άλλο μέρος του φορτίου αποτελείτο από μελαμβαφή πινάκια τοποθετημένα σε σειρά το ένα πάνω στο άλλο πιθανά σε ξύλινο κιβώτιο, το οποίο δεν διασώθηκε. (Εικόνα 5).

Επίσης, δύο επιτραπέζιοι ορειχάλκινοι καδίσκοι με διακόσμηση ανθεμίου (Εικόνα 6) και δύο ορειχάλκινες αρύταινες (κουτάλες) για το νερό και το κρασί πιθανά Μακεδονικής προέλευσης (Εικόνα 9) (Ρωμοπούλου, 1989).

Εικόνα 5: Μελαμβαφή πινάκια στο βυθό (Φωτ. Σ. Πισκαρδέλης)

Εικόνα 6: Άνω τμήμα χάλκινου καδίσκου (Φωτ. Π. Βεζυρτζής)

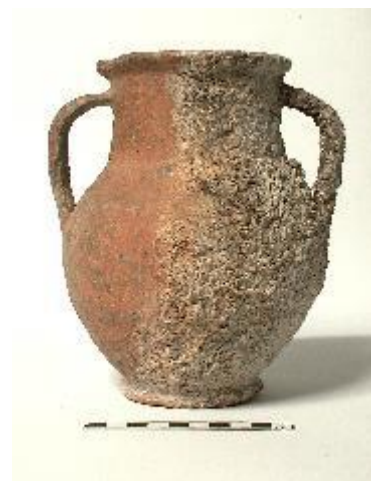
Αγγεία καθημερινής χρήσης που βρέθηκαν, όπως επιτραπέζιοι αμφορίσκοι (Εικόνα 7), κύπελλα (Εικόνα 8), γουδιά και λυχνάρια χρησιμοποιούντο από το προσωπικό του πλοίου.

Το έτος 2000 άρχισαν να αποκαλύπτονται τα πρώτα 82 μικρά τεμάχια μαδερικών που έφεραν εντορμίες για την θέση των ξυλόκαρφων (Εικόνα 11). Τα περισσότερα ανήκαν σε ορειχάλκινα καρφιά διαμέτρου 1-1,2 εκ. και σωζόμενου μήκους 11 εκ. ενσωματωμένα σε ξύλινους κυλινδρικούς, οι οποίοι προφανώς ένωναν τα μαδέρια του κελύφους με τους νομείς. Οι κυλινδρικοί της εικόνας 10 έχουν διάμετρο 3-3,2 εκ., δηλαδή περίπου 1 εκ. μεγαλύτερο από τους συνδέσμους του πλοίου της Κυρήνειας. (Eikóna 10). (Katzen 1970, Steffy 1985). Επί προσθέτως, βρέθηκαν τεμάχια ξύλινων σφηνών (τένοντες) που ένωναν τις σανίδες με τις ειδικά λαξευμένες οπές (εντορμίες).

Παρόλο που όλα τα παραπάνω ξύλινα τεμάχια έχουν μέγεθος μόνο μερικά εκατοστά και δεν αφήνουν περιθώρια για ολοκληρωμένα συμπεράσματα, εν τούτοις επιτρέπουν την διεξαγωγή μιας πρώτης προσέγγισης της μεθόδου κατασκευής του πλοίου.

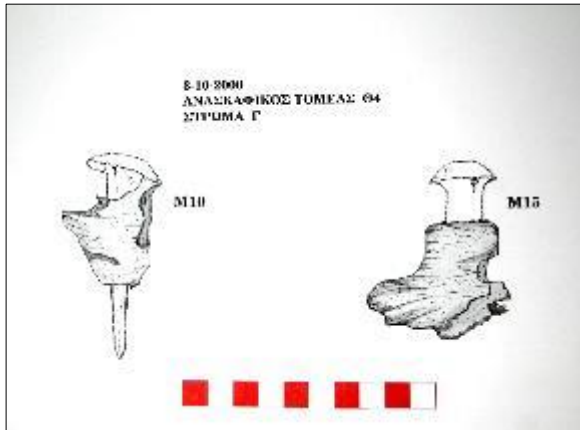
Εικόνα 8: Μελαμβαφές κύπελλο (Φωτ. Π. Βεζυρτζής)

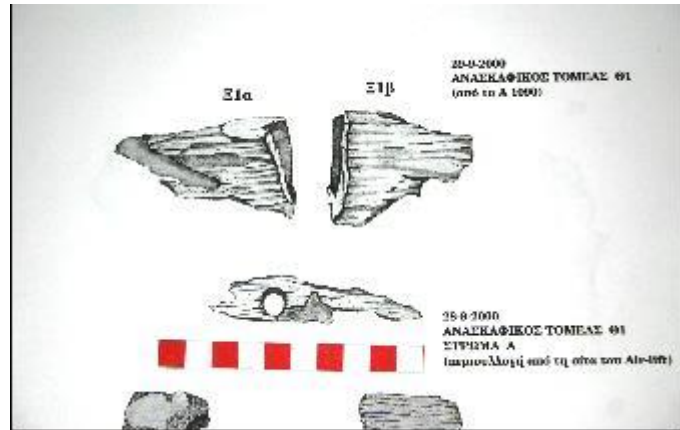
Εικόνα 7: Επιτραπέζιος αμφορίσκος (Φωτ. Π. Βεζυρτζής)

Εικόνα 9: Δύτης κατά την ανασκαφή χάλκινης αρύταινας (Φωτ. Σ. Πισκαρδέλης)

Εικόνα 10: : Χάλκινα καρφιά σε ξύλινους κυλινδρικούς. Το M10 έχει ελαφρά κωνικό σχήμα. (Σχέδιο Δ. Τιμόλογος)

Εικόνα 11: Τμήμα μαδεριού με υποδοχή για τη θέση του ξύλινου καρφιού. (Σχέδιο Δ. Τιμόλογος)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ναυάγιο της Περιστεράς Αλοννήσου είναι αρκετά μικρότερο από την κατηγορία της μυριοφόρου που αναφέρει ο Θουκυδίδης, πλοίο με φορτίο ξύλινων πολιορκητικών μηχανών με τις οποίες επιτέθηκαν οι Αθηναίοι κατά της Σικελίας το 415- 413 π.Χ. «*ναυν μυριοφόρον..... πύργους τε ξυλίνους φέρουσαν*» (Θουκ. 7. 25. 6). Η *μυριοφόρος* ήταν μεγάλο πλοίο χωρητικότητας 10.000 ταλάντων ή αμφορέων, που ισοδυναμούν περίπου με βάρος 400 τόνων (Wallinga 1964, Casson, 1971, 171 n. 33.) Ωστόσο δεν είχε βρεθεί κάποιο πλοίο αυτού του μεγέθους που να τεκμηριώνει την ιστορική μαρτυρία του Θουκυδίδα.

Ως εκ τούτου, όταν άρχισαν να εντοπίζονται μεγάλα Ρωμαϊκά ναυάγια του 3^{ου} και 2^{ου} π.Χ. αι. με φορτία 200 και 400 τόνων σε θαλάσσιες περιοχές της Ιταλίας και νότιας Γαλλίας, επικράτησε η άποψη ότι τα μεγάλα φορτηγά πλοία ήταν άγνωστα στους Έλληνες και είχαν ναυπηγηθεί πρώτα από τους Ρωμαίους (Parker 1992, 89-100, Eisman, 108-109).

Το ναυάγιο της Περιστεράς αναθεώρησε την προηγούμενη άποψη αποκαλύπτοντας ότι οι Έλληνες ναυπηγοί είχαν εξαιρετικές ναυτικές γνώσεις πολύ πριν τον 5^ο π. Χ. αιώνα, μια παράδοση την οποία διατηρούν μέχρι σήμερα. Πρόκειται για πλοίο μήκους άνω των 25 μέτρων και υπολογιζόμενου βάρους το λιγότερο 126 τόνων, που είχε ναυπηγηθεί κατά το τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} αι. π. Χ. (Hadjidaki 1996, 588). Οι ξύλινοι τένοντες και οι εντορμίες καθώς και οι κυλινδρικοί με τα ορειχάλκινα καρφιά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το σκάφος ήταν κατασκευασμένο με την αρχαία τεχνική, όπου προηγείτο το κέλυφος με τα εξωτερικά μαδέρια και ακολουθούσε ο σκελετός με τους εγκάρσιους νομείς, οι οποίοι συνδέονταν με το κέλυφος με μακριά ορειχάλκινα καρφιά.

Ο 5^{ος} αιώνας μεγαλούργησε όχι μόνο στις τέχνες και τις θετικές επιστήμες αλλά και στην ναυπηγική τεχνολογία. Οι Περσικοί Πόλεμοι έδωσαν το έναυσμα για την εξέλιξη των πολεμικών πλοίων με την

κατασκευή των τριηρών, ενώ στα εμπορικά σκάφη η αρχαιότερη μέθοδος συρραφής των σανίδων του κελύφους με σχοινιά, συμπληρώθηκε με την διάνοιξη εντορμιών στο πλάι τους, την προσαρμογή ξύλινων τενόντων και την διασφάλιση όλων με χάλκινα καρφιά.

Ναυάγια των αρχαϊκών χρόνων που ανασκάφτηκαν στις Ελληνικές αποικίες του Αιγαίου και της δυτικής Μεσογείου όπως στο Pabuc Burnu Τουρκίας (570-560 π.Χ.) στα παράλια της αρχαίας Αλικαρνασσού (Polzer 2009), στο Cala Sant Vicenc, Ισπανίας (520-500 π.Χ.) (Nieto et all. 2004), και στο λιμάνι της Μασσαλίας το εγκαταλειμμένο πλοίο Jules-Verne 9 (525-510 π.Χ.) (Pomey 1995, 470-4) ήταν κατασκευασμένα με την τεχνική του κελύφους και την συρραφή των ξύλινων σανίδων με χονδρά σχοινιά.

Σε αντίθεση, στα πλοία που ανασκάφτηκαν και χρονολογούνται από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. μέχρι τα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ., όπως τα άλλα δύο εγκαταλειμμένα σκάφη στη Μασσαλία το Jules-Verne 7 (525-510) (Pomey 1995, 1997) και το César 1 (510-500 π. Χ.) (Pomey 2001), τα δύο ναυάγια στη Γέλα Σικελίας (500-480 π. Χ.) (Panvini 2001, Benini 2001), το Tektas Burnu Τουρκίας στα παράλια της Ιωνίας (440-425 π. Χ.) (Carlson 2002, 2003) και το Maagan Mikhael στο Ισραήλ (410-390 π. Χ.) (Kahanov-Linder 2004, Kahanov-Pomey 2004) τα τμήματα των σκαριών που διασώθηκαν, δείχνουν στην τεχνική συναρμολόγησης των σανίδων με εντορμίες, τένοντες και ενίσχυση με ραφή στα άκρα του σκάφους.

Εξάιρεση αποτελεί το πλοίο του Grand Ribaud στη νότια Γαλλία (510-490 π.Χ), το οποίο είναι μεγαλύτερο σε μέγεθος από τα προηγούμενα, με φορτίο αμφορέων της Ετρουρίας και με Ελληνικά αγγεία. Τα μαδέρια του πλοίου είχαν τόρμους και ξυλόκαρφα, αλλά οι νομείς συνδέονταν με σιδερένια καρφιά (Long et all 2002).

Επομένως η νέα τεχνική στη ναυπηγική φαίνεται να εξελίχτηκε κατά την ύστερη αρχαϊκή εποχή και εφαρμόστηκε κατά περίπτωση σε όλη την διάρκεια των κλασικών χρόνων.

Θα είναι άκρως σημαντικό να βρεθεί εάν το πλοίο της Περιστεράς Αλοννήσου έχει ραφές στα άκρα, δεδομένου ότι είναι πολύ μεγαλύτερο σε μέγεθος από τα πλοία της εποχής του. Ήταν δυνατόν οι ραφές να αντέξουν το βάρος των 126 τόνων? Η συνέχιση της ανασκαφής του ίσως δώσει περισσότερα νέα στοιχεία στην εξέλιξη και εφαρμογή της αρχαίας τεχνολογίας, εφόσον το σκάφος ναυπηγήθηκε όταν η Αθήνα είχε αρχίσει να χάνει την θαλασσοκρατία της.

Επί πλέον μόνο η φαντασία μπορεί να λειτουργήσει σχετικά με την ανεύρεση νέων στοιχείων στα εναπομείναντα 248 τ.μ. του βυθισμένου πλοίου. Τι άλλα προϊόντα εκτός κρασιού και σερβίτσια πολυτελείας θα μπορούσε να μεταφέρει ένα Αθηναϊκό φορτηγό που ταξίδευε σε όλη τη Μεσόγειο και εμπορευόταν με τις πιο ισχυρές αγορές των παραλίων πόλεων?

Τι είδος σκάφος ήταν? Ήταν Κέρκουρος ή Ολκάς με μολύβδινη εξωτερική επένδυση, όπως το πλοίο της Κηρύνειας ?

Ποια τα αίτια της βύθισής του? Ήταν πειρατική ενέργεια ή η τρικυμία που βάλλει συχνά στο στενό όρμο μεταξύ των νήσων Περιστερά και Αλόνησος?

Ήταν υπέρβαρο φορτίο λόγω της οικονομικής κρίσης την εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου? Τα μελαμβαφή πινάκια της τελευταίας στρωματογραφικής διάταξης έφεραν στη βάση τους ορατά ίχνη πυράς, γεγονός που σημαίνει ότι στο πλοίο είχε πιάσει φωτιά.

Τέλος, είναι σχεδόν βέβαιο ότι διασώζονται αρκετά μαδέρια από το ξύλινο σκαρί, που θα επιτρέψουν τη μελέτη και ανασύσταση τμημάτων του αρχαίου πλοίου.

Ευελπιστούμε ότι αφού οι ναυπηγοί και οι έμποροι του 5ου π.Χ. αι. είχαν την οικονομική δυνατότητα να καθελκύσουν ένα πλοίο αυτού του μεγέθους, τόσο και οι Έλληνες του 21^{ου} αι. θα έχουν την οικονομική δυνατότητα να το ανελκύσουν.

Ελπίδα Χατζηδάκη, Δρ. Αρχαιολόγος
Πρώην Προϊσταμένη της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- 1) Benini, A. "The Second Wreck at Gela: Notes on Naval Architecture." *The Archaic Greek Ship at Gela (and Preliminary Exploration of a Second Greek Shipwreck)*, ed. by R. Panvini, (2001) 97–106. Palermo
- 2) Carlson, D. 2002. "The Excavation of A Fifth-Century B.C. Shipwreck: 1999 Campaign." In *Tropis VII: 7 The International Symposium on Ship Construction in Antiquity*, ed. by H. Tzalas, 93-102.
- 2003 "The Classical Greek Shipwreck at Tektaş Burnu, Turkey." *American Journal of Archaeology* 107:581-600.
- 3) Casson, L. *Ships and Seamananship in the Ancient world* (1971)
- 4) Doulgeri-Intzesiloglou, A - Garlan, Y. "Vin et amphores de Peparethos et d'Ikos" *BCH* (1990) 114: 361-392
- 5) Eisman, C. *The Porticello Shipwreck: A Mediterranean Merchant Vessel of 415-385 BC* (1971)
- 6) Greene, E.S., M.L. Lawall, and M.E. Polzer "Inconspicuous Consumption: The Sixth-Century B.C.E. Shipwreck at Pabuç Burnu, Turkey." *AJA* (2008) 112:685–711.
- 7) Hadjidaki, E. "Underwater Excavations of a Late Fifth Century Merchant Ship at Alonnesos, Greece" *BCH* (1996) 120: 561-593
- 8) Kahanov, Y. - Linder, E. *The Ma'agan Mikhael Ship: The Recovery of a 2400-Year-Old Merchantman: Final Report*, Vol. 1 & 2, ed. by (2004) 183–202, University of Haifa.
- Kahanov, Y.- Pomey, P. "The Greek sewn shipbuilding tradition and the Ma'agan Mikhael Ship: A Comparison with Mediterranean parallels from the Sixth to the Fourth centuries BC" *Mariner's Mirror* (2004) 90/1: 6 – 28.
- 9) Katzev, S. W. and Katzev, M. L. "Last Harbor for the Oldest Ship". *National Geographic* (1974) 146: 618-25.

- 10) Katzev, M. "Resurrecting the Oldest Known Greek Ship" *National Geographic* (1970) 137: 840-857
- 11) Katzev, S. W. "The Ancient Ship of Kyrenia, Beneath Cyprus Seas" (2007) *Great Moments of Archaeology*, ed. P. Valavanis and A. Delevorrias, 286-99.
- 12) Long, L.- Gantès, F.- Drap, P. "Premiers résultats archéologiques sur l'épave Grand Ribaud F (Giens, Var). Quelques éléments nouveaux sur le commerce étrusque en Gaule vers 500 avant J.-C." *CahArchSubaq* (2002) 14:5-40.
- 13) Nieto, X.- Santos, M. - Tarongí, F. "Un barco griego del siglo VI a.C. en Cala Sant Vicenç (Pollença, Mallorca)." *La Navegación fenicia: Tecnología naval y derroteros: Encuentros entre marinos, arqueólogos e historiadores*, ed. V. Peña, C.G. Wagner and A. Mederos (2004)197-225.
- 14) Parker, A. J. *Ancient Shipwrecks of the Mediterranean and the Roman Provinces* (1992)
- 15) Polzer, M.E. *HULL REMAINS FROM THE PABUÇ BURNU SHIPWRECK AND EARLY TRANSITION IN ARCHAIC GREEK SHIPBUILDING* (2009) MA Thesis, Texas A&M.
- 16) Pomey, P. "Les épaves grecques et romaines de la place Jules-Verne à Marseille."(1995) *CRAI* :459-84.
- 1997. "Un exemple d'évolution des techniques de construction navale antique: De l'assemblage par ligatures à l'assemblage par tenons et mortaises." *Techniques et économie antiques et médiévales: Le temps de l'innovation. Colloque international* (C.N.R.S.), ed. by D. Meeks and D. Garcia, 195-203.
- 2001. "Les épaves grecques archaïques du VIe siècle av. J.-C. de Marseille: Épaves Jules-Verne 7 et 9 et César 1." *Tropis VI. Proceedings of the 6th International Symposium on Ship Construction in Antiquity, Lamia* (1996) ed. by H. Tzalas, 425-37.
- 17) Pomey, P. - Rival, M. "Épave Grand Ribaud F." *Les Étrusques en mer. Épaves d'Antibes à Marseille*, ed. by L. Long, P. Pomey and J.-C. Sourisseau (2002)117-9. Aix-en-Provence: Musées de Marseille, Édisud.
- 18) Ρωμιοπούλου, κ. «Κλειστά ταφικά σύνολα υστεροκλασικών χρόνων από τη Θεσσαλονίκη» *Φίλια Έπη εις Γ. Μυλωνάν* (1989) 3: 194-198.
- 19) Steffy, J. R. "The Kyrenia Ship: An Interim Report on its Hull Construction" *American Journal of Archaeology* (1985) 89: 71-101.
- 1994: *Wooden Ship Building and the Interpretation of Shipwrecks*. Texas A & M University.
- 20) Wallinga, T. "Nautika I: The Unit of Capacity for Ancient Ships", *Mnemosyne* (1964) 17: 1-40

▪ Εργασίες & Αποτελέσματα Τεκμηρίωσης κατά τις υποβρύχιες αρχαιολογικές έρευνες του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον Παγασητικό Κόλπο

Φωτεινή Βλαχάκη, Αρχιτέκτων - Μ.Δ.Ε. Προστ. & Αποκ. Μνημείων Ε.Μ.Π., Μέλος Ι.ΕΝ.Α.Ε.
Κυριάκος Παπαγεωργίου, Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π., Μέλος Ι.ΕΝ.Α.Ε.

Η παρουσία του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στην περιοχή του Παγασητικού Κόλπου από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 έχει οδηγήσει στον εντοπισμό σημαντικών αρχαιολογικών θέσεων και ευρημάτων και στην λεπτομερή διερεύνηση και τεκμηρίωσή τους.

Στο υποβρύχιο περιβάλλον, σε αντίθεση με τις χερσαίες αρχαιολογικές έρευνες ο ρόλος της τεκμηρίωσης αποκτά ιδιαίτερη σημασία γιατί αποτελεί και τον μοναδικό τρόπο προσέγγισης και αντίληψης του χώρου μετά την απομάκρυνση των ερευνητών από το πεδίο.

Απαραίτητη προϋπόθεση όμως, αποτελεί η τεκμηρίωση κάθε σταδίου της ανασκαφής, ώστε μετά την απομάκρυνση από το πεδίο, οποιοσδήποτε ερευνητής να μπορεί ανασυνθέσει την εικόνα της συσσώρευσης των ευρημάτων και να κατανοήσει τις συνθήκες και τα δεδομένα που την δημιούργησαν.

Εικόνα 1: Εκπόνηση σκαριφημάτων του τρόπου εύρεσης του φορτίου (φωτ. Β. Μεντόγιαννης, © Ι.ΕΝ.Α.Ε.)

ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΙΕΝΑΕ

Η τεκμηρίωση υποβρύχιων αρχαιολογικών θέσεων που εντοπίστηκαν στον Παγασητικό κόλπο και ερευνήθηκαν από το Ι.ΕΝ.Α.Ε. κατά την διάρκεια των τελευταίων περίπου 10 ετών, έγινε με τον συνδυασμό διαφόρων μεθόδων, ανάλογα με το περιεχόμενο της απαιτούμενης πληροφορίας και την κλίμακα αποτύπωσής της, με κύριους τρόπους προσέγγισης την τοπογραφική, αρχιτεκτονική και φωτογραφική τεκμηρίωση των ερευνών.

Εικόνα 2: Αεροφωτογραφία της περιοχής με την κατανομή των ναυαγίων (Google Earth 2010)

Όπως αναφέρθηκε ήδη από τον κύριο Η. Σπονδύλη, το ενδιαφέρον των ερευνών του ΙΕΝΑΕ τα τελευταία χρόνια εντοπίστηκε στην ακτογραμμή του δήμου Σούρπης με σημαντικότερες θέσεις - από άποψη απαιτήσεων τεκμηρίωσης - εκείνες του Ναυαγίου 7, στον όρμο Τηλέγραφο, των ναυαγίων 10,11,12 στο Γλάρο, το Ναυάγιο 9 της Κικύνθου και του Μετοχίου στον όρμο Νηών.

Για τον τελευταίο χώρο, στον οποίο είναι σε εξέλιξη η φετινή έρευνα του ΙΕΝΑΕ σας μίλησε ήδη ο κύριος Σπονδύλης, οπότε εμείς θα επικεντρωθούμε στις υπόλοιπες τρεις θέσεις.

- ΣΤΟ ΝΑΥΑΓΙΟ 7

Η θέση

Η θέση του ναυαγίου 7 οριζόταν από ένα κατηφορικό «πλάτωμα» του βυθού που διαμορφώνεται με κλιμακωτούς αναβαθμούς, παράλληλους προς την ακτογραμμή. Οι κοίλες εκτάσεις της επιφάνειας του βυθού που σχηματίζονται ανάμεσα στους αναβαθμούς πληρούνται με άμμο και το φορτίο του ναυαγίου ήταν διασκορπισμένο στα κοιλώματα του πλατώματος σε δύο κύριες συγκεντρώσεις μία στα Β.Δ. και μία στα Ν.Α. σε βάθη από -17.30μ έως -25.40μ και σε απόσταση περίπου 50 μέτρων μεταξύ τους.

Μεθοδολογία

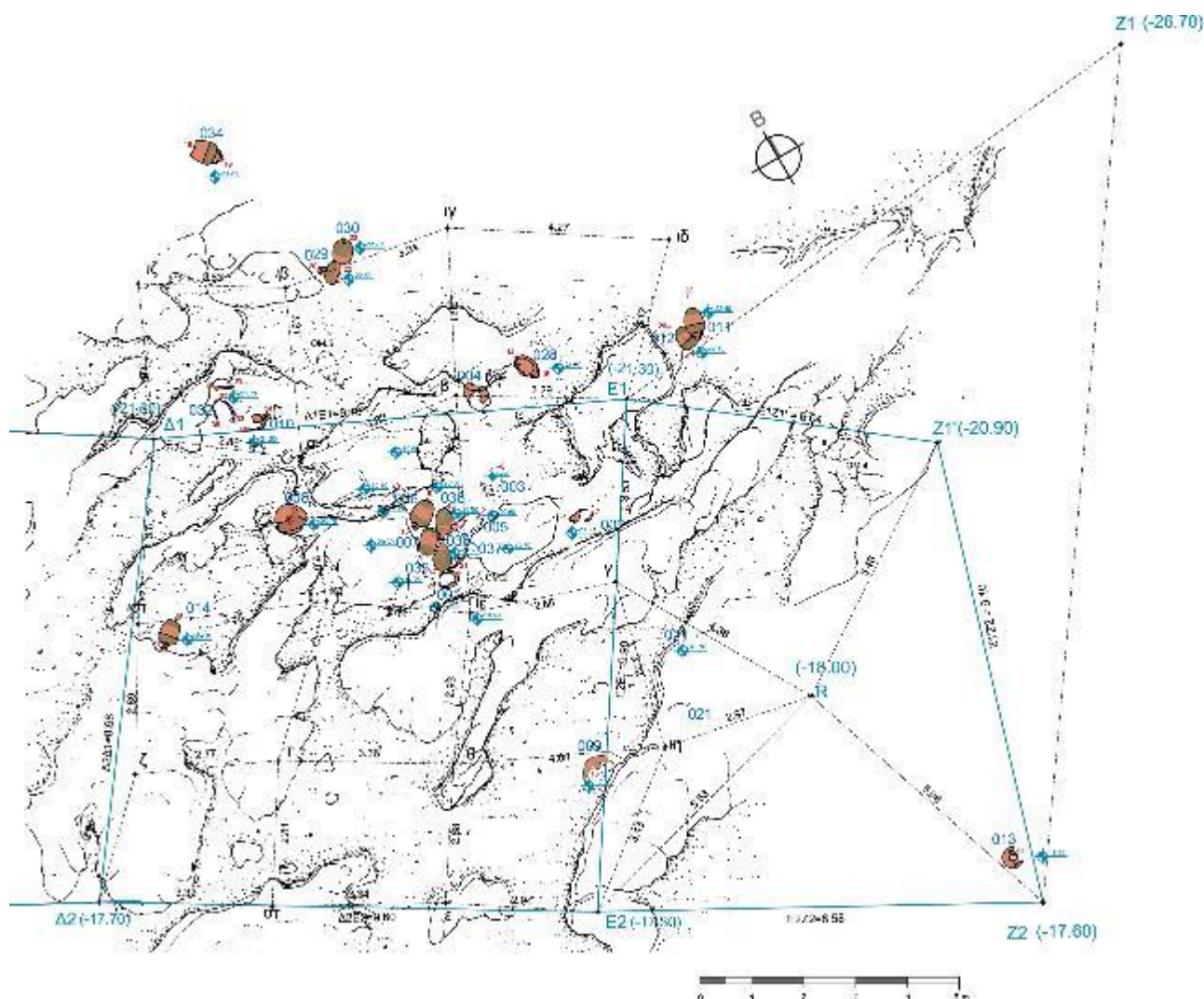
Κατά την πρώτη φάση τεκμηρίωσης της επιφανειακής κατάστασης του ναυαγίου στην διάρκεια της έρευνας του 2003 έγινε προσπάθεια δημιουργίας ενός συνολικού διαγραμματικού σχεδίου κατόψεως με πληροφορίες για την γεωμορφολογία του βυθού και την σχετική θέση των ευρημάτων. (Εικόνα 3, Ανακοίνωση Ηλία Σπονδύλη στην παρούσα έκδοση) Για το λόγο αυτό υλοποιήθηκε με πασσάλους στο βυθό, ένα δίκτυο βάσης των μετρήσεων αποτελούμενο από ορθοκανονικό κάναβο 16 συνολικά κορυφών, το οποίο σχηματίζει πέντε τομείς σε σειρά, διαστάσεων 9μ Χ 9μ περίπου, συνολικού μήκους 46.25μ και με προσανατολισμό Β.Δ. – Ν.Α. Για την επίλυση του δικτύου μετρήθηκαν όλες οι οριζόντιες αποστάσεις μεταξύ των σημείων των κορυφών, ενώ τα βάθη των κορυφών ελήφθησαν με την χρήση καταδυτικού κομπιούτερ.

Η μέθοδος αποτύπωσης που ακολουθήθηκε για την ανασκαφική έρευνα της επόμενης χρονιάς, 2004, είχε δύο βασικούς στόχους:

Α. την λεπτομερή και ακριβέστερη αποτύπωση των επιφανειακών ευρημάτων του συνόλου του ναυαγίου, της μορφολογίας του βυθού και της γεωγραφικής θέσης του ναυαγίου.

Β. την οριζοντιογραφική και στρωματογραφική αποτύπωση των σταδίων της ανασκαφής.

Το ανασκαφικό ενδιαφέρον της περιόδου 2004 εντοπίστηκε στον τομέα (Δ1,Ε1,Ε2,Δ2) (Εικόνα 3) ενώ συγχρόνως αποφασίστηκε η έναρξη των εργασιών τεκμηρίωσης του συνόλου του ναυαγίου με τρεις παράλληλες μεθόδους που θα κάλυπταν διαφορετικές απαιτήσεις συλλογής πληροφοριών.

Εικόνα 3: Κάτοψη τομέων (Δ1, E1, Z1', Z2, E2, Δ2, Δ1 - 2004) με την γεωμορφολογία του χώρου και την κατανομή των ευρημάτων (Αποτύπωση - Σχεδίαση Φ. Βλαχάκη, © Ι.Ε.Ν.Α.Ε.)

- Την ένταξη της θέσης του ναυαγίου στο κρατικό γεωδαιτικό σύστημα αναφοράς (Ε.Γ.Σ.Α 87) και την αποτύπωση της γεωμορφολογίας του χώρου του ναυαγίου, που έγινε με τοπογραφική και υδρογραφική αποτύπωση της ευρύτερης περιοχής.
- Την τεκμηρίωση των ίδιων των ευρημάτων καθώς και της σχετικής τους θέσης, στο σύνολο του ναυαγίου με χρήση τοπομετρικών μεθόδων αποτύπωσης.
- Την φωτογραφική τεκμηρίωση των ευρημάτων στο σύνολο του ναυαγίου, με την φωτογράφιση καθενός από αυτά in situ, την δημιουργία φωτομωσαϊκού, καθώς και την προσπάθεια φωτογραμμετρικής αποτύπωσης των υπό έρευνα περιοχών.

Υδρογραφική αποτύπωση ευρύτερης περιοχής του «Ναυαγίου 7» στον Όρμο Τηλέγραφο του Παγασητικού Κόλπου.

Για την πληρέστερη τοπογραφική τεκμηρίωση του ναυαγίου, πραγματοποιήθηκε υδρογράφιση της ευρύτερης θαλάσσιας περιοχής σε ακτίνα περίπου εκατό μέτρων από αυτό, καθώς και τοπογραφική αποτύπωση του τμήματος της ακτογραμμής που βρίσκεται μπροστά από το ναυάγιο (Εικόνα 4).

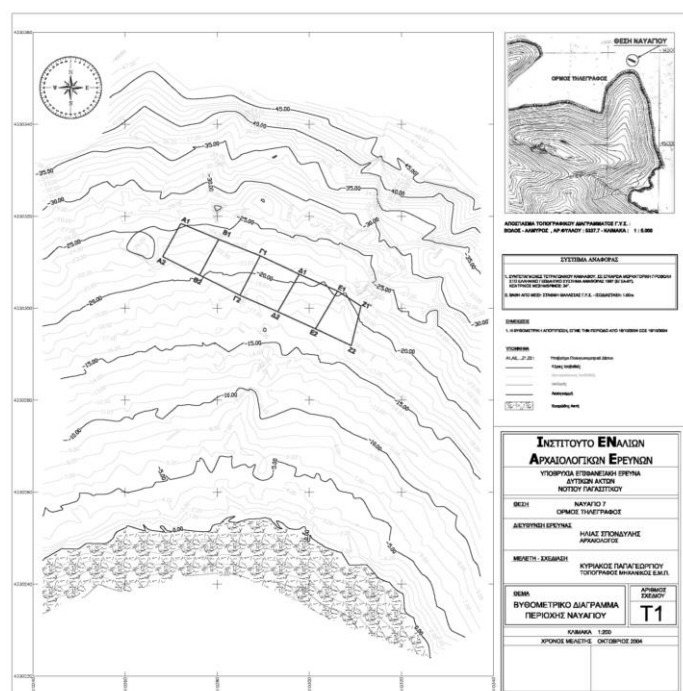
Χρησιμοποιήθηκε πλωτό μηχανοκίνητο μέσο του Ινστιτούτου και η εν λόγω περιοχή σαρώθηκε με ηχοβολιστικές γραμμές (γραμμές πλεύσης) ανά 5 μέτρα. Κατά τη βυθομέτρηση για τον οριζοντιογραφικό προσδιορισμό του στίγματος, χρησιμοποιήθηκε μέθοδος δορυφορικού εντοπισμού ακριβείας και συγκεκριμένα το σύστημα DGPS πραγματικού χρόνου. Για την μέτρηση του βάθους χρησιμοποιήθηκε ηχοβολιστικό ακριβείας, καθέτου δέσμης.

Ο οριζοντιογραφικός προσδιορισμός αναφέρεται στο Ελληνικό Γεωδαιτικό Σύστημα Αναφοράς Ε.Γ.Σ.Α. '87 και ως υψομετρική αφετηρία χρησιμοποιήθηκε η Μέση Στάθμη Θαλάσσης.

Τελικό παραγόμενο προϊόν είναι το σχέδιο κλίμακας 1:200 με τίτλο «Βυθομετρική Αποτύπωση ευρύτερης περιοχής Ναυαγίου» (Εικόνα 5). Πάνω σε αυτό το σχέδιο προσδιορίστηκαν και τοποθετήθηκαν οι κορυφές του πολυγωνομετρικού δικτύου που ιδρύθηκε για την υποβρύχια αποτύπωση των ευρημάτων. Έτσι επιτεύχθηκε η τοπογραφική τεκμηρίωση τόσο της θέσης του ναυαγίου, όσο και των ίδιων των ευρημάτων σε ένα κρατικό σύστημα αναφοράς.

Εικόνα 4: Εγκατάσταση εξοπλισμού για την τοπογραφική αποτύπωση της ακτογραμμής (Αρχείο Έρευνας Παγασητικού 2004, © Ι.ΕΝ.Α.Ε.)

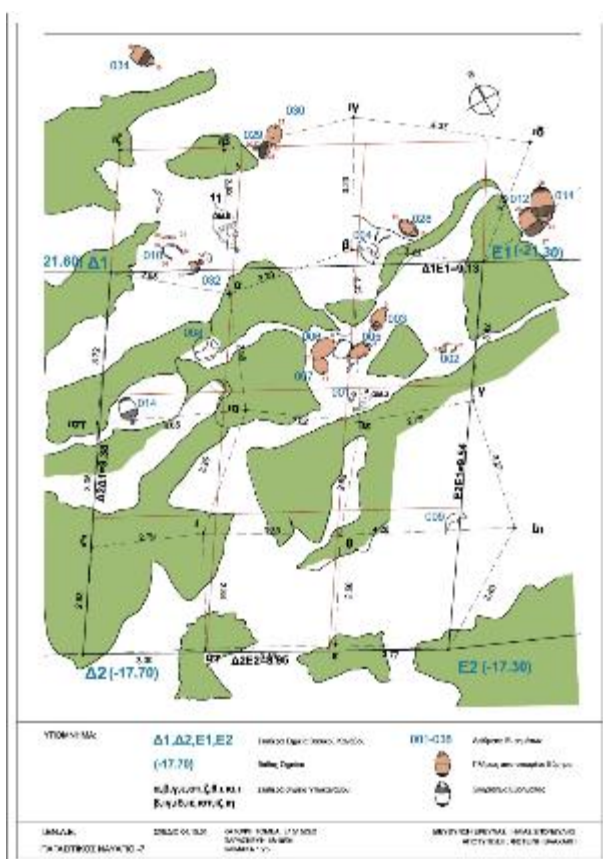
Εικόνα 5: Βυθομετρικό διάγραμμα περιοχής Ναυαγίου 7, Αποτύπωση- σχεδίαση- Κ. Παπαγεωργίου (ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ, σελ.23)

Αρχιτεκτονική αποτύπωση του ναυαγίου.

Κατά την ερευνητική περίοδο του 2004 επαναχρησιμοποιήθηκε το δίκτυο κορυφών που είχε υλοποιηθεί κατά την προηγούμενη περίοδο και έγινε επαλήθευση των οριζοντίων αποστάσεων μεταξύ των κορυφών. Η επίλυση και συνόρθωση του δικτύου (διαδικασία με την οποία υπολογίζονται τα σφάλματα στις κορυφές του δικτύου) έγινε με χρήση τοπογραφικού προγράμματος επιλύσεων.

Για τη βυθομετρία των κορυφών του δικτύου, του πυθμένα, καθώς και της θέσης του κάθε ευρήματος εφαρμόσθηκε πλέον η μέθοδος της χρήσης ενός «Σημείου Αναφοράς Βαθών» (Σ.Α.Β.) το οποίο ονομάστηκε «Reper» και σημάνθηκε με το λατινικό γράμμα (R). Για την μέτρηση των βαθών χρησιμοποιήθηκε καταδυτικό computer με αναγωγή των μετρήσεων κάθε κατάδυσης σύμφωνα με το «Reper».

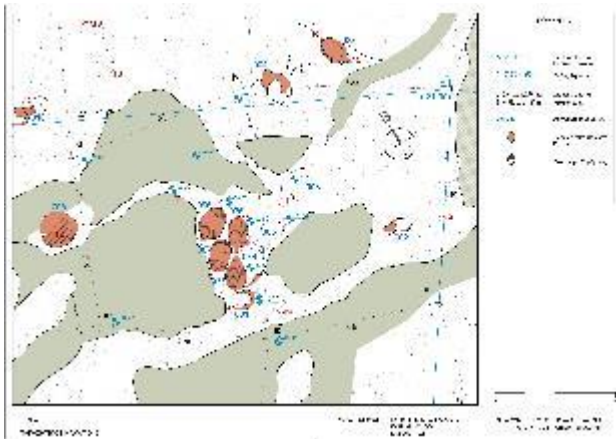
Σαν χώρος της πρώτης δοκιμαστικής τομής επελέγη το τετράγωνο Ε1-Ε2-Δ2-Δ1, το οποίο υποδιαιρέθηκε σε εννέα (9) υποτομείς, διαστάσεων 3μΧ3μ περίπου, οι κορυφές των οποίων αριθμήθηκαν με ελληνικά γράμματα και σημάνθηκαν με αντίστοιχες πινακίδες στους πασσάλους. (Εικόνα 6). Λόγω της ανάγκης άμεσης εκπόνησης σχεδίων του ανασκαφικού τομέα σε καθημερινή βάση και των απαιτήσεων οργάνωσης της ανασκαφής, αποφασίστηκε η αποτύπωση του συγκεκριμένου τομέα να γίνει με τοπομετρική μέθοδο με τη λήψη οριζόντιων αποστάσεων από τα σταθερά σημεία του κανάβου προς χαρακτηριστικά σημεία των ευρημάτων. Λόγω της ύπαρξης μεγάλου αριθμού ευρημάτων εκτός του βασικού τομέα Δ1,Ε1,Ε2,Δ2 έγινε επίσης επέκταση του δικτύου τεκμηρίωσης με τρεις ακόμη υποτομείς, οι οποίοι υλοποιήθηκαν με παράλληλη μετακίνηση του άξονα (Δ1Ε1) βορειοανατολικά.

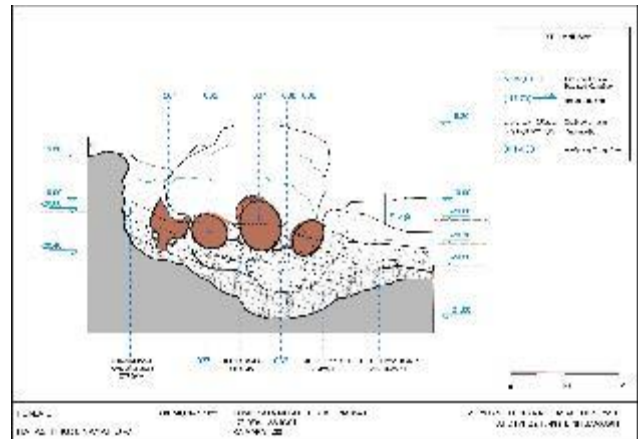
Εικόνα 6: Κάτοψη Τομέα Ε1,Δ1, Δ2, Ε2 - 2004, Αποτύπωση - Σχεδίαση Φ. Βλαχάκη (ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ, σελ. 24)

Σε καθημερινή βάση γινόταν ενημέρωση της κάτοψης του ανασκαφικού τομέα με τη θέση, το μέγεθος, το σχήμα και το βάθος κάθε νέου ευρήματος (Εικόνα 7). Συγχρόνως εκπονήθηκαν σχέδια τομών, τα οποία επίσης μετρήθηκαν με τοπομετρικές μεθόδους. Έγινε σχέδιο κατακόρυφης τομής εντός των υποτομέων, στην οποία αποτυπώνεται η σχετική θέση των ευρημάτων, η πορεία και η στρωματογραφία

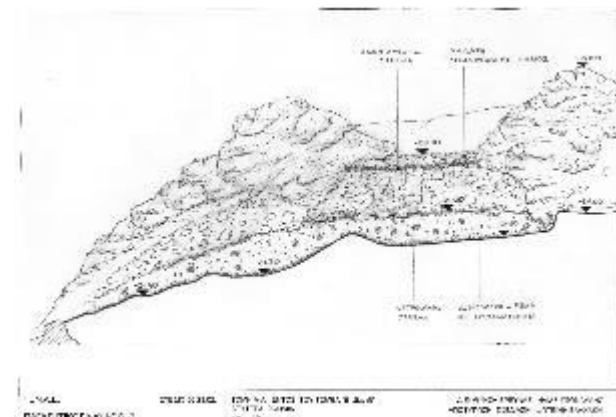
της ανασκαφής (Εικόνες 8,9). Έγιναν επίσης σκαριφηματικές απεικονίσεις των ευρημάτων, στις οποίες δίνονται πληροφορίες για τον τύπο, την ονομασία, ή την κατάσταση εύρεσης και διατήρησης του ευρήματος (Εικόνα 10).

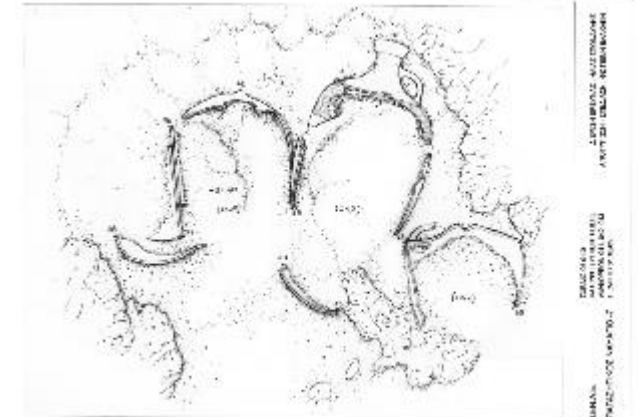
Εικόνα 7: Κάτοψη υποτομέα (α, β, Ε1, γ ιε, ια) με πορεία ανασκαφής - Αποτύπωση - Σχεδίαση Φ. Βλαχάκη (ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ, σελ. 26)

Εικόνα 8 : Σχέδιο κατακόρυφης τομής του υποτομέα (α, β, Ε1, γ ιε, ια) που απεικονίζει τον τρόπο εύρεσης του φορτίου του ναυαγίου. Αποτύπωση – Σχεδίαση: Φ. Βλαχάκη (ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ, σελ.28)

Εικόνα 9: Σχέδιο στρωματογραφίας στον υποτομέα Ε1,β,ιγ,ιδ. Αποτύπωση - Σχεδίαση: Φ. Βλαχάκη (ΕΝΑΛΙΑ ΧΙ, σελ.22)

Εικόνα 10: Κάτοψη συγκεντρώσεως αμφορέων 041, 042, 043 - Αποτύπωση - σχεδίαση: Φ. Βλαχάκη (ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ, σελ. 39)

Φωτογράφιση

Η φωτογραφική τεκμηρίωση των ευρημάτων στο συνολικό χώρο του ναυαγίου έγινε με την ανεξάρτητη φωτογράφησή τους με χρήση βορρά και κλίμακας δίπλα σε κάθε εύρημα .

Για την καλύτερη εποπτεία του χώρου έρευνας μέσω φωτογραφικού υλικού, η τεκμηρίωση του τομέα κυρίου ενδιαφέροντος για το 2004, δηλ. του τομέα (Δ1, Ε1, Ε2, Δ2), έγινε επίσης με την δημιουργία φωτομωσαϊκού για το οποίο χρησιμοποιήθηκαν οι φωτογραφικές λήψεις που έγιναν για τη

φωτογραμμετρική αποτύπωση του αρχαιολογικού χώρου, οι οποίες επεξεργάστηκαν με πρόγραμμα σύνθεσης φωτογραφιών.

Αποτύπωση με Φωτογραμμετρικές μεθόδους

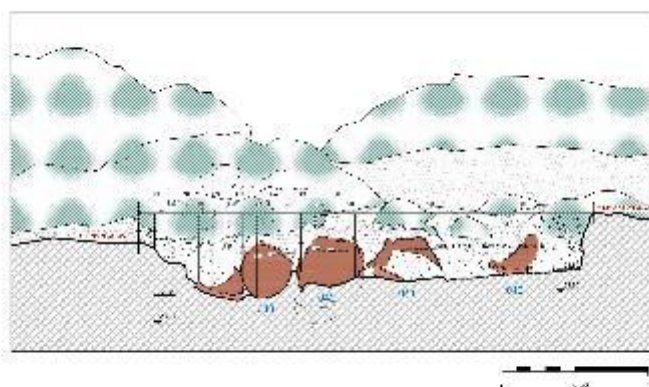
Για ερευνητικούς λόγους έγινε παράλληλα με την αρχιτεκτονική αποτύπωση και λήψη φωτογραφιών προς επεξεργασία με πρόγραμμα φωτογραμμετρίας, το έντονο ανάγλυφο του βυθού όμως, έκανε την προσπάθεια εφαρμογής αυτής της μεθόδου ιδιαίτερα χρονοβόρα για να ακολουθείται σε καθημερινή βάση.

Ιδρύθηκαν και μετρήθηκαν από τις κορυφές του ήδη μετρημένου βασικού δικτύου, 40 συνολικά φωτοσταθερά, των οποίων η θέση προσδιορίστηκε με προγραμματισμό λήψεων, βάση του φακού φωτογράφισης και του ύψους της φωτογράφισης. Αποφασίστηκε η λήψη φωτογραφιών από μέσο ύψος 4.00μ από τον βυθό, με χρήση φωτογραφικού φακού 18mm ώστε σε κάθε λήψη να αποτυπώνεται φωτογραφικά περιοχή έκτασης 4.70μ X 3.14μ. Ελήφθησαν συνολικά 56 φωτογραφίες οι οποίες επεξεργάστηκαν με το πρόγραμμα ARCHIS.

Η χρονιά αυτή αποτέλεσε και την θεμελίωση μιας μεθοδολογίας που εφαρμόστηκε και κατά τις επόμενες χρονιές με τα ίδια ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Η επόμενη ανασκαφική περίοδος, του **2005**, ήταν όπως αναφέρθηκε και από τον διευθυντή της έρευνας, ιδιαίτερα αποδοτική λόγω της διαμονής της ομάδας σε σκάφος πάνω ακριβώς από το χώρο της ανασκαφής, με αποτέλεσμα την ολοκλήρωση της ανασκαφής στο τετραγώνο E1-E2-Δ2-Δ1 και την ανασκαφή ενός ακόμη τετραγώνου του A1-A2-B2-B1.

Συνεχίστηκε η λεπτομερής τεκμηρίωση των ευρημάτων με την ίδια προσοχή και το αυτό σύστημα, όπως ενδεικτικά φαίνεται στα σκαριφήματα και σχέδια (Εικόνες 9,10) με σχεδόν καθημερινή ενημέρωση της προόδου των εργασιών και την εκπόνηση σχεδιαστικών τομών στους ανασκαπτόμενους χώρους (Εικόνα 11).

ΕΙΚΟΝΑ 11: ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΡΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΑΜΦΟΡΕΩΝ 040, 041, 042, 043/2005. Αποτύπωση - σχεδίαση: Φ. Βλαχάκη (ΕΝΑΛΙΑ XI, σελ.23)

Το **2006** ανασκάφτηκε χώρος του τομέα Γ1-Δ1-Δ2-Γ2 ενώ το 2007 ο χώρος του τομέα Β2-Β1-Γ1-Γ2. και τέλος το 2008 έγιναν δοκιμαστικές τομές σε επαφή με την νότια περίμετρο του ναυαγίου. Καθ' όλη την διάρκεια των παρελθόντων ετών το γενικό σχέδιο του ναυαγίου εμπλουτίστηκε με λεπτομέρειες που είτε δεν ήταν ορατές αρχικώς είτε δεν ήταν δυνατόν να περιληφθούν στο σχέδιο του 2004 με αποτέλεσμα το τελικό σχέδιο κάτοψης του ναυαγίου μετά την ολοκλήρωση της ανασκαφής (Εικόνα 5, Ανακοίνωση Η. Ηλία Σπονδύλη στην παρούσα έκδοση).

Τα στοιχεία της τοπογραφικής, αρχιτεκτονικής και φωτογραφικής τεκμηρίωσης οργανώθηκαν και αποθηκεύτηκαν σε ηλεκτρονική μορφή, σε ειδικά σχεδιασμένη βάση δεδομένων (database η οποία σχεδιάστηκε από τον Bruce Hartzler) για την καλύτερη κατά το δυνατόν επεξεργασία τους, τόσο κατά την διάρκεια της έρευνας όσο και κατά την μελέτη και επεξεργασία του υλικού μετά το πέρας των εργασιών.

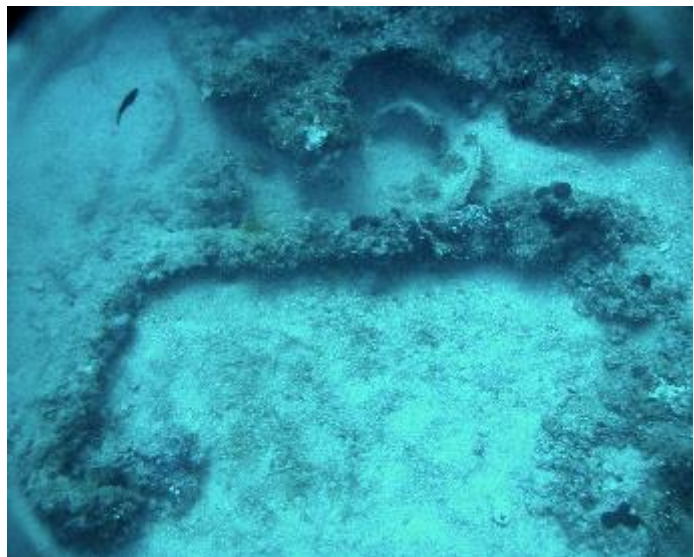
- ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΓΛΑΡΟΥ

Ταυτόχρονα με την ανασκαφή του ναυαγίου 7 γίνονταν επιφανειακές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή με αποτέλεσμα την ανεύρεση πάντοτε νέων θέσεων με λιγότερο ή περισσότερο ενδιαφέρον. Μια από αυτές τις θέσεις είναι ο Γλάρος όπου το 2005 βρέθηκε συγκέντρωση βυζαντινών αμφορέων και έρματος ενώ τις επόμενες χρονιές με συνέχιση της επιφανειακής έρευνας, η ομάδα βρέθηκε μπροστά σε μια ιδιαίτερης σημασίας συγκέντρωση βυζαντινών αγκυρών

Το ζητούμενο για την αποτύπωση του συγκεκριμένου αρχαιολογικού χώρου, είναι η χωροθέτηση των ευρημάτων σε μία μεγάλη έκταση ακτής και λεπτομερής καταγραφή των συσχετισμών τους ώστε να γίνει δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων για παρουσία ελληνιστικών και βυζαντινών κεραμικών ευρημάτων στην ίδια περίπου θέση.

Αποφασίστηκε λοιπόν η τοπογραφική αποτύπωση της ακτογραμμής και του συνόλου των ευρημάτων ενώ συγχρόνως, λόγω των μεγάλων αποστάσεων μεταξύ των ευρημάτων έγινε αρχιτεκτονική αποτύπωση των ευρημάτων με χρήση τοπομετρικών μεθόδων (πλαγίων αποστάσεων και γωνιών).

Στην κύρια συγκέντρωση των αγκυρών έγινε επίσης φωτομωσαϊκό το οποίο παρέχει μια αρκετά εποπτική και λεπτομερή εικόνα τμήματος του συνόλου που αναμένει την συμπλήρωσή του.

Εικόνα 12: Αγκυρα τύπου T στο στην Άκρα Γλάρος (ΕΝΑΛΙΑ XI, σελ.36)

Έχει επίσης προγραμματιστεί η λεπτομερής σχεδίαση των βυζαντινών αγκυρών, οι οποίες λόγω του έντονης διάβρωσης του υλικού τους δεν κρίνεται σκόπιμο το να ανελκυσθούν.

- ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΚΙΚΥΝΘΟ

Όπως κάθε υποβρύχιος αρχαιολογικός χώρος παρουσιάζει διαφορετικά στοιχεία και απαιτεί κάθε φορά διαφορετικό τρόπο προσέγγισης, έτσι και ο χώρος της Κικύνθου αποτέλεσε για την ερευνητική ομάδα μια διαφορετική πρόκληση, ιδιαίτερα στον τομέα της αποτύπωσης.

Πρόκειται για ένα ναυάγιο βυζαντινών χρόνων, που αριθμήθηκε ως Ναυάγιο 9, με κύριο φορτίο πίθους, το οποίο βρίσκεται σε μικρό βάθος στην ανατολική ακτή της Κικύνθου. Είναι διασπαρμένο σε έναν επίπεδο βυθό, με πολλά από τα κατακεραματισμένα ευρήματα, να είναι μεγάλα τμήματα πίθων.

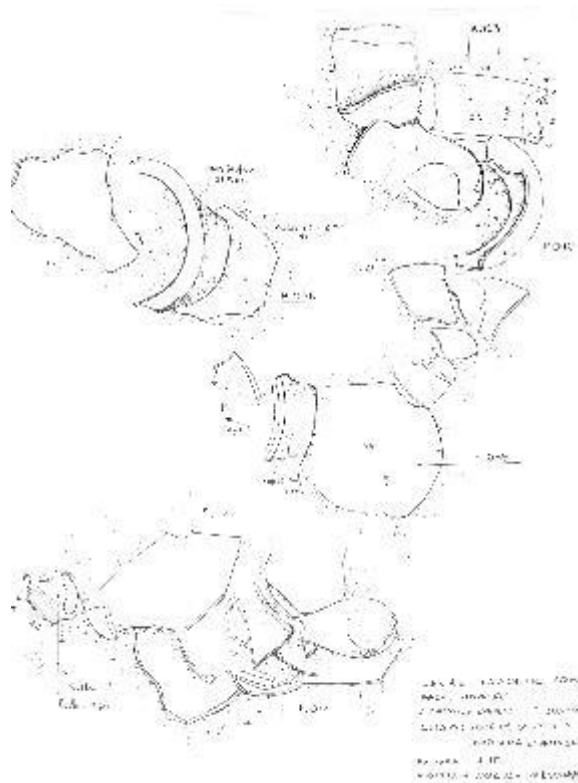
Για την αποτύπωση του συγκεκριμένου ναυαγίου, λόγω του πλήθους των ευρημάτων, αποφασίστηκε να γίνει αρχικά μια καταγραφή του μεγαλύτερων ή σημαντικότερων από αυτά με την εφαρμογή συνδυασμού αρχιτεκτονικής αποτύπωσης (Εικόνα 14) και ενός συστήματος καταγραφής εξ αποστάσεως όπως είναι το SHARPS (Sonic High Accuracy Ranging and Positioning System).

Το SHARPS είναι ένα ηχοβολιστικό σύστημα που αποτελείται από τρεις δέκτες (ultrasonic transceivers) και έναν πομπό (Transducer) ο οποίος στέλνει πολύ υψηλής συχνότητας ηχητικά κύματα (υπέρηχους).

Δημιουργήθηκε ένα δίκτυο από τους δέκτες γύρω από τον αρχαιολογικό χώρο και με την βοήθεια του πομπού που έστελνε σήμα για κάθε διαφορετικό σημείο που καταγραφόταν, αποτυπώθηκαν σημεία των ευρημάτων

Εικόνα 13 : Εγκατάσταση εξοπλισμού SHARPS στον χερσαίο χώρο της νήσου Κικύνθου (Φωτ. Αρχείο έρευνας Παγασητικού 2006 ©ΙΕΝΑΕ)

Εικόνα 14: Σκαριφήματα μερικών από τα σημαντικότερα ευρήματα του ναυαγίου της Κικύνθου. Αποτύπωση – Σχεδίαση: Φ. Βλαχάκη, (©ΙΕΝΑΕ)

στο σύνολο του αρχαιολογικού χώρου σε περιβάλλον τριών διαστάσεων (Εικόνα 13).

Συγχρόνως έγινε ειδική φωτογράφιση για την κατασκευή ενός φωτομωσαϊκού του ναυαγίου ενώ η θέση του εξαρτήθηκε από το κρατικό σύστημα συντεταγμένων με την τοπογραφική αποτύπωση της ακτογραμμής και σταθερών σημείων που είχαν υλοποιηθεί στο χώρο του ναυαγίου.

Την ευθύνη της τοπογραφικής τεκμηρίωσης των ερευνών του Ινστιτούτου στην περιοχή του Παγασητικού κόλπου είχε κυρίως ο συνυπεύθυνος για αυτή την ομιλία Κυριάκος Παπαγεωργίου με την βοήθεια του Αλέξανδρου Καρδισά και του Παναγιώτη Μπόλωση, Τοπογράφοι Μηχανικοί Ε.Μ.Π..

Τη φωτογραφική τεκμηρίωση, την δημιουργία φωτομωσαϊκών και τη λεπτομερή φωτογράφιση των ευρημάτων in situ ανέλαβαν οι Bruce Hartzler Βασίλης Μεντόγιαννης, Μάρκος Γάρρας, Γιώργος Μακρής και ο διευθυντής της έρευνας Ηλίας Σπονδύλης ενώ την ηλεκτρονική επεξεργασία των στοιχείων και την χρήση του συστήματος SHARPS μοιράστηκαν οι Bruce Hartzler και Μάρκος Γάρρας.

Την ευθύνη για την οργάνωση της τεκμηρίωσης των ερευνών του Ινστιτούτου στην περιοχή του Παγασητικού κόλπου και την αρχιτεκτονική αποτύπωση στις περισσότερες ερευνητικές περιόδους είχε η ομιλούσα. Θα ήθελα και εγώ με τη σειρά μου να ευχαριστήσω ιδιαιτέρως το διευθυντή μας, Ηλία Σπονδύλη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε όλα αυτά τα χρόνια, όλα τα μέλη του ΙΕΝΑΕ για την ανιδιοτελή προσφορά της εργασίας τους και τους κατοίκους της περιοχής για την θερμή στήριξή τους.

Φωτεινή Βλαχάκη
Κυριάκος Παπαγεωργίου

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Βλαχάκη, Φ. "Εργασίες και αποτελέσματα τεκμηρίωσης κατά την υποβρύχια αρχαιολογική έρευνα του 2004 στο Ναυάγιο 7 του Παγασητικού Κόλπου", *ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ*(2005-2006), σελ.22-38.
2. Σπονδύλης, Η. "Έρευνα Ι.ΕΝ.Α.Ε. Δυτικών Ακτών Νοτίου Παγασητικού, Έτους 2005. Σύνομη Έκθεση", *ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ*(2005-2006), σελ.39-42
3. Σπονδύλης, Η. "Υποβρύχια Έρευνα Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον Παγασητικό κόλπο. Ερευνητική περίοδος 2005", *ΕΝΑΛΙΑ ΧΙ*(2012), σελ.16-39.
4. Σπονδύλης, Η. "Υποβρύχια Έρευνα Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον Παγασητικό κόλπο. Ερευνητική περίοδος 2004", *ΕΝΑΛΙΑ ΙΧ*(2005-2006), σελ.6-20.

Συντονιστής:

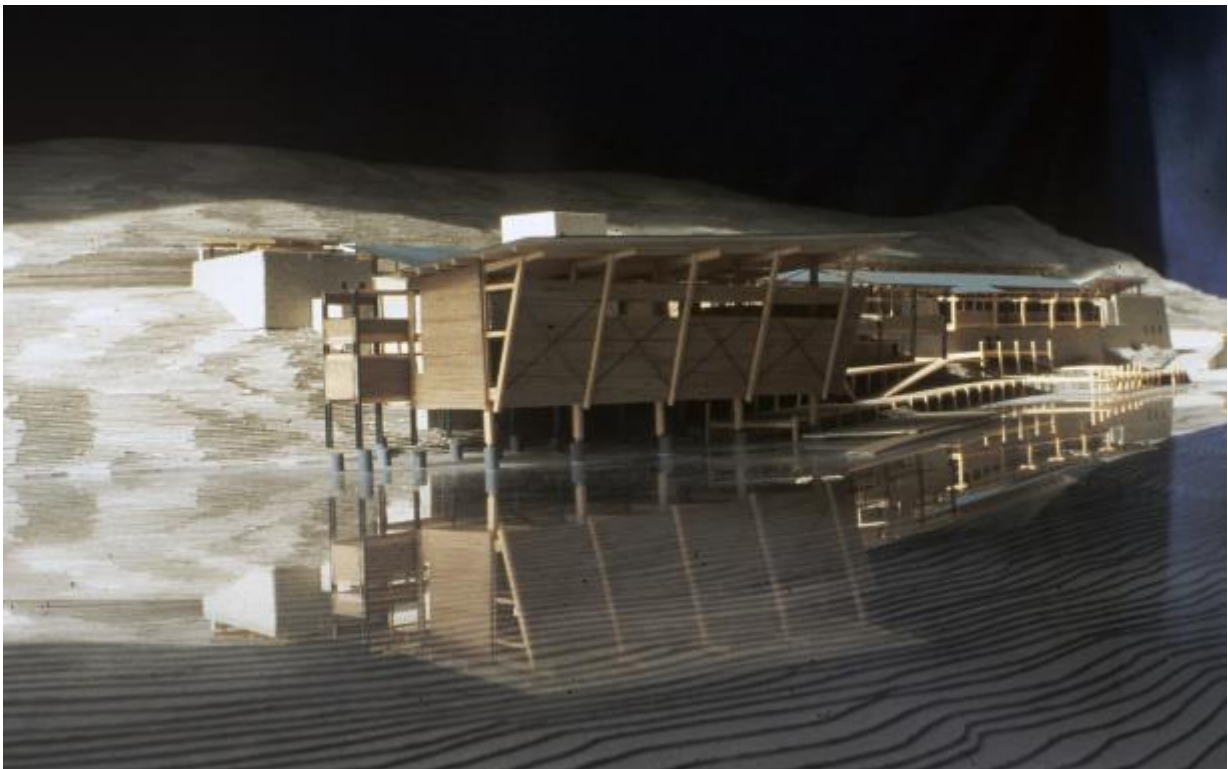
«Ευχαριστούμε την κα Βλαχάκη, να κάνει μία παύση, για να συνεχίσει με την δεύτερη εισήγηση, που ανήκει στην ίδια. **«Σταθμός Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο – Μουσείο στην Αλόνησο»**, μια διπλωματική εργασία στο τμήμα αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, τον Ιούνιο του 1998 και η **κα Βλαχάκη** θα συνεχίσει μ' αυτή την εισήγηση.

▪ **Σταθμός Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο – Μουσείο στην Αλόνησο**

Φωτεινή Βλαχάκη - Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π., Ιούνιος 1998.

Υπεύθυνος Καθηγητής : Κώστας Μωραΐτης

Σύμβουλοι Καθηγητές: Σάνιας Κιρπότην, Δημήτρης Παπαλεξόπουλος

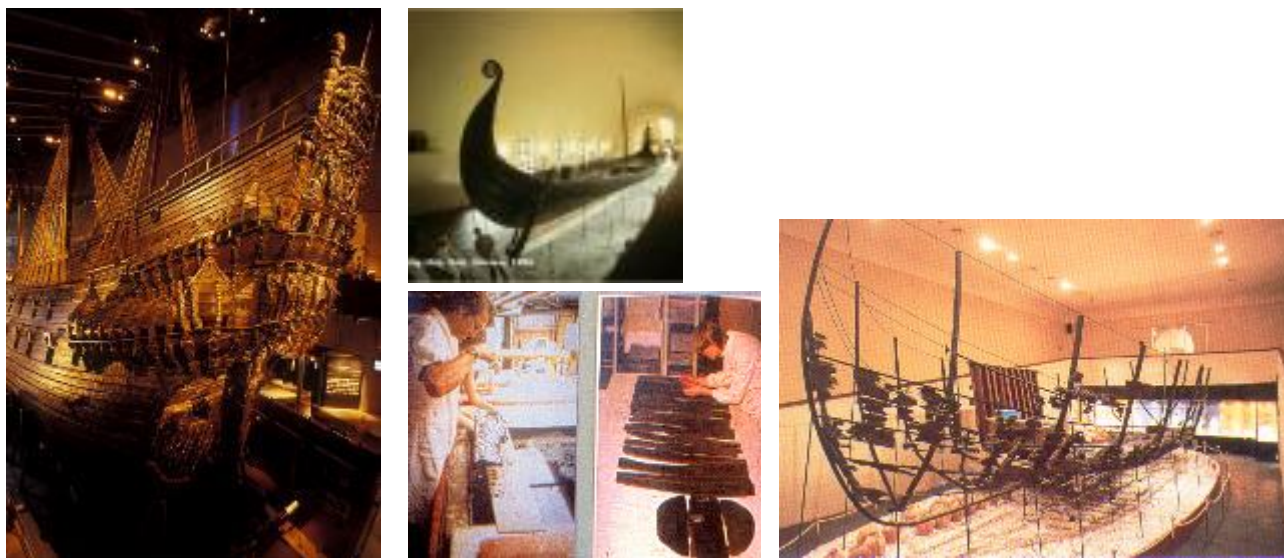
Εικόνα 1: Άποψη μακέτας του Σταθμού Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών – Μουσείου Αλοννήσου με τον χώρο έκθεσης ξύλινων σκαριών σε πρώτο πλάνο. (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

Στην περιοχή των Βορείων Σποράδων και ειδικά στην Αλόνησο και το κοντινό προς αυτήν σύμπλεγμα μικρότερων νησίδων, έχουν εντοπιστεί οκτώ τουλάχιστον σημαντικά ναυάγια. Η πορεία των ερευνών και το διαφαινόμενο, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 90', ενδιαφέρον της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων, για την ανασκαφή και διερεύνηση κάποιων από αυτά τα ναυάγια, αποτέλεσε την υπόθεση μίας διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων, με σκοπό την δημιουργία ενός χώρου υποστήριξης των ερευνών, και ταυτόχρονα ανάδειξης, τόσο των υποβρύχιων αρχαιολογικών χώρων, όσο και των ευρημάτων.

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΩΝ ΥΠΟΒΡΥΧΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Η σπουδαιότητα των υποβρυχίων αρχαιολογικών ερευνών έγκειται στο γεγονός ότι τα ευρήματα είναι συχνά καλύτερα διατηρημένα από εκείνα των χερσαίων ανασκαφών, ενώ τα ίδια τα ναυάγια,

αποτελούν "κλειστά σύνολα" και μπορούν να παρέχουν μία "φωτογραφική" αποτύπωση των συνθηκών που επικρατούσαν κατά το χρόνο βύθισής τους διατηρώντας αδιατάρακτα πολλά από τα χαρακτηριστικά τους.

Εικόνα 2 : Παραδείγματα από την διεθνή πρακτική στον χώρο της προστασίας και ανάδειξης ναυαγίων και εναλίων ευρημάτων, Vasa, Roskilde, Viking ships , Bodrum.

Η σημασία ενός ενάλιου αρχαιολογικού χώρου, το πλήθος, ο όγκος και η σπουδαιότητα των ευρημάτων, έχουν οδηγήσει διεθνώς στη δημιουργία ειδικών κτιριακών εγκαταστάσεων, που ασχολούνται αποκλειστικά με τη συντήρηση, μελέτη και έκθεσή τους (π.χ. μουσεία και εργαστήρια Bodrum, Vasa, Mary Rose, Roskilde).

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΒΡΥΧΙΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ

Τα τελευταία χρόνια, επίσης, η ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος της προστασίας, αλλά και μελέτης της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς, που βρίσκεται πλέον σε ισορροπία στο, ξένο για τον άνθρωπο, περιβάλλον του βυθού, έχει οδηγήσει στην δημιουργία αρχαιολογικών πάρκων σε περιοχές μεγάλης συγκέντρωσης υποβρύχιων αρχαιολογικών θέσεων.

Ένα από τα ζητήματα που διερευνήθηκαν στο πλαίσιο αυτής της διπλωματικής εργασίας, ήταν δημιουργία ενός αρχαιολογικού πάρκου που θα έθετε το πλαίσιο της προστασίας των εναλίων ευρημάτων, θα προωθούσε την έρευνά τους και συγχρόνως θα έκανε, τόσο τους ίδιους τους ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους, όσο και τα ευρήματα, προσιτά προς επισκέπτες.

Η έννοια της προστασίας του μνημείου "in situ" που θεσμοθετείται με το άρθρο 7 του Χάρτη της Βενετίας (1964) αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην υποβρύχια αρχαιολογία αφού αφορά κινητά ευρήματα και σκάφη, των οποίων η κατάσταση και η θέση τα κάνει να χαρακτηρίζονται ως "κλειστά σύνολα" ιδιαίτερου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Με τη δημιουργία κάποιου πλαισίου προστασίας των ευρημάτων μέσα στο

Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο μπορεί να δοθεί η δυνατότητα στους επισκέπτες που θα καταδυθούν στο χώρο, συνοδευόμενοι από οδηγό, να θαυμάσουν τα ναυάγια ή τα κτίσματα, ως ιστορικές μαρτυρίες στον τόπο ακριβώς που βρέθηκαν και κάτω από τις φυσικές συνθήκες που τα οδήγησαν στην συγκεκριμένη κατάσταση.

ΣΤΑΘΜΟΙ ΕΝΑΛΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Η χωροθέτηση ενός τέτοιου κέντρου στον ελλαδικό χώρο, αποτέλεσε αντικείμενο διερεύνησης, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της διπλωματικής αυτής εργασίας. Έγινε καταγραφή όλων των δημοσιευμένων – μέχρι το 1997 - θέσεων ενάλιων αρχαιολογικών χώρων και συσχετισμός των έντονων συγκεντρώσεων ναυαγίων ή κτιριακών λειψάνων, με τους θαλάσσιους δρόμους των κλασικών, ρωμαϊκών και βυζαντινών χρόνων. Η στατιστική αυτή προσέγγιση των χώρων με έντονο ενδιαφέρον εναλίων αρχαιοτήτων είχε ως αποτέλεσμα τον εντοπισμό 7 τουλάχιστον περιοχών, μεταξύ των οποίων και οι Βόρειες Σποράδες.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας διατήρησης των αρχαιολογικών ευρημάτων στην περιοχή ανεύρεσης τους – σύμφωνα και με το άρθρο 1 του Χάρτη της Βενετίας (Venice Charter, 1964) – καθώς και ήδη διατυπωμένων προτάσεων

Εικόνα 3: Η στατιστική καταγραφή των χώρων με έντονο ενδιαφέρον εναλίων αρχαιοτήτων οδήγησε στον εντοπισμό 7 περιοχών του ελλαδικού χώρου. (Χάρτης από την Διπλωματική εργασία ©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.- Φ. Βλαχάκη, επί υποβάθρου της Google Earth)

1	Αθήνα	Επί της οδού Βασιλίσσης Όλγας, κοντά στα κτίρια του Ε.Μ.Π.	19	Κοζάνη	1913-1914
26	1971-1972	Κρήνη, Α. Πελοπόννησος	33α	Κοζάνη	1913-1914
36	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33β	Κοζάνη	1913-1914
37	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33γ	Κοζάνη	1913-1914
38	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33δ	Κοζάνη	1913-1914
39	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ε	Κοζάνη	1913-1914
40	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ς	Κοζάνη	1913-1914
41	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ζ	Κοζάνη	1913-1914
42	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33η	Κοζάνη	1913-1914
43	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33θ	Κοζάνη	1913-1914
44	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ι	Κοζάνη	1913-1914
45	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33κ	Κοζάνη	1913-1914
46	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33λ	Κοζάνη	1913-1914
47	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33μ	Κοζάνη	1913-1914
48	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ν	Κοζάνη	1913-1914
49	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ξ	Κοζάνη	1913-1914
50	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ο	Κοζάνη	1913-1914
51	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33π	Κοζάνη	1913-1914
52	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ρ	Κοζάνη	1913-1914
53	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33σ	Κοζάνη	1913-1914
54	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33τ	Κοζάνη	1913-1914
55	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33υ	Κοζάνη	1913-1914
56	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33φ	Κοζάνη	1913-1914
57	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33χ	Κοζάνη	1913-1914
58	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ψ	Κοζάνη	1913-1914
59	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ω	Κοζάνη	1913-1914
60	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Α	Κοζάνη	1913-1914
61	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Β	Κοζάνη	1913-1914
62	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Γ	Κοζάνη	1913-1914
63	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Δ	Κοζάνη	1913-1914
64	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ε	Κοζάνη	1913-1914
65	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ΣΤ	Κοζάνη	1913-1914
66	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ζ	Κοζάνη	1913-1914
67	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Η	Κοζάνη	1913-1914
68	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Θ	Κοζάνη	1913-1914
69	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ι	Κοζάνη	1913-1914
70	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Κ	Κοζάνη	1913-1914
71	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Λ	Κοζάνη	1913-1914
72	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Μ	Κοζάνη	1913-1914
73	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ν	Κοζάνη	1913-1914
74	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ξ	Κοζάνη	1913-1914
75	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ο	Κοζάνη	1913-1914
76	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Π	Κοζάνη	1913-1914
77	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ρ	Κοζάνη	1913-1914
78	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Σ	Κοζάνη	1913-1914
79	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Τ	Κοζάνη	1913-1914
80	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Υ	Κοζάνη	1913-1914
81	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Φ	Κοζάνη	1913-1914
82	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Χ	Κοζάνη	1913-1914
83	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ψ	Κοζάνη	1913-1914
84	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ω	Κοζάνη	1913-1914
85	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Α	Κοζάνη	1913-1914
86	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Β	Κοζάνη	1913-1914
87	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Γ	Κοζάνη	1913-1914
88	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Δ	Κοζάνη	1913-1914
89	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ε	Κοζάνη	1913-1914
90	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33ΣΤ	Κοζάνη	1913-1914
91	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ζ	Κοζάνη	1913-1914
92	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Η	Κοζάνη	1913-1914
93	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Θ	Κοζάνη	1913-1914
94	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ι	Κοζάνη	1913-1914
95	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Κ	Κοζάνη	1913-1914
96	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Λ	Κοζάνη	1913-1914
97	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Μ	Κοζάνη	1913-1914
98	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ν	Κοζάνη	1913-1914
99	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ξ	Κοζάνη	1913-1914
100	1973	Κρήνη, Β. Πελοπόννησος	33Ο	Κοζάνη	1913-1914

Εικόνα 4: Ενδεικτικό τμήμα της καταγραφής χώρων ενάλιου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος (Διπλωματική εργασία ©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.- Φ. Βλαχάκη)

και δημοσιευμάτων²³ για την δημιουργία ενός Υποβρύχιου Αρχαιολογικού Πάρκου στην περιοχή της Αλοννήσου, επιλέχθηκε, ο συγκεκριμένος χώρος για την πρόταση δημιουργίας ενός εκ των πολλών Σταθμών Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών – Υποβρύχιων Αρχαιολογικών Πάρκων που θα μπορούσαν να υπάρχουν στον ελλαδικό χώρο. Η περιοχή των Β. Σποράδων και ιδιαίτερα η Αλόνησος μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα για την πιλοτική εφαρμογή ενός τέτοιου μοντέλου προστασίας και διαχείρισης των ενάλιων αρχαιολογικών χώρων.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Ο σχεδιασμός των χερσαίων εγκαταστάσεων ενός τέτοιου κέντρου έπρεπε να ξεκινήσει από τις λειτουργικές ανάγκες, την χωροθέτησή του στο νησί και τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού που θα εφαρμόζονταν.

Εικόνα 5 : Πινακίδα της Διπλωματικής Εργασίας με συλλογή δημοσιευμάτων, ενδεικτικών της επικρατούσας τάσης της εποχής (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.- Φ. Βλαχάκη)

Το κτιριολογικό πρόγραμμα ενός τέτοιου Σταθμού εναλίων αρχαιολογικών Ερευνών σε συνδυασμό με Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο θεωρήθηκε ότι πρέπει να περιλαμβάνει:

- λιμενικές εγκαταστάσεις
- διοίκηση / κέντρο πληροφόρησης
- καταδυτικό κέντρο ερευνητών και επισκεπτών
- εργαστήριο συντήρησης
- εκθεσιακό χώρο για τα ευρήματα που επιλέγεται να ανελκυστούν και τμήματα ή αντίγραφα των πλοίων που ερευνώνται
- αποθήκες αρχαιολογικών ευρημάτων

²³ Ανακοίνωση του τότε Υπουργού Πολιτισμού Θ. Μικρούτσικου σε διάσκεψη της ΕΟΚ τον Ιούλιο 1994

- χώροι έρευνας και εκπαίδευσης
- εστιατόριο – κυλικείο
- χώρους υγιεινής
- ξενώνα φύλακα
- υπόγειες δεξαμενές νερού
- μηχανολογικές εγκαταστάσεις.

Εικόνα 6 : Όρμος Τζώρτζη Γαλού με την προτεινόμενη έκταση χωροθέτησης του Σταθμού, 1996 (Φωτ. Φ. Βλαχάκη)

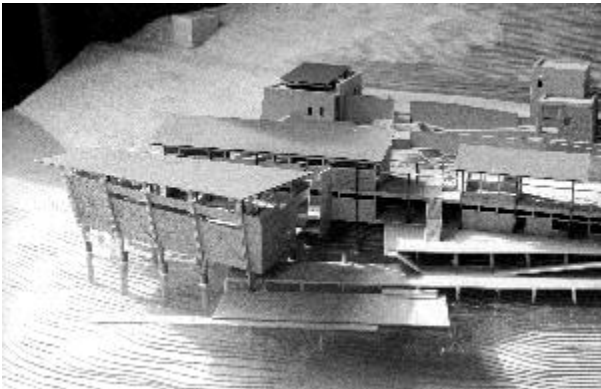
Η επιλογή του όρμου του Τζώρτζη Γαλού για την χωροθέτηση ενός τέτοιου σταθμού, έγινε με κριτήρια, την εγγύτητα στους χώρους των ναυαγίων, τη σχετική του απόσταση από τους υπάρχοντες οικισμούς προς αποφυγή όχλησης των υπαρχόντων χρήσεων γης, την προστασία από τους συχνούς Β, ΒΑ, ΒΔ ανέμους, που πνέουν στην περιοχή, και την άμεση επαφή με την υγρή έκταση του θαλάσσιου πάρκου, παρά με πραγματικά δεδομένα διαθέσιμων δημοσίων εκτάσεων γης.

Βασικό στοιχείο του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (Εικόνα 7) και αφετηρία της αισθητικής προσέγγισης του κτιρίου ήταν το έντονα επικλινές βραχώδες τοπίο, τα φυσικά υλικά όπως το ξύλο και η πέτρα και η σχέση του «ατόμου-επισκέπτη» με το πλασματικό όριο που αποτελεί η επιφάνεια της θάλασσας. Στόχος του σχεδιασμού ήταν η προσπάθεια υποβολής του επισκέπτη, μέσω μιας συνεχούς καθοδικής κίνησης που θα τον οδηγούσε προς το πλασματικό «όριο» της επιφάνειας της θάλασσας και εν συνεχεία στον υποβρύχιο χώρο. Το επόμενο βήμα, δηλαδή, της ξενάγησης θα μπορούσε να είναι η στατική προσέγγιση των ευρημάτων ενός μουσειακού χώρου ή η βιωματική προσέγγιση, μέσω της κατάδυσης στον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο.

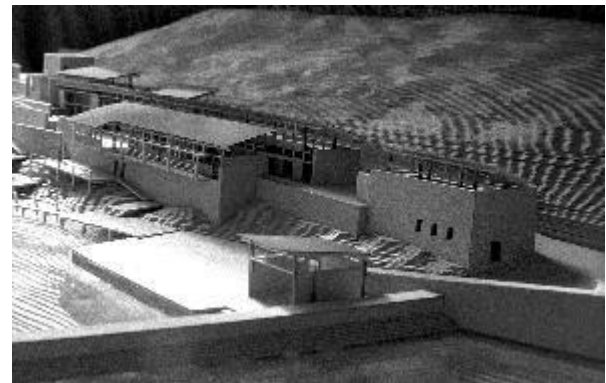

Εικόνα 7: Αφετηρίες αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.- Φ. Βλαχάκη)

Κατά τον σχεδιασμό του συγκεκριμένου κτιριακού συγκροτήματος, έγινε επίσης προσπάθεια συσχετισμού των χώρων που αφορούν τους επισκέπτες και εκείνων που αφορούν τους ερευνητές (Εικόνες 8,9) με γνώμονα την ένταξη του επισκέπτη στη διαδικασία της υποβρύχιας αρχαιολογικής έρευνας και τη δημιουργία ενός ανοικτού μουσειακού χώρου, που έχει άμεση σχέση με το περιβάλλον των ευρημάτων (τον υποβρύχιο χώρο) και θέτει όσο το δυνατό λιγότερους από τους περιορισμούς που η έννοια του "μουσείου" υπαγορεύει.

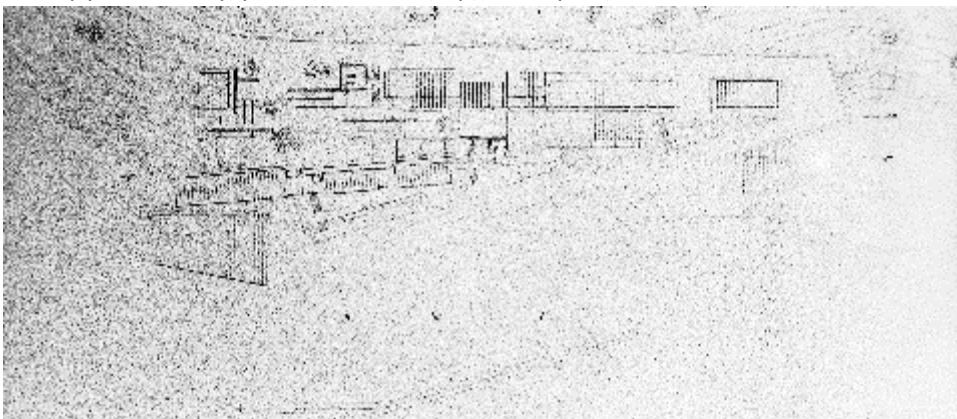
Εικόνα 8 : Μακέτα του προτεινόμενου συγκροτήματος. Οι κύριοι χώροι πρόσβασης κοινού με βασικό στοιχείο του σχεδιασμού την πορεία κατάβασης από τον χερσαίο στον υποβρύχιο χώρο. (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

Εικόνα 9 : Μακέτα του προτεινόμενου συγκροτήματος. Οι κύριοι χώροι εργασίας των ερευνητών. (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

Δημιουργήθηκε έτσι ένα κτιριακό συγκρότημα με βασικό στοιχείο σχεδιασμού την πορεία κατάβασης από τον χερσαίο προς τον υποβρύχιο χώρο όπου η κίνηση των επισκεπτών από την είσοδό τους μέχρι την επαφή τους με το υγρό στοιχείο γίνεται μέσω μιας συνεχούς ράμπας.

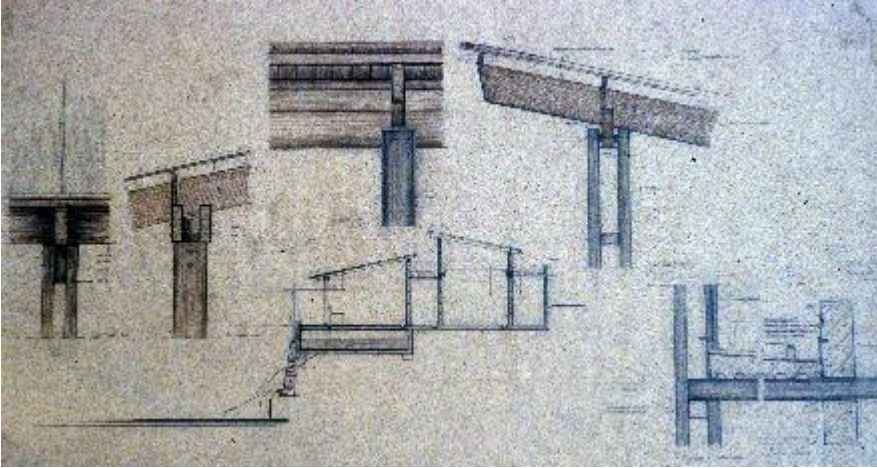
Στην πορεία αυτή παρεμβάλλονται ενδιάμεσα επίπεδα – σταθμοί, με πρόσβαση ή οπτική επαφή με το έργο των αρχαιολόγων καθώς και εναλλακτικές πορείες προς τις διαφορετικές λειτουργίες του συγκροτήματος (χώρος έκθεσης, κυλικείο, καταδυτικό κέντρο). Η πρόσβαση από τη θάλασσα γίνεται με τη βοήθεια λιμενικών εγκαταστάσεων που χρησιμεύουν και για τις ανάγκες των υποβρυχίων ερευνών που διενεργούνται συγχρόνως από τους αρχαιολόγους.

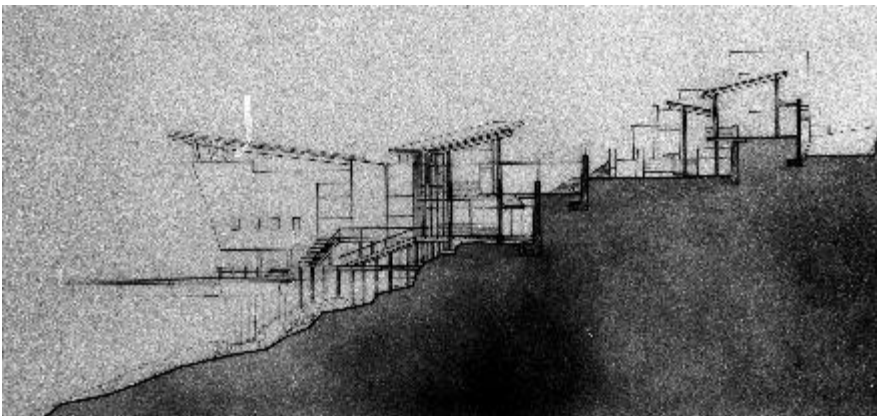
Εικόνα 10 : Κάτοψη της ανώτερης στάθμης του συγκροτήματος με την κατανομή των κλειστών και υπαίθριων χώρων παράλληλα προς την πορεία κατάβασης

(©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

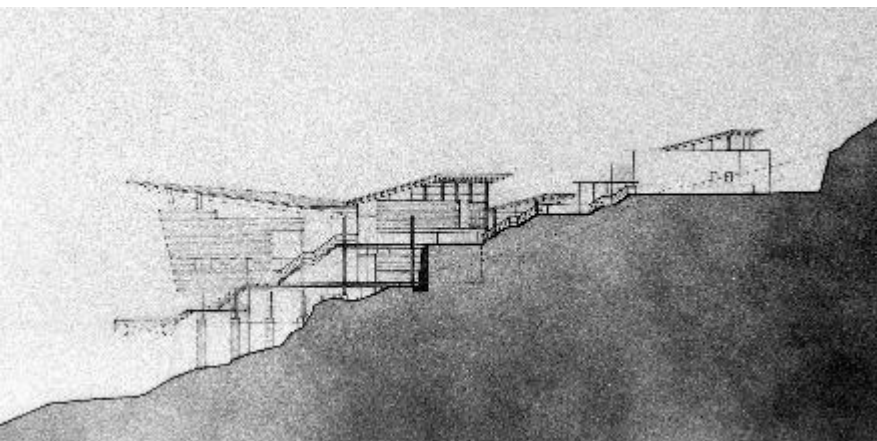
Για την κατασκευή (Εικόνα 11) επιλέχτηκε η χρήση αναλημματικών τοίχων από τοπικούς λίθους, σε συνδυασμό με μεταλλικό και ξύλινο φέροντα οργανισμό, ο οποίος αποκτά λεπτότερες διατομές και δίνει την αίσθηση πρόχειρων λυόμενων κατασκευών, κατά την πορεία κατάβασης προς το νερό.

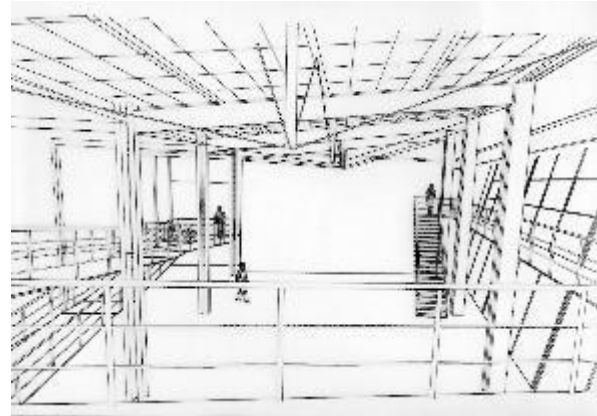
Εικόνα 11: Κατασκευαστικές λεπτομέρειες (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

Εικόνες 11,12: Εγκάρσιες τομές του συγκροτήματος όπου είναι εμφανής η προσπάθεια δημιουργίας μιας ανάλαφρης, διάτρητης κατασκευής που έχει «γατζωθεί» στον φυσικό βράχο σε αντιστοιχία με την Εικόνα 13 του ναυαγίου ενός ξύλινου σκαριού που χτύπησε στα αιχμηρά βράχια μιας απόκρημνης ακτής. (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

Το συγκρότημα που σχεδιάστηκε περιλαμβάνει χώρους εργαστηρίων και εκθεσιακούς χώρους (Εικόνες 14,15) για την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη του υλικού, οι οποίοι μελετήθηκαν αναλυτικά στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας. Η μελέτη αυτή βοήθησε στην προσέγγιση των πραγματικών συνθηκών που θα επικρατούσαν σε ένα τέτοιο Σταθμό Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο – Μουσείο και στον σχεδιασμό των αντίστοιχων κτιριακών εγκαταστάσεων.

Εικόνες 14, 15 : Προοπτικές αναπαραστάσεις του χώρου έκθεσης ξύλινων σκαριών εξωτερικά και εσωτερικά (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

Εικόνα 16: Μακέτα διπλωματικής Εργασίας- Άποψη του συγκροτήματος από τη Θάλασσα (©Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. - Φ. Βλαχάκη)

Η διπλωματική αυτή εργασία ήταν μια υπόθεση εργασίας, που σκοπό είχε να διερευνήσει την ανάγκη δημιουργίας ενός χώρου, να τεκμηριώσει την χωροθέτησή του και μέσω μιας ολοκληρωμένης αρχιτεκτονικής μελέτης να δώσει συγκεκριμένη πρόταση για την υλοποίησή του. Οι ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι στην περιοχή των Β. Σποράδων, είναι όμως μια πραγματικότητα και συνεχίζουν να περιμένουν μετά από δώδεκα περίπου χρόνια, την προστασία, διερεύνηση και ανάδειξή τους.

Φωτεινή Βλαχάκη
Αρχιτέκτων - Αναστηλωτής Ε.Μ.Π.

▪ **Ενάλια αρχαιολογία και τουριστική αξιοποίηση²⁴**

Άγγελος Μαγκλής, MSc - Συντονιστής Εταίρος του «Άνω Μαγνητών Νήσοι»

Πρόεδρος & Διευθύνων Σύμβουλος ΑΤΛΑΝΤΙΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ Α.Ε.

Κυρίες και Κύριοι,

Στη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης προωθείται ολοένα και περισσότερο η ανάγκη για διαφοροποίηση προκειμένου να αναδεικνύεται η τοπική ταυτότητα μιας περιοχής και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Σε οικονομικούς όρους, η έννοια αυτή, γνωστή ευρέως με τον όρο glocalization, αφορά την προσαρμογή των αγαθών και των υπηρεσιών στον τοπικό χαρακτήρα της περιοχής όπου αναπτύσσονται, προκειμένου να αποτελούν πόλο έλξης ενός μεγαλύτερου αγοραστικού κοινού στην παγκόσμια αγορά. Στον τομέα του τουρισμού ειδικότερα, η ανάδειξη των πολιτιστικών στοιχείων μιας περιοχής σε συνδυασμό με την ανάπτυξη καταδυτικών δραστηριοτήτων και άλλων σχετικών υπηρεσιών, είναι δυνατό να συνδέονται με όρους όπως η ισορροπημένη ανάπτυξη, η αειφορία, η καινοτομία και η πολυαπασχόληση στους επιμέρους τομείς του τουρισμού. Προκειμένου, ωστόσο, να επιτευχθεί ανάπτυξη με γνώμονα όλες τις παραπάνω επιμέρους παραμέτρους απαιτείται κοινωνική συναίνεση και πιο συγκεκριμένα συμμετοχή και ευαισθητοποίηση του κοινού και σύμπραξη δημοσίων και ιδιωτικών φορέων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

²⁴ Το σύνολο των φωτογραφιών της παρουσίασης προέρχεται από δημοσιευμένο υλικό, κυρίως στο διαδίκτυο.

Ενδεικτικά, αναφέρονται οι παρακάτω πηγές:

- Κώστας Μαυρίκης, «Άνω Μαγνητών Νήσοι»
- Οδηγός υποβρύχιων πολιτιστικών διαδρομών της Σικελίας
<http://www.regione.sicilia.it/beniculturali/archeologiasottomarina/itinerari.htm>
- Γ. Κουτσουφλάκης, Δελτίο τύπου της Υποβρύχιας αναγνωριστικής έρευνας στο Νότιο Ευβοϊκό
- www.ienae.gr
- www.nps.gov
- www.scubaboard.com
- www.shipwrecktour.com
- www.travel-to-egypt.net
- www.diving-world.com

Η καταδυτική βιομηχανία²⁵

Επιμέρους στοιχεία πιστοποιούν την εξαιρετική ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Περισσότερα από 6.000 καταδυτικά κέντρα υπάρχουν πλέον παγκοσμίως, ενώ τα τελευταία χρόνια πιστοποιούνται αντίστοιχα περισσότεροι από 1.300.000 αυτοδύτες το χρόνο. Συνολικά, ο αριθμός των πιστοποιημένων αυτοδυτών ξεπερνά τα 24 εκατομμύρια σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι αριθμοί αυτοί αναμένεται να αυξηθούν δραματικά, καθώς χώρες όπως η Ινδία και η Κίνα προσεγγίζουν σε επίπεδο τουρισμού τον ανεπτυγμένο κόσμο.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο άμεσος κύκλος εργασιών του θαλάσσιου τουρισμού στην Ευρώπη για το 2004 εκτιμάται σε 72 δις ευρώ. Πιο συγκεκριμένα, στην Ευρώπη υπάρχουν περισσότεροι από 3.500.000 αυτοδύτες από τους οποίους το 70% επιλέγει τη Μεσόγειο. Υπολογίζεται ότι ξοδεύουν τουλάχιστον 2 δισεκατομμύρια ευρώ κάθε χρόνο ενώ 800.000 Ευρωπαίοι δύτες πραγματοποιούν ένα ταξίδι το χρόνο με 10 διανυκτερεύσεις ξοδεύοντας συνολικά πάνω από 1,4 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως²⁶. Επιπλέον, εκτιμάται ότι ποσό που αγγίζει τα 520 εκατομμύρια ευρώ δαπανάται σε ταξίδια που σχετίζονται έμμεσα με τον καταδυτικό τουρισμό. Κύριοι καταδυτικοί προορισμοί στην Ευρώπη θεωρούνται χώρες όπως η Ισπανία, η Μάλτα, η Κύπρος και έχουν αναδειχθεί πρόσφατα νέοι, όπως η Τουρκία και η Κροατία.

Στην περίπτωση της Αμερικής, σύμφωνα με μελέτη²⁷ τα χαρακτηριστικά των ενεργών αυτοδυτών αφορούν σε ποσοστό 76% άνδρες και σε ηλικία κατά μέσο όρο μεταξύ 38 – 53 ετών. Το 71% αυτών είναι παντρεμένοι και το εισόδημα για το 56% από αυτούς υπολογίζεται από 75 έως 100 χιλ. δολάρια.

Παγκοσμίως, περισσότερα από 80 καταδυτικά πάρκα λειτουργούν με ιδιαίτερα θετικές επιπτώσεις στην τοπική οικονομία και στο θαλάσσιο περιβάλλον. Ξεχωρίζει το παράδειγμα των Νήσων Mendes, όπου πραγματοποιούνται 70.000 καταδύσεις το χρόνο από 20.000 αυτοδύτες, οι οποίοι αποτελούν το 9,3% του συνόλου των τουριστών. Ως αποτέλεσμα, έχει επιμηκυνθεί στο έπακρο η τουριστική περίοδος στις συγκεκριμένες νήσους. Σε αντίστοιχη περίπτωση, το θέρετρο Sharm el Sheikh στην Ερυθρά Θάλασσα το

²⁵ -Worldwide Membership & Certifications Statistics

-Πράσινη Βίβλος της Ε.Ε. για το ευρωπαϊκό όραμα για τα πελάγη και τις θάλασσες

²⁶-European Underwater Federation (www.euf.org.uk),

-RSTC (Recreational Scuba Training Council, www.rstc.eu.org)

²⁷ DEMA, Diver Acquisition Project "Profile of the most Active Divers in the US; Life-style and Demographic Study"

1983 διέθετε 2 καταδυτικά κέντρα, 3 σκάφη κατάδυσης και 200 κλίνες, ενώ το 2003 διέθετε πλέον 40 καταδυτικά κέντρα, 300 καταδυτικά σκάφη και 20.000 κλίνες.

Η κατάδυση στην Ελλάδα

Ως πλεονεκτήματα του καταδυτικού τουρισμού στην Ελλάδα αναγνωρίζονται καταρχήν οι άριστες καιρικές συνθήκες και το κλίμα της περιοχής. Ταυτόχρονα, η ανυπαρξία ακραίων καιρικών φαινομένων και η απουσία επικίνδυνων θαλάσσιων όντων ευνοεί τις καταδύσεις όλο το χρόνο. Βασικό πλεονέκτημα αποτελεί επίσης το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί πλέον ένα νέο κοντινό προορισμό για τους ευρωπαίους αυτοδύτες προσφέροντας συνδυασμό διαφορετικών μορφών τουρισμού (αρχαιότητες, φυσικές ομορφιές, ψυχαγωγία, φαγητό, κ.ά.).

Η Ελλάδα διαθέτει περισσότερα από 230 καταδυτικά κέντρα ενώ με το Ν.3409/2005 επιτρέπονται πλέον οι καταδύσεις στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, πλην των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και άλλων συγκεκριμένων απαγορεύσεων. Παρ' όλο που η Ελλάδα διαθέτει το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο για τη δημιουργία καταδυτικών πάρκων, επιμέρους νομικές ρυθμίσεις χρειάζονται βελτιώσεις. Στο πλαίσιο αυτό έχουν υπάρξει πρόσφατα πρωτοβουλίες για τη δημιουργία καταδυτικών πάρκων στην Κρήτη, στη Ρόδο, στη Μεθώνη, στη Μακρόνησο, στην Κάρυστο, στις Σποράδες, στον Παγασητικό, στη Χαλκιδική και αλλού.

Ενάλιος αρχαιολογικός πλούτος στην Ελλάδα

Το Υπουργείο Πολιτισμού με αρμόδια υπηρεσία την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων είναι υπεύθυνο για την προστασία της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας. Σύμφωνα

με εκτιμήσεις, στην Ελλάδα εντοπίζονται ενδεχομένως περισσότερες από 7.000 θέσεις ενάλιου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Μόνο τα σύγχρονα ναυάγια του 20ου αιώνα στις ελληνικές θάλασσες ξεπερνούν τα 1.900. Οι γνωστές θέσεις ενάλιου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος ανέρχονται σε μερικές εκατοντάδες. Ωστόσο, τα αρχαία ναυάγια και οι καταποντισμένοι οικισμοί που έχουν μελετηθεί διεξοδικά είναι μόλις μερικές δεκάδες.

Σε πρόσφατες ενάλιες αρχαιολογικές έρευνες του Ινστιτούτου Ενάλιων Αρχαιολογικών Ερευνών υπό την διεύθυνση του αρχαιολόγου Η. Σπονδύλη, σε ακτογραμμή μήκους 5 ναυτικών μιλίων στα δυτικά παράλια του Παγασητικού κόλπου, και συγκεκριμένα από την Αμαλιάπολη έως

Φωτογραφίες από τις έρευνες του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον ΝΔ Παγασητικό κόλπο ((© Αρχείο Ι.ΕΝ.Α.Ε.)

το ακρωτήριο Τηλέγραφος, εντοπίστηκαν τουλάχιστον 13 ενάλιες αρχαιολογικές θέσεις, οι περισσότερες δε πιστοποιήθηκαν ως αρχαία ναυάγια.

Σε αναγνωριστική έρευνα στο Νότιο Ευβοϊκό μεταξύ 2006 και 2008, σε συνεργασία της Εφορείας Ενάλιων Αρχαιοτήτων και του Ι.ΕΝ.Α.Ε., με επικεφαλής τον αρχαιολόγο Γιώργο Κουτσουφλάκη, στην περιοχή του Νοτίου Ευβοϊκού Κόλπου και συγκεκριμένα στη Κυνόσουρα Μαραθώνα, στο νησιώτικο σύμπλεγμα των Στύρων, στα Πορτολάφια του όρμου Μαρμαρίου και στη θαλάσσια περιοχή Ραμνούντος Αττικής, εντοπίστηκαν συνολικά 13 ενάλιες θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, εκ των οποίων 12 αντιστοιχούν σε αρχαία ναυάγια που χρονολογούνται από τον 6^ο αιώνα π.Χ. έως τον 13^ο αιώνα μ.Χ..

Φωτογραφίες από τις έρευνες του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον Νότιο Ευβοϊκό Κόλπο (© Αρχείο Ι.ΕΝ.Α.Ε.)

Τα αρχαία ναυάγια ως χρονοκάψουλες της ιστορίας

Ο βυθός διατηρεί κατάλοιπα ναυαγίων που αποτυπώνουν στην ουσία τα χαρακτηριστικά της περιόδου κατά την οποία βυθίστηκαν, ως αναλλοίωτες ιστορικές μαρτυρίες. Υπό αυτή την έννοια, αποτελεί φυσικό περιβάλλον διατήρησης της ιστορικής μνήμης των κοινωνιών και απόδειξη της πολυδιάστατης θαλάσσιας δραστηριότητας από την αρχαιότητα μέχρι την σύγχρονη ιστορική περίοδο. Αναγνωρίζοντας την σημαντική πολιτιστική αξία του ενάλιου αρχαιολογικού και ιστορικού αποθέματος, στη Σύνοδο της UNESCO το 2001 με αντικείμενο την Προστασία Της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς προσδιορίστηκαν οι βασικές αρχές προστασίας της, μεταξύ των οποίων είναι:

- η υποχρέωση της **προστασίας** και διαφύλαξης των ενάλιων μνημείων
- η προτεραιότητα της **επί τόπου διατήρησης** των μνημείων
- η **υπεύθυνη μη καταστροφική πρόσβαση** για επί τόπου παρατήρηση ή τεκμηρίωση
- η ενθάρρυνση της **δημόσιας ενημέρωσης και επικοινωνίας**.

Πιο συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι «Η διατήρηση in situ (κατά χώρα) της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να θεωρείται η πρώτη επιλογή πριν επιτραπεί ή αποφασιστεί οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα στο συγκεκριμένο σημείο».

Η Σύνδεση

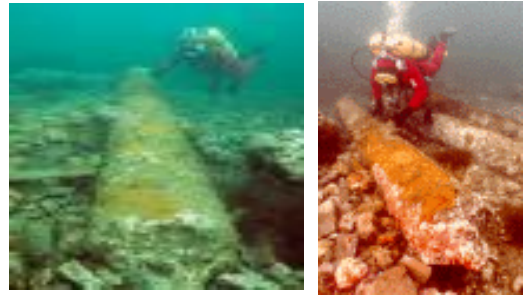
Τα ζητήματα που προκύπτουν με βάση τα παραπάνω είναι καταρχήν η γνωστοποίηση της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς στους πολίτες του κόσμου και η ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού για την αξία της. Ταυτόχρονα, οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε ότι προστατεύοντας αποτελεσματικά τον ενάλιο φυσικό και πολιτιστικό πλούτο επιτυγχάνουμε την υποστήριξη της ενάλιας αρχαιολογικής έρευνας αλλά ταυτόχρονα και την οικονομική ανάπτυξη σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Πώς όμως συνδέεται στην πράξη ο ενάλιος αρχαιολογικός πλούτος και η καταδυτική βιομηχανία;

Παραδείγματα Υποβρυχίων Μουσείων ανά τον κόσμο

Σε αρκετές περιπτώσεις ανά τον κόσμο έχουν ιδρυθεί υποβρύχια μουσεία σε περιοχές με ενάλιο φυσικό και αρχαιολογικό πλούτο, τα οποία αποτελούν πλέον πόλο έλξης ερασιτεχνών κολυμβητών και αυτοδυτών καθώς και εξειδικευμένου καταδυτικού κοινού. Ορισμένα παραδείγματα από τα πρώτα υποβρύχια μουσεία παρουσιάζονται παρακάτω:

1. Νέα Σκωτία – Καναδάς

Πολλά από τα βρετανικά ναυάγια έχουν σημειωθεί στη Νέα Σκωτία λόγω της ιστορικά στρατηγικής θέσης της συγκεκριμένης περιοχής. Ένα από τα σημαντικότερα ναυάγια στο οποίο μπορεί να καταδυθεί κάθε αυτοδύτης είναι το *CELEBRE*, ένα Γαλλικό καταδρομικό του 18ου αιώνα, το οποίο βυθίστηκε σε ναυμαχία που έλαβε χώρα βόρεια της Νέας Σκωτίας. Μέσω του Ερευνητικού Προγράμματος Αρχαιολογικών Ναυαγίων σε συνεργασία με το Μουσείο και τα Πάρκα της Νέας Σκωτίας του Καναδά, η Eco-Nova προσελκύει δύτες από όλο τον κόσμο που επισκέπτονται τα ναυάγια που φιλοξενεί.

2. Nagshead, ΗΠΑ

Στο Nagshead της Βόρειας Καρολίνας των Η.Π.Α. έχει δημιουργηθεί υπό την εποπτεία του πολεμικού ναυτικού των Η.Π.Α. το υποβρύχιο πάρκο του *USS HURON*. Το *USS HURON* ήταν το τελευταίο πλοίο για την κατασκευή του οποίου χρησιμοποιήθηκε σίδηρος αντί για ατσάλι. Βυθίστηκε το 1877, μετά από ισχυρή καταιγίδα, μόλις 260 μέτρα από την ακτή. Αν και λόγω της θέσης του ένα μεγάλο μέρος του έχει καλυφθεί με άμμο, ο σκελετός και η πλώρη του πλοίου είναι σχεδόν ανέπαφα και έχουν διασωθεί ενδιαφέροντα κομμάτια, όπως η μεγάλη προπέλα και το πηδάλιο.

3. Καισάρεια, Ισραήλ

Στην παραθαλάσσια πόλη του Ισραήλ Καισάρεια, 7 μέτρα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, εκτείνεται το "Λιμάνι του Ηρώδη", ένα από τα μεγαλύτερα και σημαντικότερα λιμάνια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Με αδιάβροχους χάρτες και τη συνοδεία εκπαιδευτή, οι δύτες μπορούν να κολυπήσουν και να θαυμάσουν εκθέματα όπως: αγγεία, τεράστιες άγκυρες, μαρμάρινες κολόνες, αλλά και ένα βυθισμένο πλοίο της ρωμαϊκής περιόδου, έναν

κατεστραμμένο φάρο και την αρχαία προκυμαία, όλα απομεινάρια του άλλοτε λαμπρού λιμανιού που έχτισε ο Βασιλιάς Ηρώδης προς τιμήν του Αυγούστου Καίσαρα.

4. Baia, Ιταλία

Στη γειτονική Ιταλία βρίσκεται το περίφημο υποβρύχιο αρχαιολογικό πάρκο της *Baia*, με πλήθος αρχαίων μνημείων και μωσαϊκών που εντοπίζονται σε βάθος 5-6 μέτρων. Η *Baia*, ένα από τα ομορφότερα και πλουσιότερα θέρετρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, καταστράφηκε λόγω σεισμού και βυθίστηκε στη θάλασσα. Οι δύτες έχουν την ευκαιρία να θαυμάσουν πολυτελείς επαύλεις (μία εκ των οποίων θεωρείται η θερινή κατοικία του Ιουλίου Καίσαρα), εγκαταστάσεις θερμών λουτρών, δρόμους, αλλά και ναυάγια πλοίων όπως το *Portus Julius*, το *Villa dei Pisoni* και το *Villa Protiro*.

5. Λίμνη Ταχόε, Καλιφόρνια

Στην λίμνη Ταχόε στην Καλιφόρνια των ΗΠΑ εγκαινιάστηκε στις 23 Σεπτεμβρίου το 1994 το πρώτο υποβρύχιο πάρκο, όπου εντοπίζεται το ναυάγιο του *Emerald Bay Historic Barges*. Πρόκειται για δύο μεγάλα ξύλινα πλοiάρια των οποίων τα ονόματα παραμένουν άγνωστα, κατασκευασμένα το 1900 με σκοπό τη μεταφορά εμπορευμάτων στη λίμνη. Μέρος του καταστρώματος με ενδιαφέροντα αντικείμενα, όπως τα

δέστρα ρυμούλκησης, διατηρείται σε πολύ κατiσταση λόγω της χαμηλής θερμοκρασίας των νερών στην λίμνη.

6. Λίμνη Champlain, ΗΠΑ

Στις Πολιτείες του Βέρμοντ και της Νέας Υόρκης στη λίμνη Champlain έχει δημιουργηθεί υποβρύχιο πάρκο για ορισμένα από τα πιο φημισμένα ναυάγια της περιοχής, όπως το *O.J. Walker*, ένα εμπορικό πλοίο που βυθίστηκε το 1895 λόγω ισχυρής ανεμοθύελλας. Τα κατάρτια, το πηδάλιο, καθώς και κομμάτια από πλίνθους βρίσκονται διάσπαρτα πάνω στο κατάστρωμα και γύρω από το πλοίο, ενώ ιδιαίτερα εντυπωσιακό στέκεται στην αρχική του θέση το τιμόνι του πλοίου.

7. Φλόριντα, ΗΠΑ

Στην πολιτεία της Φλόριντα ήδη από το 1987 ξεκίνησε η δημιουργία υποβρυχίων πάρκων για τα ναυάγια της περιοχής, τα οποία συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό δυτών, όχι μόνο για τα σημαντικότερα αρχαιολογικά τους ευρήματα, αλλά και για τον άφθονο ζωντανό θαλάσσιο πλούτο που φιλοξενούν. Τα πλοία που συμπεριλαμβάνονται στο σύστημα των υποβρυχίων αυτών πάρκων είναι τα ακόλουθα:

α) *Urca de Lima* (ναυάγιο των αρχών του 18^{ου} αιώνα, επισκέψιμο για το κοινό από το Σεπτέμβρη του 1987)

στ) *SS Tarpon* (ναυάγιο του 1937, εγκαινιάστηκε την άνοιξη του 1997)

β) *San Pedro* (ναυάγιο του 1733, εγκαινιάστηκε τον Απρίλιο του 1989,)

ζ) *Half Moon*

γ) *City of Hawkinsville* (ναυάγιο του 1922, επισκέψιμο για το κοινό από το 1992)

η) *Lofthus* (βυθίστηκε το 1898)

δ) *USS Massachusetts*
(εγκαινιάστηκε το 1993)

θ) *Vamar*

ε) *SS Copenhagen*
(εγκαινιάστηκε τον Ιούνιο του 1994, βυθίστηκε το 1900)

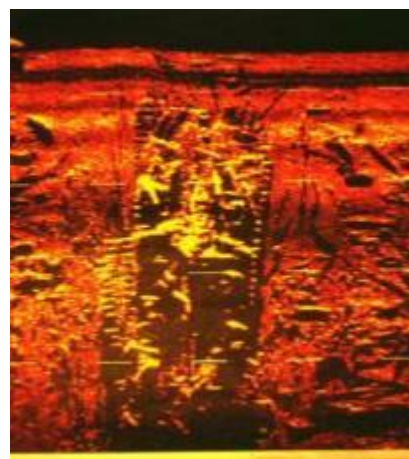

ι) *Regina*

8. Ελσίνκι, Φινλανδία

Το πρώτο θαλάσσιο υποβρύχιο ιστορικό πάρκο της Φινλανδίας, λειτούργησε για πρώτη φορά το καλοκαίρι του 2000. Βρίσκεται στο Ελσίνκι, στο σημείο του ναυαγίου του *Kronprins Gustav Adolf*, το οποίο κατά τη διάρκεια ναυμαχίας χτύπησε σε ύφαλο και βυθίστηκε από Ρωσικά καταδιωκτικά. Ιδιαίτερα εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι διατηρούνται και τα 71 κανόνια του πλοίου. Σημειώνεται ότι στο σημείο δεν απαιτείται άδεια για την κατάδυση.

9. Αλεξάνδρεια, Αίγυπτος

Εντοπισμένη στην περιοχή της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου, η υποβρύχια πόλη της Κλεοπάτρας καταποντίστηκε εξαιτίας σεισμών. Μεταξύ των αντικειμένων που εντοπίζονται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, περιλαμβάνονται βυθισμένες σφίγγες, σπασμένοι κίονες καθώς και ένας οβελίσκος με ιερογλυφικές αναπαραστάσεις. Στο σχεδιαζόμενο μεγάλο υποβρύχιο αρχαιολογικό πάρκο στο σημείο όπου βρίσκεται ο φάρος της Αλεξάνδρειας, οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να θαυμάσουν τα εκθέματα στο φυσικό τους χώρο, δηλαδή στο βυθισμένο πια ανάκτορο της Κλεοπάτρας.

10. Δημοκρατία Αγίου Δομίνικου.

Με την υποστήριξη του Indiana University δημιουργήθηκε το 2002 το Ενάλιο Αρχαιολογικό Μουσείο της Γουαδελούπης το οποίο είναι αφιερωμένο σε δύο ισπανικά γαλόνια, το *Guadalupe* και το *Tolosa*, τα οποία βυθίστηκαν στον κόλπο Σαμάνα λόγω τυφώνα το 1724. Το βάθος των ναυαγίων είναι μόλις 4-5 μέτρα και είναι εύκολα προσβάσιμα τόσο από κολυμβητές όσο και από αυτοδύτες.

Τα παραδείγματα που ακολουθούν αναδεικνύουν διαφορετικούς τρόπους πετυχημένης αξιοποίησης του ενάλιου περιβάλλοντος.

11. Baiheliang Υποβρύχιο Μουσείο (Κίνα).

Αφορά επένδυση 17 εκ. δολαρίων, για την υλοποίηση τεσσάρων διαφορετικών επεμβάσεων, με κορυφαίο εκείνο το οποίο κατεβάζει μέσω κυλιόμενων σκαλών και γυάλινων διαδρόμων σε βάθος 30 μέτρων υποβρυχίως τους επισκέπτες για να μπορούν να θαυμάσουν υδρολογικές εγχαράξεις 1200 ετών πάνω σε βράχο μήκους 1600 μέτρων. Οι εγχαράξεις καλύφθηκαν από τα νερά του φράγματος Three Gorges, του ποταμού Γιανγκζέ. Μέχρι την κατασκευή του φράγματος ο αρχαιολογικός χώρος πλημμύριζε όταν ήταν ψηλά τα νερά του ποταμού και αποκαλυπτόταν ξανά και γινόταν επισκέψιμος όταν η στάθμη χαμήλωνε.

12. Cancun, Μεξικό

Στο εθνικό πάρκο στις Δυτικές Ακτές της νήσου Mujeres, και συγκεκριμένα στο Ακρωτήριο Cancun και στο Ακρωτήριο Nizuc, αναπτύσσεται ο πιο πρόσφατος και εξαιρετικά δημοφιλής προορισμός της παγκόσμιας καταδυτικής κοινότητας. Με αρχικό κόστος μόλις 250.000 ευρώ βρίσκεται σε στάδιο υλοποίησης ένα υποβρύχιο μουσείο με στόχο στην πλήρη ανάπτυξη του να

υποδέχεται 750.000 επισκέπτες ετησίως. Το μουσείο θα φιλοξενεί 400 έργα τέχνης δημιουργημένα από βιολογικά φιλικό τσιμέντο και σχεδιάζει να τραβήξει την προσοχή τωνδυτών από τους κοραλλιογενείς υφάλους της περιοχής και με αυτό τον τρόπο να τους προστατέψει, χωρίς ταυτόχρονα να χαθεί το τοπικό εισόδημα και οι αντίστοιχες ευκαιρίες εργασίας για τους κατοίκους της περιοχής.

13. Santa Maia (Κολομβία).

Η Κολομβία σχεδιάζει να δημιουργήσει υποβρύχιο μουσείο στο Εθνικό Πάρκο της Tayrona, με καταβύθιση παράξενων και πρωτότυπων αντικειμένων, γλυπτών από ανακυκλωμένα υλικά, αεροπλάνων και άλλων αντικειμένων. Ήδη, 300 εθελοντές δύτες καθάρισαν το βυθό στο σημείο δημιουργίας του Πάρκου. Ο στόχος είναι να αναπτυχθεί περιβαλλοντική συνείδηση και ευαισθητοποίηση στους πολίτες και τους επισκέπτες της περιοχής.

Το παράδειγμα της Σικελίας

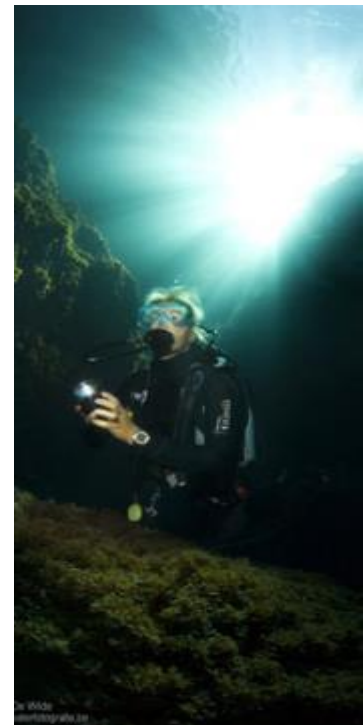

Στην Σικελία έχουν δημιουργηθεί πολλαπλές υποβρύχιες διαδρομές σε διάφορες ενάλιες θέσεις με αρχαιολογικό ενδιαφέρον, όπως για παράδειγμα στην περιοχή της Pantelleria, στην θέση Punta Li Marsi ή την θέση Cala del Gadir, που ενισχύουν την οικονομική και τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Ενάλια αρχαιολογία και καταδύσεις στην Ελλάδα

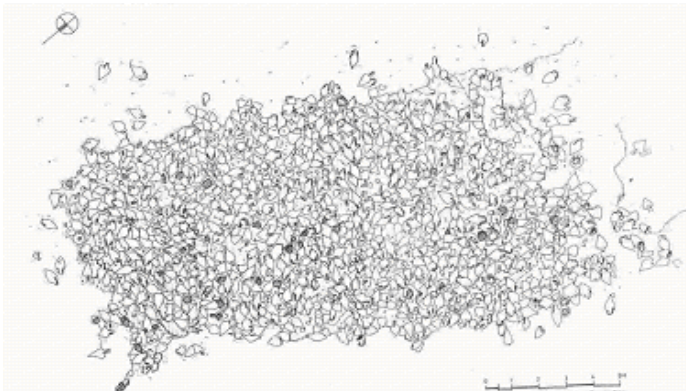
Το θεσμικό πλαίσιο για τα Υποβρύχια Μουσεία στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η δημιουργία και λειτουργία Υποβρύχιων Μουσείων προβλέπεται με το άρθρο 11 παρ.1 περίοδος 2 του Ν.3409/2005 περί καταδύσεων αναψυχής. Πρόκειται για περιοχές εντός κηρυγμένων ενάλιων αρχαιολογικών χώρων, όπου επιτρέπονται οι καθοδηγούμενες καταδύσεις με «συνοδεία δυτών φυλάκων αρχαιοτήτων ή αρχαιολόγων». Σε αντίθεση με τα απλά καταδυτικά πάρκα (ΠΟΑΚΠ, άρθρο 13 του ίδιου Νόμου), για τα οποία απαιτείται η έκδοση γενικής απόφασης ΥΠΕΧΩΔΕ που ορίζει τις επιμέρους προϋποθέσεις ίδρυσής τους, κάθε Υποβρύχιο Μουσείο ιδρύεται απευθείας με ειδική κοινή απόφαση του ΥΕΝ και του ΥΠΠΟ, που ορίζει την θέση, την μορφή και τους όρους λειτουργίας του. Με την ιδρυτική πράξη κάθε Υποβρύχιου Μουσείου θα προβλέπονται όλες οι προϋποθέσεις που θα θέτει το ΥΠΠΟ, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία των ενάλιων αρχαιοτήτων, όπως και ο τρόπος επιτήρησης και ελέγχου από τους προβλεπόμενους από το Νόμο αρχαιοφύλακες και αρχαιολόγους.

Η ιδέα για υποβρύχια μουσεία προϋπήρχε ως πρόταση από πλευράς της ΕΕΑ και μετά την έκδοση του Ν. 3409/2005 η εν λόγω Υπηρεσία εισηγήθηκε θετικά για την ίδρυση Υποβρύχιου Μουσείου στην

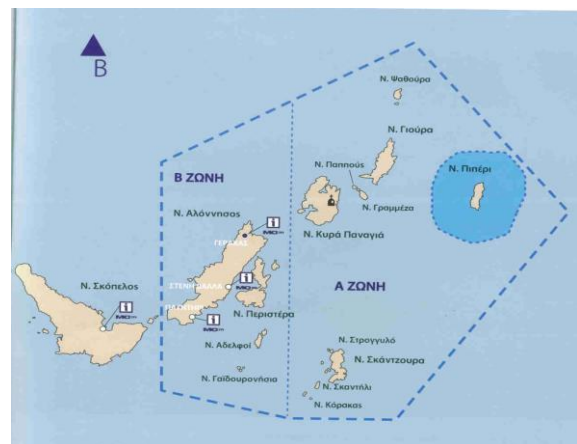
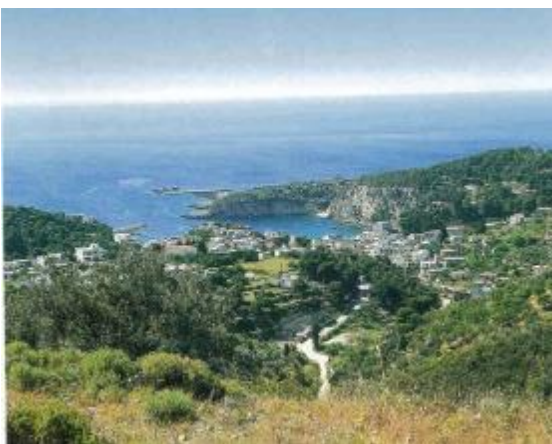
Μεθώνη με φορέα ίδρυσης τον τοπικό Δήμο και σε συνεργασία με επιμέρους ιδιωτικούς φορείς (ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ41/3649/224/5-3-2007).

Σχέδιο του ναυαγίου της Περιστεράς στην Αλόνησσο

Το βραβευμένο Πρότυπο Καινοτόμο Σχέδιο Ανάπτυξης «Άνω Μαγνητών Νήσοι» αποτελεί μια πρωτοβουλία για την τοπική ανάπτυξη με άξονα τον καταδυτικό τουρισμό και την λειτουργία υποβρύχιων μουσείων. Έχει σκοπό τη δημιουργία ενός καινοτόμου και ανταγωνιστικού προϊόντος που θα στηρίζεται στις τοπικές ιδιαιτερότητες του φυσικού περιβάλλοντος και στην αξιοποίηση των

μοναδικών πολιτιστικών θησαυρών της περιοχής Αλοννήσου, Σκοπέλου και των υπόλοιπων ερημόνησων των Βορείων Σποράδων. Η ευρύτερη περιοχή των Σποράδων συγκεντρώνει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως η πολυδιάσπαση του γεωγραφικού χώρου και το εξαιρετικό φυσικό κάλλος με παρουσία πληθώρας ενδημικών ειδών. Ταυτόχρονα λειτουργεί το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Βορείων Σποράδων για την προστασία της μεσογειακής φώκιας, ενώ έχουν εντοπιστεί αρχαία και σύγχρονα ναυάγια. Ωστόσο, πρόκειται για μια μειονεκτική νησιωτική περιοχή και σημειώνει ιδιαίτερα ήπια τουριστική ανάπτυξη.

Απαιτούμενες ενέργειες

Για τη δημιουργία των πρώτων πιλοτικών Υποβρυχίων Μουσείων στην Ελλάδα θα πρέπει σαν πρώτο βήμα να δημιουργηθεί το αναλυτικό πλαίσιο εφαρμογής και κανόνων λειτουργίας βάσει του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου. Χρειάζεται ακόμη συστηματική και περαιτέρω τεκμηρίωση του ενάλιου αρχαιολογικού

πλούτου σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας, όπως για παράδειγμα στις Σποράδες, τον Δυτικό Παγασητικό, το Νότιο Ευβοϊκό κόλπο και αλλού. Κυρίως, είναι απαραίτητη η διάδοση της ιδέας για την αξιοποίηση του ενάλιου αρχαιολογικού πλούτου, η οποία θα οδηγήσει στην βιώσιμη ανάπτυξη νησιωτικών και παράλιων περιοχών της χώρας.

Προϋποθέσεις δημιουργίας Υποβρυχίων Μουσείων

Οι ενάλιες αρχαιολογικές θέσεις (ναυάγια, αρχαίοι οικισμοί, λιμένες), πρέπει να βρίσκονται :

- σε σχετικά ρηχό βάθος, συνήθως έως 40 μέτρα, με μέγιστο τα 50 για τεχνικούς αυτοδύτες,
- σε σημεία στα οποία υπάρχει εύκολη πρόσβαση από το σημείο απόπλου και κατάπλου,
- σε χώρους όπου οι συνήθεις καιρικές συνθήκες είναι ευνοϊκές για καταδύσεις στη μεγαλύτερη διάρκεια του χρόνου,
- σε χώρους όπου υπάρχουν διαυγή νερά, χωρίς ιδιαίτερα επικίνδυνες συνθήκες ρευμάτων και ναυσιπλοΐας,
- σε σημεία εύκολα φυλασσόμενα με συνήθη εποπτικά μέσα και
- σε μέρη όπου υπάρχει επαρκής συγκέντρωση επισκέψιμων αρχαίων ναυαγίων, για παράδειγμα πέντε σε αριθμό

Φιλοσοφία Προστασίας

Θα πρέπει κυρίως να καλλιεργηθεί η κουλτούρα της προβολής και ανάδειξης των ενάλιων θέσεων ως η ασφαλέστερη συνθήκη για την προστασία περιοχών με πολιτιστικό αλλά και φυσικό πλούτο. Στην Αμερική ήδη 225 ναυάγια πέρασαν σε καθεστώς λειτουργίας αντίστοιχο των Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (MPAs - Marine Protected Areas). Προβλέπεται να υπάρχει σχετική σήμανση τόσο στην ξηρά, στην επιφάνεια της θάλασσας όσο και υποβρυχίως καθώς και να δημιουργηθούν μόνιμα αγκυροβόλια. Παράλληλα, τα ναυάγια θα είναι επισκέψιμα από αυτοδύτες και κολυμβητές.

Η φύλαξη του ενάλιου πολιτιστικού πλούτου δεν πρέπει να διέπεται από τις αντίστοιχες στεριανές αντιλήψεις της απαγόρευσης αλλά από φιλοσοφία επιτήρησης, ώστε η προστασία της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς να διασφαλίζεται πιο αποτελεσματικά σε σχέση με το παρελθόν.

Πρακτικά Ζητήματα Προστασίας

Για την καλύτερη και αποδοτικότερη προστασία των περιοχών όπου δύνανται να λειτουργήσουν Υποβρύχια Μουσεία θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις με στόχο την διασφάλιση της λειτουργικότητας και βιωσιμότητας των οργανισμών αυτών. Καταρχήν, θα πρέπει να διασφαλίζεται η παρουσία του Λιμενικού

Σώματος στη θάλασσα όπως και να διενεργείται περιοδικός έλεγχος από καταδυόμενους αρχαιοφύλακες ή αρχαιολόγους. Επιπλέον, κρίνεται απαραίτητη η παρουσία αρχαιοφυλάκων στα σημεία απόπλου και κατάπλου, καθώς και η δυνατότητα οπτικού ελέγχου με κατάλληλο εξειδικευμένο εξοπλισμό, όπως ραντάρ, αισθητήρες, κάμερες κ.α.

Παράλληλα, ως βέλτιστη πρακτική προστασίας αποτελεί προϋπόθεση η συμμετοχή όσων εμπλέκονται στις δραστηριότητες κατάδυσης, όπως για παράδειγμα τα τοπικά Καταδυτικά Κέντρα και κυρίως η ευαισθητοποίηση και συμμετοχή των κατοίκων και των επισκεπτών των συγκεκριμένων περιοχών στις σχετικές πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται.

Αναμενόμενα αποτελέσματα

Η ανάδειξη και αξιοποίηση της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς αναδεικνύεται ως η πλέον αποτελεσματική και βιώσιμη πρακτική προστασίας του θαλάσσιου φυσικού και πολιτιστικού πλούτου. Ταυτόχρονα δημιουργεί πολλαπλές ευκαιρίες ανάπτυξης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία Υποβρύχιων Μουσείων σε παραθαλάσσιες περιοχές της Ελλάδος θα συνδράμει πολλαπλά στην αξιοποίηση του παράκτιου περιβάλλοντος σε σχετικούς τομείς ανάπτυξης.

Καταρχήν, η δημιουργία Υποβρύχιων Μουσείων θα προσδώσει υψηλή προστιθέμενη αξία ποιότητας στις επιμέρους προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες που συνδέονται είτε με τις καταδύσεις, τον πολιτισμό, την αναψυχή. Κυρίως, θα προβληθεί η Ελλάδα και το πολιτιστικό και τουριστικό προϊόν της σε παγκόσμιο επίπεδο. Με αυτόν τον τρόπο και με την κατάλληλη διαχείριση των διαθέσιμων τοπικών πόρων είναι δυνατή η απόκτηση ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, μοναδικών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Παράλληλα, η ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο μπορεί να μεταφραστεί γενικότερα ως βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων και να συνδέεται με τη δημιουργία ενός ελκυστικού περιβάλλοντος για εγκατάσταση και εργασία καθώς και τη δημιουργία νέων επαγγελματιών και θέσεων εργασίας στο αρχιπέλαγος. Ταυτόχρονα, ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης του καταδυτικού τουρισμού αναμένεται εισροή οικονομικών πόρων από την Ελλάδα και το εξωτερικό και η γενικότερη ανάπτυξη του τουρισμού θα αποτελέσει μια σημαντική ευκαιρία μόχλευσης χρημάτων για τον ιδιωτικό τομέα.

Συνολικά, θα δημιουργηθούν σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης σε πάρα πολλά σημεία της νησιωτικής Ελλάδας καθώς και σε παράκτιες περιοχές της ηπειρωτικής χώρας. Η προοπτική δημιουργίας Υποβρύχιων Μουσείων και Καταδυτικών Πάρκων στο πλαίσιο που περιγράφηκε παραπάνω, εμπίπτει στους αναθεωρημένους στόχους της Λισσαβόνας (Καινοτομία, Επιχειρηματικότητα, Περιβάλλον Ισόρροπης Ανάπτυξης, Αειφορία) και επιπλέον είναι συμβατή με τις προτεραιότητες που έχουν τεθεί στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013 και συγκεκριμένα ορίζουν ότι «τα νησιά μας να γίνουν αποδέκτες ολοκληρωμένων και

Άγγελος Μαγκλής, Συντονιστής Εταίρος του " Άνω Μαγνητών Νήσοι", Πρόεδρος & Διευθύνων Σύμβουλος της
Ατλαντίς Συμβουλευτική Α.Ε.

βιώσιμων αναπτυξιακών παρεμβάσεων ευρέος φάσματος, οι οποίες όμως ... ευαισθησία των οικοσυστημάτων τους στις τουριστικές πιέσεις που αυτά δέχονται».

Άγγελος Μαγκλής
Συντονιστής Εταίρος του «Άνω Μαγνητών Νήσοι»
Πρόεδρος & Διευθύνων Σύμβουλος ΑΤΛΑΝΤΙΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ Α.Ε.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ**Συντονιστής:**

Ευχαριστούμε όλους τους ομιλητές και τις ομιλήτριες. Ευχαριστούμε πρώτα από όλα όλους εσάς που ήρθατε από όλα τα μέρη της Ελλάδας, επιστήμονες λαμπροί που αγαπήσατε τον τόπο και ερευνήσατε πράγματα εδώ, που αν αποκαλυπτόταν σε όλο τους το εύρος, σήμερα αυτή αίθουσα θα ήταν γεμάτη και δε θα πίστευαν στα αυτιά τους.

Κάποιοι που τα τελευταία χρόνια έχουμε ασχοληθεί, μαθαίνουμε πράγματα, εντυπωσιαστήκαμε από την πρώτη στιγμή και ειδικά θέλω να ευχαριστήσω τον κ. Μαγκλή, που ήταν ο πρώτος που μας άνοιξε τα μάτια. Η αλήθεια είναι ότι υπάρχουν δημοσιεύσεις χρόνια, αλλά ξέρετε το θέμα είναι ότι δε τα μαθαίνουμε όλοι, όλα. Ίσως και αυτοί που ασχολούμαστε με τα κοινά, χρειαζόμαστε το στρίγκλισμα. Για μας τουλάχιστον στη Νομαρχία και στα νησιά εδώ στην Αλόνησο και στη Σκιάθο και στη Σκόπελο η προσπάθεια αυτή το «Άνω Μαγνήτων Νήσοι» από την ώρα της βράβεισής της, τη δημοσίευση και μετά, άρχισε να γίνεται έμμομη ιδέα. Και πιστεύω ότι το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα όλη αυτή η ιστορία που λέγεται ανάδειξη ενάλιου αρχαιολογικού πλούτου του Νομού Μαγνησίας θα πάει πάρα πολύ καλά.

Σήμερα θέλω να σας πω ότι έχουμε μαζί μας και αρκετούς ανθρώπους που κάνουν κατάδυση, που έχουν σχολές κατάδυσης, που ξέρουν το βυθό, που ξέρουν τα άλλα κομμάτια του βυθού, του Παγασητικού και των νησιών, έχουν βοηθήσει ήδη τα μέγιστα στην τουριστική απόδοση και στο συνδυασμό με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που προσπαθούμε να αναδείξουμε για την περιοχή, αλλά ο συνδυασμός πολιτισμού και τουρισμού ίσως είναι αυτό, που θα είναι και το μέλλον των υπηρεσιών τουρισμού στις επόμενες δεκαετίες.

Ευχαριστώ πάρα πολύ την κα Ιντζεσίλογλου, πάρα πολύ για τη βοήθεια. Την κα Αλεξανδρή, τον κ. Σπονδύλη, την κα Χατζηδάκη, την κα Βλαχάκη, τον Κυριάκο που δεν ήρθε, όλη την ομάδα εν πάση περιπτώσει των τοπογράφων και των εραστών του βυθού της περιοχής και βεβαίως τον κ. Μαγκλή για μια ακόμη φορά.

Θέλω εκ μέρους της Νομαρχίας και από τον Νομάρχη και από εμένα να ευχαριστήσω και να συγχαρώ τους συνεργάτες μας στη Νομαρχία, τον κ. Καπανιάρη και την κα Χριστοδούλου. Τον κ. Καπανιάρη, γιατί πιάνει πάντα μια ιδέα, μια διάθεση του Νομάρχη ή δικιά μου και την εφαρμόζει με τον καλύτερο τρόπο και παίρνει και πολλές φορές πρωτοβουλίες, οι οποίες μας πηγαίνουν ένα βήμα μπροστά. Την κα Χριστοδούλου, γιατί είναι πάντα κοντά μας από τις υπαλλήλους που δε ξέρουν Σάββατο, Κυριακή ωράριο, όταν είναι να βοηθήσουν.

Και πάλι σας ευχαριστώ εκ μέρους της Νομαρχίας, που ήσασταν κοντά μας και παρακαλώ πολύ αν κάποιοι θέλουν να κάνουν ερωτήσεις στους ομιλητές, να κάνουμε έναν κύκλο ερωτήσεων, να πάρουμε τις απαντήσεις και μετά να δούμε το DVD.

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Κάτι θέλατε, κε Ζούβο κάτι μου λέγατε και πριν - ο κ. Ζούβος είναι από τους πιο παλιούς επαγγελματίες της κατάδυσης στην περιοχή.

Ζούβος, επαγγελματίας κατάδυσης στην περιοχή :

Υπάρχει ένα ναυάγιο ακριβώς απέναντι, στα Πευκάκια – ένα εμπορικό πλοίο το οποίο είναι μισοβυθισμένο – έχουν γίνει ενέργειες, μάλλον έγινε ένα συμβούλιο στο Λιμενικό ταμείο για να το

βγάλουμε. Έκανα εγώ μια πρόταση, αν μπορούν εφόσον ήδη έχει βουλιάξει - ήδη ας πούμε ότι κατάλοιπα υπήρχαν πρέπει να τα έχει πάρει η θάλασσα. Αν μπορούσαμε να το πάρουμε, εφόσον θα το βγάλουν που θα το βγάλουν στην επιφάνεια και κάπου να το βυθίζαμε, για να το κάνουμε ύφαλο, τεχνητό ύφαλο. Ο εκπρόσωπος της Νομαρχίας από το τμήμα αλιείας, που ήταν εκεί πέρα, ήταν κάθετος ότι πρέπει να διαλυθεί και να πουληθεί σαν σίδηρο.

Τώρα στο θέμα αυτό, αυτά που είπατε σήμερα πολύ εύστοχα, ας περάσουν στα αυτιά των κυβερνώντων, των διοικούντων εδώ πέρα και πιστεύουμε ότι θα φροντίσουν βοηθώντας μας να προωθήσουν τον καταδυτικό τουρισμό. Αυτό.

Ευχαριστούμε για όλες τις προσπάθειες που κάνετε κι εσείς και ξέρετε ότι πάρα πολλές φορές τμήματα, διαφορετικές υπηρεσίες της ίδιας αρχής μπορεί να ενεργούν αυτόνομα χωρίς να παίρνει είδηση ένα άλλο κομμάτι. Υπάρχει μια ολόκληρη ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι προτείνουν να γίνει και κάποιος τεχνητά ύφαλος ας πούμε για να, ε αυτό – εμείς αυτό δε το ξέραμε-.

Από το 1992 που είμαι εδώ στη Μαγνησία στην αρχή με περνούσαν για εξωγήινο, τώρα έχω γίνει γήινος, ας πούμε. Λοιπόν όσο περνάνε τα χρόνια και κατεβαίνω προς τη γη, γιατί κάποτε όταν έλεγα για κατάδυση, ο Περιφερειάρχης τότε του Ε.Ο.Τ. μου λέει, «κατάληψη στο βυθό κάνετε», δηλαδή το κατάδυση το είδε κατάληψη. Οπότε, τώρα θέλουμε τη βοήθειά σας, γενικά, για να μπορέσουμε να προωθήσουμε πραγματάκια. Σίγουρα θα υπάρξουν πολλές αντιδράσεις, γιατί είπατε μεν για το θέμα το να φτιάξουμε ένα καταδυτικό πάρκο, να γίνουν κάποιοι χώροι οι οποίοι να τους φροντίσουμε να μη ψαρεύονται κλπ. Οι αντιδράσεις των αλιέων θα είναι πολλές ασχέτως αν εκεί στο σημείο εκείνο δε βγάζουν ψάρια. Αυτοί από αντίδραση και μόνο θα αρχίσουν και θα κάνουν διάφορες διαμαρτυρίες. Αυτό το πράγμα πρέπει να το δείτε εσείς, γιατί εσείς μπορείτε να πιάσετε τον ταύρο από τα κέρατα κι όχι εμείς.

Έτσι πάνε τα πράγματα, άρα εμείς ποντάρουμε στη δικιά σας βοήθεια. Ακούσατε λοιπόν πάρα πολλά σήμερα που έπρεπε να ακούσετε - και τα οποία αν τα λέγαμε εμείς θα περνούσαν στο ντούκου - τώρα τα ακούσατε από επίσημα στόματα, μπροστά σ' εμάς, άρα δεν μπορείτε να μας πείτε ότι δεν τα ακούσατε.

Ευχαριστώ πολύ.

Συντονιστής:

Άλλος κανένας;

Αυτή την απάντηση την ήθελε τώρα ο κ. Ζούβος, περισσότερο από μένα, αλλά όχι για τις αρχαιότητες, για καινούρια πράγματα.

Πιστεύω, βεβαίως και θα απαντήσω γιατί έχουμε ακόμα μέλλον, ο μεγάλος πλούτος είναι αυτός που είδατε κι εσείς σήμερα κι αυτό είναι και η μεγάλη προίκα, η ευλογία αυτού του τόπου που έχει ότι έχει. Όσο παράδεισος είναι η στεριανή Μαγνησία ή η ομορφιά των νησιών άλλο τόσο όμορφος είναι και ο βυθός. Λοιπόν από εκεί και μετά αυτόν τον παράδεισο πρέπει όλοι να τον προστατεύουμε, για να τον έχουμε και να τον αναδεικνύουμε με το σωστό τρόπο. Έχει μεγάλη αξία πια και εμπορικά και το εξήγησε και το είπε πάρα πολύ καλά ο κ. Μαγκλής. Έχω κι εγώ πάρα πολλά στοιχεία για την κατάδυση και το πόσο πολύ μπορεί να αναπτύξει μια περιοχή σαν τη δικιά μας. Παρ' όλα αυτά δε ξέρω αν αυτή τη στιγμή είναι το ζητούμενο να κάνουμε ένα τεχνητό ύφαλο, όταν δεν έχουμε λύσει όλα αυτά που είδατε αυτή τη στιγμή. Δεν είπα ότι δεν πρέπει να γίνει απλώς θα πρέπει να 'ναι και παράλληλες ενέργειες. Και νομίζω ότι αυτό, όπως είπε και ο Άγγελος ο Μαγκλής, δεν θα υπάρχει πουθενά στον κόσμο. Το ένα ναυάγιο ή ένα λεωφορείο να βυθίσει, ένα αεροπλάνο και να το βυθίσει και να κάνει τεχνητό ύφαλο, βεβαίως έδωσε μεγάλα εισοδήματα στην Ισπανία, στις νήσους, αλλά αυτό το φτιάξανε.

Εδώ, η αξία και της σημερινής ημερίδας είναι ότι, αυτά που είδαμε είναι ανεκτίμητα και τα έχουμε ήδη. Δήμαρχε, το τι τραβάτε και το τι τραβάνε οι επαγγελματίες και συνάδελφοι του κυρίου Ζούβου στο νησί σου, πόσες δυσκολίες βρίσκουν αυτοί οι άνθρωποι που πάνε να δουλέψουν, τα γνωρίζουμε και κάνουμε προσπάθειες. Αυτά αρχίζουνε και λύνονται, να είμαστε καλά, να γίνουν όσο πιο γρήγορα μπορούμε.

Παρακαλώ.

Ομιλητής:

Λοιπόν ας πούμε ότι το θέμα της αρχαιολογίας, προχωράει κανονικά. Η αρχαιολογία και κάποια άλλα πραγματάκια προχωράνε, έρχεται πολύς κόσμος, οι οποίοι θέλουν να κάνουν κατάδυση και εμείς είμαστε πίσω σε πολλά πράγματα. Ας δούμε λίγο τα πραγματάκια αυτά, ας πούμε. Ναι μεν λένε ότι προχωράνε οι αρχαιολόγοι - με την κα Χατζηδάκη τα έχουμε πει, ξανακάναμε συνέδριο και ήταν η εταιρεία σας εκεί.

Ελπίδα Χατζηδάκη Δρ. Αρχαιολόγος, Διευθύντρια της Ανασκαφής, Πρώην Προϊσταμένη της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων:

Επί του θέματος, Έχω πει και στο παρελθόν - το έχω προτείνει - ότι μπορούμε να έχουμε επισκέπτες κατά τη διάρκεια της ανασκαφής. Λοιπόν εγώ προσωπικά δέχομαι και το λέω δημοσίως αυτό, όταν θα κάνω ανασκαφή και θα βρίσκομαι κάτω με την καταδυτική μου ομάδα να πάρω κάποια γκρουπ από τα καταδυτικά κέντρα της Αλοννήσου, που βρίσκονται εκεί και να τους κάνω ξενάγηση. Από την ΕΛΔΕΚΕ το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο το εγκρίνει, αλλά εφόσον δέχεται ο αρχαιολόγος, ο ανασκαφέας δε νομίζω ότι θα υπάρξει πρόβλημα. Πάντως αυτό το είχα προτείνει και στο παρελθόν και το επαναλαμβάνω, οπότε μην μπλέκετε, μη τα βάζετε με τους αρχαιολόγους. Εντάξει;

Συντονιστής:

Έλα-έλα να πάρεις μικρόφωνο.

Θανάσης Σκαμάγκας, Εκπαιδευτής, Επαγγελματίας δύτης, Ιδιοκτήτης καταδυτικού κέντρου "Ατλαντίς" στο Βόλο:

Γεια σας. Καταρχάς θέλω να χαιρετήσω αυτή την Ημερίδα, όντως είναι πολύ καλή, οι πληροφορίες πάρα πολύ καλές. Λέγομαι Θανάσης Σκαμάγκας, είμαι εκπαιδευτής από το 1993 κι έχω το καταδυτικό κέντρο «Ατλαντίς» εδώ στο Βόλο και είμαι και επαγγελματίας δύτης εκτός δηλαδή της ιδιότητας του εκπαιδευτή σαν επαγγελματίας δύτης.

Ήθελα να το πω το εξής: τι ακριβώς άλλαξε από το Νομικό Πλαίσιο, το οποίο μας είχε επεξηγηθεί το 2005 στη Νομαρχία -όπως πολύ σωστά ανέφερε ο κ. Ζούμπος - κι αφορούσε την απελευθέρωση κάποιων χώρων, ώστε να μπορούν να πηγαίνουν οι αυτοδύτες;

Το 2005 η Έφορος των Εναλίων Αρχαιοτήτων, η κα Δελαπόρτα – αν δεν κάνω λάθος – είχε έρθει στη Νομαρχία και ανέλυσε ακριβώς εκ μέρους της αρχαιολογικής υπηρεσίας το Νομικό Πλαίσιο στο οποίο στηρίζονται οι καταδύσεις γενικά στο χώρο. Λοιπόν σας πληροφορώ ότι από εκείνη τουλάχιστον την πληροφόρηση διαπιστώσαμε διαφορά απόψεων μεταξύ της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων και του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας. Το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας μας υποσχόταν τότε ότι θα απελευθερωθούν οι ακτές και η κα Δελαπόρτα έλεγε, ότι αν δεν ακολουθηθεί ένας συγκεκριμένος τρόπος αυτό δεν θα είναι δυνατό. Για την δημιουργία αυτού που λέτε τώρα θαλάσσιο μουσείο, περιέγραφε 4 ή 5 επιτροπές, που θα έπρεπε να συσταθούν για να παρθεί μια απόφαση, για το αν θα γίνει αρχαιολογικός

χώρος εκεί και μιλάμε όχι για καθ' εαυτού υπάρχοντα αρχαιολογικό χώρο, αλλά για αρχαιολογικό μουσείο, δηλαδή για ομοιώματα. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι καλά τα λέμε εδώ πέρα, πολύ ωραίες οι παρουσιάσεις, καλός ο πλούτος, αλλά είναι ένα σπίτι που το έχουμε τυλίξει με τεράστια δέντρα, ένα παλάτι μέσα και από έξω δε το βλέπει κανένας.

Όσον αφορά τον καταδυτικό τουρισμό, καλά τα λέμε όλα αυτά, εμείς όμως, που είμαστε επαγγελματίες του είδους, βλέπουμε το εξής: ως τότε θα προσπαθούμε να απασχολήσουμε τον απλό αυτοδύτη με την έννοια του να κάνει μια ωραία κατάδυση και να δει δυο ψάρια και κάτι άλλο ενδιαφέρον. Ούτε μία βάρκα ξύλινη δεν επιτρέπεται να βυθιστεί κάπου, για να αποτελέσει το έρεισμα, για να πάει κάποιος να κάνει μια κατάδυση. Ούτε μία ξύλινη βάρκα! Ε, δεν έρχομαι σε κόντρα με αυτά που λέτε κύριοι καθηγητές και κύριοι εκπρόσωποι των αρχών. Έχετε απόλυτο δίκιο και είναι όλα καλά κι όλα ωραία, αλλά όλα στηρίζονται στο Νομικό Πλαίσιο. Το βασικό ερώτημα των μαθητών που έρχονται στη σχολή, είναι "τί θα κάνουμε αφού πάρουμε το πτυχίο;" Εντάξει θα τους πάρουμε, θα τους πάμε σε πέντε-δέκα χώρους. Το διαφορετικό μπορούμε να τους το δώσουμε; Δε μπορούμε. Το διαφορετικό δεν μπορούμε να τους το δώσουμε, αναγκαστικά θα τους πάμε σε κάποιους φυσικούς χώρους.

Αυτό που θέλουμε να ακούσουμε, είναι όλα αυτά πόσο αξιοποιήσιμα μπορούν να γίνουν και το βασικό ερώτημα είναι αυτό. Δηλαδή εγώ σήμερα περίμενα να ακούσω ένα χαρμόσυνο μήνυμα, σαν δύτες και σαν άνθρωπος, προσωπικά και για μένα. Πώς νοείται να μην μπορώ εγώ τώρα, Έλληνας σε ελληνικό χώρο, να πάω σε κάποια μέρη; Είναι λογικό αυτό, πέστε μου σας παρακαλώ. Αυτό το ερώτημα αντιμετωπίζεται με κάποιο τρόπο; Ας μου απαντήσει κάποιος. Δεν είναι καθόλου ελεύθερα. Παράδειγμα στο ναυάγιο Αλοννήσου, μπορώ να πάω να καταδυθώ αυτή τη στιγμή; Στο ναυάγιο Πτελεού μπορώ να πάω να καταδυθώ; Κι εγώ σας λέω ας ακολουθήσω μια νόμιμη διαδικασία. Τί πρέπει να κάνω, ορίστε πέστε ότι σήμερα έχω μια ομάδα 10 ατόμων και μου λένε πάμε στο ναυάγιο Αλοννήσου. Σας πληροφορώ, που το ξέρετε καλύτερα από μένα...

Ομιλητής: Συγγνώμη που σας διακόπτω, αλλά στην Αλόννησο δε μπορείς να καταδυθείς πουθενά, όχι σε ναυάγιο, πουθενά.

Ορίστε, άρα τι συζήτηση κάνουμε τώρα, για ποιο πράγμα, δεν το καταλαβαίνω.

Ομιλητής: Αν δεν αλλάξουν κάποια νομικά πλαίσια, τα οποία διέπουν όλες αυτές τις καταστάσεις

Συντονιστής: αυτά δε γίνονται μόνα τους όμως, αν δεν υπάρχει πίεση δε γίνεται - εμείς πιέζουμε. Θα σας απαντήσει τώρα ο κ. Μαγκλής, αλλά όταν κάνουμε τέτοιου είδους ενέργειες τις κάνουμε γι' αυτούς τους λόγους που σας ζορίζουν και εσάς.

Θανάσης Σκαμάγκας: Μιλώ με κάποιο καθηγητή από το Πανεπιστήμιο από το Τμήμα Γεωπονίας, δε θέλω να αναφέρω όνομα και μου λέει, «όταν έγινε το Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου, στην επιτροπή που το καθόρισε κι έβαλε και τους όρους λειτουργίας, ας το πούμε έτσι, δεν υπήρχε κανένας από το Πανεπιστήμιο με την ειδικότητα αυτή, ή κάποιοι αυτοδύτες. Αυτομάτως η Αρχαιολογική Υπηρεσία το πέρασε όλο σαν αρχαιολογικό χώρο - κάνω λάθος κύριε, νομίζω ότι έτσι έγινε - κι έκτοτε απαγορεύτηκε οποιαδήποτε κατάδυση σ' ένα τεράστιο μέρος, παρότι σε αρκετά σημεία αυτού του μέρους, δεν υπάρχουν αποδεδειγμένα αρχαία. Τώρα αρχαία, αν θέλετε και στον Έναυλο και στις Αλυκές, σας πληροφορώ ότι υπάρχουν παντού, έτσι. Δηλαδή, όλα αυτά που είπαμε καλά, και καλώς τα συζητάμε τώρα. Το πώς θα αλλάξει το Νομικό Πλαίσιο, πιστεύω ότι εκεί είναι όλο το θέμα.

Λέτε εσείς κα Χατζηδάκη. Όταν σαν έφορος των υποβρυχίων δραστηριοτήτων του συλλόγου Αργώ είχα έρθει, για να κανονίσουμε εδώ το θέμα της αποδέσμευσης των ακτών εδώ πέρα στον Παγασητικό, τότε που ήταν ακόμα δεσμευμένες οι ακτές, νομίζω ότι το χαρτί το είχατε πάρει εσείς, το θυμάμαι πολύ καλά. Αλλά έπειτα κάπου είχατε φύγει, πήρατε με μία μετάθεση ή κάτι άλλο και πέρασε το χαρτί σε άλλον. Τελικά έγινε η αποδέσμευση.

Συντονιστής: Λοιπόν, νομίζω ότι μπορούμε να πούμε ότι η κατάσταση είναι η ίδια. Ελάχιστα πράγματα έχουν αλλάξει.

Κύριε Σκαμάγκας τελειώσατε την ερώτηση, θέλετε απάντηση;

Θανάσης Σκαμάγκας: Η απάντηση που θέλω είναι αν είναι δυνατόν...

Συντονιστής: Την ερώτηση την ακούσαμε, την ερώτηση να απαντήσουμε;

Θανάσης Σκαμάγκας: Να απαντήσει κάποιος ναι, θέλω να ακούσω την απάντηση. – Γιατί εμείς δε νομοθετούμε εδώ.

Άγγελος Μαγκλής: Εγώ συμφωνώ απόλυτα - έχω τα ίδια προβλήματα κι εγώ σαν δύτες και σαν πολίτης.

Τώρα, που βρισκόμαστε, πιο λεπτομερώς, για την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου.

Σε συζητήσεις που έχουν γίνει με τη Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, ο καθ' ύλην αρμόδιος - όχι γραπτώς αλλά τουλάχιστον σε συναντήσεις που είχαμε - έχει διαβεβαιώσει ότι δεν απαιτείται αλλαγή νόμου, για να έχουμε τη δυνατότητα να καταδυθούμε στα αρχαία ναυάγια. Αυτό που απαιτείται είναι η εφαρμογή του νόμου. Να γίνει πρώτη Κοινή Υπουργική Απόφαση μεταξύ των δύο Υπουργείων, του Πολιτισμού και του Εμπορικής Ναυτιλίας που θα καθορίσει τους όρους.

Εδώ πέρα υπάρχει ατύπως μία συζήτηση, εδώ και περίπου 2 χρόνια, με ανθρώπους που ασχολούνται μ' αυτό το θέμα και λόγω της έγκρισης και βράβευσης του "Άνω Μαγνήτων Νήσοι" και της χρηματοδότησης που έρχεται από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, δηλαδή από Υπουργείο που δεν έχει σχέση ούτε με τη θάλασσα, ούτε με τη ναυτιλία ούτε με τον πολιτισμό, αλλά βλέπει το όφελος για την ελληνική οικονομία από την όλη δραστηριότητα.

Γιατί - να το πούμε ξεκάθαρα, ποιο είναι το θέμα - υπάρχει μία πίεση για να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε το θεσμικό πλαίσιο. Προχωρούσε με την προηγούμενη κυβέρνηση. Τα θέματα της κρίσης και της αλλαγής κυβέρνησης πάντα πάνε τα πράγματα πίσω. Ένα τμήμα της κυβέρνησης - εγώ τουλάχιστον που τους μιλάω - είναι θετικό. Η τοπική αυτοδιοίκηση, είναι κι από δω θετική και μπορεί να πιέσει. Αν μπορέσουμε να έχουμε και μία θετική περιφέρεια - γιατί η περιφέρεια Θεσσαλίας μέχρι σήμερα, ενώ είναι θετική σε επίπεδο υπηρεσιακών παραγόντων, σε επίπεδο ηγεσίας, δεν έχει συμπράξει ακόμη μαζί μας.

Πάντως αν έχουμε και μία θετική περιφερειακή πολιτική για το θέμα, πιστεύω ότι μέσα στα επόμενα δύο χρόνια, θα έχει δημιουργηθεί και το θεσμικό πλαίσιο, θα έχουν εκπονηθεί και οι αρχικές μελέτες και θα έχουμε περάσει - ας πούμε τον τρίτο χρόνο από τώρα - στην πιλοτική λειτουργία των πρώτων υποβρυχίων μουσειών. Δεν είναι κάτι που θα γίνει δηλαδή στους επόμενους έξι μήνες, αλλά εγώ νιώθω αισιόδοξος. Και σίγουρα όλη η προσπάθεια και αυτή η πρωτοβουλία της Νομαρχίας, ωριμάζει αυτό το πλαίσιο.

Θανάσης Σκαμάγκας: Αυτά με ικανοποιούν που τα ακούω, αλλά επειδή τα έχω ξανακούσει - και δε θεωρώ υπεύθυνο τον κύριο, προς Θεού. Δεν υπάρχει εδώ κανένας κυβερνητικός εκπρόσωπος, αυτό θα το

παλέψουμε όλοι μαζί. Ήθελα όμως να ρωτήσω κάτι άλλο, εσάς που είστε από την αρχαιολογία και σίγουρα έχετε προσεγγίσει καλύτερα το θέμα από νομικής πλευράς.

Υπάρχει κάποιο ευέλικτο σχέδιο για το πώς θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι μ' αυτό; Ένας ευέλικτος τρόπος, είναι ας πούμε, ένας αρχαιολόγος δύτης να ακολουθεί μια ομάδα αυτοδυτών. Έτσι να διαπιστώνει ότι δεν γίνεται κάτι παράνομο κατά την διάρκεια της κατάδυσης, γιατί κι εγώ, βεβαίως, δεν είμαι υπέρ της άποψης να έρθουν ξαφνικά χιλιάδες άτομα, τα οποία να καταδυθούν σ' έναν αρχαιολογικό χώρο και να υπάρχει η περίπτωση να παίρνει κι ο καθένας έναν αμφορέα στο χέρι και να φεύγει. Σίγουρα ο έλεγχος θα πρέπει να είναι αυστηρός και λεπτομερής. Υπάρχει κάποια ευέλικτη τέτοια λύση;

Σας πληροφορώ ότι για μας τους επαγγελματίες, μια τέτοια λύση θα δώσει πάρα πολύ μεγάλη πνοή στη δουλειά μας, ενώ συγχρόνως θα βοηθήσει στην διαφήμιση του τόπου. Υπάρχει κάποια ευέλικτη λύση;

Έχετε εσείς τόσο προσωπικό, ώστε να μπορούμε να πούμε ότι κάποια στιγμή, σε συγκεκριμένη ημερομηνία, κάνοντας μία αίτηση κάπου - πού δεν ξέρουμε, δε μας είπε ποτέ κανένας - θα μπορούσε να έρθει ένας δύτης αρχαιολόγος, του οποίου θα αναλάβουμε εμείς τα έξοδα για να μην επιβαρυνθεί η υπηρεσία; Και με αυτό τον τρόπο να έρθει και μια ομάδα αυτοδυτών, που εμείς με τόσο κόπο την έχουμε φέρει από το εξωτερικό ή την έχουμε δημιουργήσει από ντόπιους εδώ ή από την Ελλάδα γενικότερα και να μπορέσει να πάει να καταδυθεί σ' ένα τέτοιο μέρος; Υπό αυστηρή επιτήρηση δηλαδή, δε μας πειράζει καθόλου αυτό.

Ελπίδα Χατζιδάκη: Τώρα δε σας έδωσα την απάντηση; Δεν σας είπα, τώρα προηγουμένως, ότι εγώ δέχομαι να κάνω μια ξενάγηση την ώρα της ανασκαφής μου;

Θανάσης Σκαμάγκας: Το εγώ, είναι κάτι πολύ προσωπικό, εμείς θα θέλουμε παντού να έχουμε πάντα τη δυνατότητα για αυτό.

Ελπίδα Χατζιδάκη: Από τον ανασκαφέα εξαρτάται.

Θανάσης Σκαμάγκας: Μα εκεί που έχουν ήδη διαλευκανθεί.

Συντονιστής: Λοιπόν κε Σκαμάγκα κάντε όλες τις ερωτήσεις μαζί αν θέλετε.

Θανάσης Σκαμάγκας: Αυτό εδώ, δε θέλω να μου πείτε κάτι, αν μπορεί να υπάρχει μια πλεύση.

Συντονιστής: Εντάξει ωραία

Αργουρούλα Ιντζεσίλογλου, Προϊσταμένη ΙΓ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων :

Εγώ βέβαια είμαι Προϊσταμένη στην Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων για τις χερσαίες αρχαιότητες, αλλά μπορώ να πω γενικά, σαν εκπρόσωπος του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, ότι υπάρχει σήμερα ένα θεσμικό πλαίσιο, ένα νομικό πλαίσιο. Το πρώτον είναι να εφαρμοστεί. Για να εφαρμοστεί χρειάζεται οργανωμένη προσπάθεια, χρειάζονται προτάσεις. Όλες αυτές οι προτάσεις ωριμάζουν μέσα από ημερίδες σαν τη σημερινή μέσα από συσκέψεις από συζητήσεις κι αφού η πρόταση είναι ολοκληρωμένη κι έχει όλο το εχέγγυο ότι θα είναι και εφαρμόσιμη, μπορεί μετά να συζητηθεί και να προωθηθεί. Άρα είναι θέμα οργάνωσης, υποβολής προτάσεων, συζήτησης και λήψης αποφάσεων μέσα στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο ή μπορεί να γίνουν και βελτιώσεις στο θεσμικό πλαίσιο. Άρα νομίζω η σημερινή ημερίδα αποτελεί ένα βήμα στην όλη προσπάθεια, από κει και πέρα πρέπει να υπάρχει συνέχεια, δηλαδή

συζήτηση και συγκρότηση συγκεκριμένων βιώσιμων και ρεαλιστικών προτάσεων. Αυτό νομίζω είναι η απάντηση.

Θανάσης Σκαμάγκας: Με ποιον επίσημο φορέα, με τον οποίο θα κάνουμε τις συζητήσεις;

Αργουρούλα Ιντζεσίλογλου: Οι φορείς είναι πολλοί που θα συνεργαζόμαστε, είναι το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, ο Δήμος, οι παράγοντες, οι λιμενικές αρχές κι όλοι όσοι ενδιαφέρονται γι' αυτό κι εσείς ακόμα σαν σύλλογος και σαν επαγγελματίας. Έτσι όλοι μαζί.

Θανάσης Σκαμάγκας: Μπορώ να κάνω την ερώτηση, ας πούμε ναι, θέλουμε να κάνουμε μία, δύο καταδύσεις, να αναγράψουμε ένα κείμενο;

Συντονιστής: Αυτό που κάναμε σήμερα ήταν. Αυτά καταγράφονται, εσύ όμως αν θέλεις προσωπικά ας πούμε, κάνε ένα γράμμα και στείλε το στο Υπουργείο Πολιτισμού έτσι μοναχός.

Αργουρούλα Ιντζεσίλογλου: Έτσι, να μπορείτε να απευθύνεται σε όλους η πρότασή σας.

Συντονιστής: Ο κάθε πολίτης έχει κάθε δικαίωμα, όταν το είπα εγώ - άκουσέ με λίγο δε το είπα κατά - το λέω ότι όσες πιο πολλές φωνές υπάρχουν σε αιτήματα, δεν είναι κακό να υπάρχουν. Κι αυτό μπορείς να το κάνεις, μέχρι εκεί μπορείς να το κάνεις.

Ηλίας Σπονδύλης, Εκπρόσωπος της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού:

Η αρχαιολογική κληρονομιά είναι πολύτιμη και πρέπει να την διαφυλάξουμε ή δεν είναι πολύτιμη και πρέπει να την διαρπάσουμε, όπως διαρπάσαμε κι άλλα πράγματα.

Λοιπόν νομίζω ότι, όπως είπε κι ο φίλος μου ο Πέτρος, με μία υπηρεσία για να μιλάει ο πολίτης. Αυτή η υπηρεσία είτε Νομαρχία, είτε Δήμος, είτε οτιδήποτε, πρέπει να αναλάβετε μια πρωτοβουλία, να συζητήσουμε σε βάθος αυτό το θέμα.

Σε όλο το θέμα το καταδυτικό εδώ, επικρατεί σύγχυση. Βγαίνουν επαγγελματίες και λένε ότι δε μπορούν να καταδυθούν. Ποιος του είπε ότι δεν μπορεί να καταδυθεί; Από το '95 και μετά οι κύριοι ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι εάν μπορούσαν να εκφραστούν σε ποσοστό είναι ένα δισεκατομμύριο της συνολικής θαλάσσιας επιφάνειας. Άρα δεν είναι ότι τον εμποδίζει ο νόμος, ο νόμος τον εμποδίζει επειδή προστατεύει κάτι. Και ερχόμαστε και λέμε ότι σταματήσαμε τις καταδύσεις για να προστατεύσουμε τα κοράλλια, τα οποία κοράλλια στο κάτω-κάτω αναγεννώνται, έτσι; Αλλά θέλουμε να κάνουμε καταδύσεις σε κάτι που δεν αναγεννάται, χωρίς να το μελετήσουμε σε βάθος, τι επιπτώσεις κτλ. θα έχει. Μακάρι να γίνει μια ημερίδα με μόνο αυτό το θέμα. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Συντονιστής: Κι εμείς ευχαριστούμε κε Σπονδύλη, - εμείς εδώ και καιρό, ναι μισό λεπτό

Ομιλητής: Εδώ και ένα χρόνο, ενάμισι, έχει βγει το βιβλίο του συντοπίτη μας και εξαιρετικού συγγραφέα του Κώστα Ακρίβου, το «Ποιος θυμάται τον Αλφόνς»²⁸, ποιοι το έχετε διαβάσει από το Βόλο; Ναι ... λοιπόν

²⁸ Κώστας Ακρίβος, *Ποιος θυμάται τον Αλφόνς*, εκδ. Μεταίχμιο 2010

ο Κώστας Ακρίβος είναι Βολιώτης συγγραφέας, έχει πάρει πολλά βραβεία και αυτό είναι το τελευταίο του βιβλίο. Ο Αλφόνς λοιπόν, ήτανε ένας Γερμανός που αγάπησε την περιοχή, έμεινε εδώ, έκανε οικοτουρισμό της εποχής του μεσοπολέμου κι αμέσως μετά. Όμως υπάρχει ένας ύποπτος ρόλος αυτού του Αλφόνς, που είχε πολύ καλή αντίληψη για το πώς είναι η φιλοξενία στην Ελλάδα και στη Μαγνησία και το πως μπορεί να πάει πολύ καλά ο τόπος. Από την άλλη μεριά όμως, ... ε και κάτι αγαλματάκια και κάτι αμφορείς από τον Παγασητικό, μένει υπονοούμενο ότι είχανε φύγει με τις καταδύσεις εκείνης της εποχής. Βεβαίως στο τέλος αντιλαμβάνεται καλύτερα τον τόπο κι αλλάζει τρόπο δουλειάς. Ίσως την επόμενη φορά που θα έρθετε - και μακάρι να σας ξαναδούμε στο Βόλο - θα το έχουμε αυτό το βιβλίο κε Καπανιάρη να το δώσουμε τουλάχιστον στους σημερινούς ομιλητές. Είναι καλό, είναι ένα πάρα πολύ ωραίο λογοτεχνικό έργο και καλό θα ήταν να το ξέρουμε κι ας το διαβάσουν κι οι Βολιώτες.

Εξάλλου... α τον θυμάσαι εσύ; Είσαι από αυτούς που θυμάται τον Αλφόνσο πραγματικά; Παρακαλώ.

Ομιλητής: Είμαι καταρχάς ο φίλος του, Πάρης, από το άλλο καταδυτικό κέντρο της περιοχής.

Θα πιαστώ με το τελευταίο που είπατε, για το «Ποιος θυμάται τον Αλφόνς», το οποίο έργο έχω ακούσει, δεν έχω διαβάσει το βιβλίο. Έχει, τέλος πάντων, μία ερμηνεία για το τι έκανε αυτός κτλ. Το κατά πόσο αντιστοιχεί στην αλήθεια είναι ένα ερώτημα. Αν και κατά ποσό έχει σχέση με αρχαιοκαπηλία ο Αλφόνσο; Κατά την προσωπική μου γνώμη κι έχοντας μιλήσει με ανθρώπους που τον ήξεραν προσωπικά, καμία σχέση δεν είχε. Είναι διάφορα θέματα των ντόπιων που δεν μπορούσαν να καταλάβουν τι κάνει ένας Αυστριακός στο μεσοπόλεμο σε ένα Πήλιο εντελώς παρθένο. Και δεν έχει να κάνει με αυτή εδώ τη μεγαλύτερη κουβέντα που κάνουμε. Πάντως οι άνθρωποι που τον ξέρανε πολύ καλά, δηλώνουν κατηγορηματικά ότι δεν είχε καμία σχέση με κάποιου είδους αρχαιοκαπηλία.

Μάλλον τότε ο κόσμος δεν είχε τέτοιου είδους αντιλήψεις, γιατί μάλλον θα ξέρετε ότι οι ντόπιοι τότε έβγαζαν αμφορείς με τα δίχτυα τους και τα "σπάγαν τα παλιοκιούπια" που τους χαλάνε τα δίχτυα. Δεν καταλαβαίνω τι είναι αυτό. Βλέπουμε ξένους να παίρνουν και λέμε τι κάνουν αυτοί τώρα εκεί πέρα, ας πούμε, δεν τα παίρνουν αυτά τα «παλιοκιούπια» από εδώ. Μεγάλη καταστροφή έγινε.

Εγώ ξέρετε δε τα έζησα αυτά, λόγω ηλικίας, αλλά έχω ακούσει από παλιότερους ότι αρχές δεκαετίας του '80 μες τον Παγασητικό, όπου και να πήδαγες, με κλειστά μάτια που λέει ο λόγος, θα έπεφτες πάνω σε αμφορέα. Σήμερα δεν υπάρχει αυτό. Έχουν συληθεί, έχουν κλαπεί και θέλω να τονίσω, μιλώντας σε αρχαιολόγους, ότι αυτά έχουνε κλαπεί, όλα την περίοδο απαγόρευσης των καταδύσεων. Αυτό να μη το ξεχνάμε. Οι μεγάλες καταστροφές έγιναν όλα αυτά τα χρόνια, που απαγορευόταν η κατάδυση. Οι άνθρωποι που ήθελαν απλά να απολαύσουν τον βυθό, δεν πήγαιναν - είτε λόγω ηθικής ή ήθους που τους υπαγόρευε να τηρούν το νόμο, είτε λόγω φόβου. Απλά δεν πήγαιναν. Αυτοί που πήγαιναν και καταδύονταν και θα μπορούν να πηγαίνουν ακόμα στα μέρη που απαγορεύεται η κατάδυση, είναι αυτοί που τέλος πάντων, μέσα στην κουλτούρα τους είναι το "και να είμαι και λίγο παράνομος, δεν πειράζει". Είπαμε, άμα έχω τη διάθεση να κάνω παράνομες πράξεις, αρχαιοκαπηλία, ... σιγά και μη με κρατήσει από έξω, το ότι απαγορεύεται εκεί η κατάδυση.

Ακόμη, ότι αφορά τους ομιλητές, για να φτάσω στα δικά μας, ο Παγασητικός το ξέρετε καλύτερα από εμένα και σαν Νομαρχία, είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον μέρος. Η Ιωλκός αρχαίο λιμάνι. Κι αν δεν έχουν βρεθεί ναυάγια σε όλο τον Παγασητικό, ακούγοντας για τα ναυάγια στο δυτικό μέρος του Παγασητικού, έτσι λίγο σκεπτόμενος, βρήκα επτά ή οκτώ μέρη στον ανατολικό Παγασητικό, όπου έχουν εντοπιστεί θραύσματα από αμφορείς ή αμφορείς ή τοιχία κλπ..

Δυστυχώς έχει δημιουργηθεί μία σχέση που τείνει ν' αλλάξει τα τελευταία πέντε χρόνια, μεταξύ καταδυόμενων και Εφορείας Ενόλιων Αρχαιοτήτων, μία σχέση μη εμπιστοσύνης. Εγώ θα προσπαθήσω εδώ πέρα. Σας είπα πριν, ότι έχω καταδυτικό κέντρο και επίσης παίρνω τώρα το ρίσκο, λέγοντας ότι σε μέρη

όπου υπάρχουν θραύσματα από αμφορείς και έχουν παράλληλα τριγύρω ενδιαφέρον, όσον αφορά τη μορφολογία βυθού κλπ., καταδυόμαστε και τα δείχνουμε. Απλά με μεγάλη μας λύπη, αν όχι ντροπή - θα μπορούσε να πει κανείς - μπορεί να βλέπει κάποιος ξένος τουρίστας έναν αμφορέα ή οτιδήποτε, αλλά εμείς δεν είμαστε σε θέση να του πούμε αν αυτός είναι κλασικής εποχής, ρωμαϊκής, βυζαντινός ή αν ήταν από την Αργαλαστή, από το κεραμοποιείο πριν από 30 – 40 χρόνια. Δεν είμαστε σε θέση να το πούμε και απλά δεν αισθανόμαστε και άνετα να ρωτήσουμε πουθενά, γιατί υπάρχουν κακά παραδείγματα, όπως αυτό της Αλοννήσου. Ότι δηλαδή αν δηλώσουμε το που βλέπουμε αρχαία, να ζητήσουμε μια ενημέρωση, του τι είναι αυτά που βλέπουμε - *παιδιά είδαμε αυτό το πράγμα τι είναι, βρες μου, δείξε μου μια φωτογραφία κτλ.* - μετά, πολύ απλά οι περιοχές θα κλείσουν και δε θα ξαναβουτήξουμε. Αυτά ευχαριστώ.

Συντονιστής: Συγκλονιστικό αυτό που μας είπατε.

Σας ευχαριστώ και πάλι από καρδιάς όλους, να δούμε τώρα το DVD.

Εικόνα 1: Κοινό και ομιλητές της Ημερίδας (Φωτ. Αγ. Μαγκλής)

Εικόνα 2 : Ο Νομάρχης Μαγνησίας, Απόστολος Παπατόλιας,, (Φωτ. Αγ. Μαγκλής)

Εικόνα 3 : Ο Διευθυντής της Έρευνας του Ι.ΕΝ.Α.Ε. στον Παγασητικό Κόλπο, Ηλίας Σπονδύλης (Φωτ. Αγ. Μαγκλής)

Εικόνα 4 : Η Προϊσταμένη της ΙΓ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αργυρούλα Ιντζεσίλογλου (Φωτ. Αγ. Μαγκλής)

Εικόνα 5 : Η Διευθύντρια της Έρευνας του Ναυαγίου της Περιστερας Αλοννήσου και πρώην Προϊσταμένη της Ε.Ε.Α., Δρ. Ελπίδα Χατζιδάκη (Φωτ. Αγ. Μαγκλής)

Εικόνα 6 : Η υπεύθυνη τεκμηρίωσης των Ναυαγίων της Έρευνας του Ι.Ε.Ν.Α.Ε. στον Παγασητικό Κόλπο, Αρχιτέκτων Μηχ. – Αναστηλωτής, Φωτεινή Βλαχάκη (Φωτ. Αγ. Μαγκλής)

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΙΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

11 Σεπτεμβρίου 2010

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ FORUM

Με την συνεργασία των:

Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, Υπουργείο
Πολιτισμού και Τουρισμού (Ε.Ε.Α.)

ΙΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών
Αρχαιοτήτων, Υπουργείο Πολιτισμού και
Τουρισμού (ΙΓ' Ε.Π.Κ.Α.)

Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών
(Ι.Ε.Ν.Α.Ε.)

